Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Науково-дослідний інститут україністики
ім. Михайла Мольнара

О. М. Чижмар

ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНЕ ТА РЕГІОНАЛЬНЕ В ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ АНТРОПОНІМІЇ XIX–XX СТОЛІТЬ

Монографія

Мукачево
«Карпатська Вежа»
2018

ББК Ш 141.14–314 : ш 5 (4 Укр–4 Зак) – 300.94
УДК 811.161.2’373.23 (477.87) "18/19" (02.064)
Ч – 59

Чижмар О. М. Загальнонаціональне та регіональне в закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії XIX–XX століть : монографія / Ольга Михайлівна Чижмар. – Ужгород : Видавництво «Карпатська Вежа», 2018. – 180 с.

В українській мовознавчій науці запропонована праця є першою спробою комплексного монографічного дослідження закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії XIX–XX століть. Вперше вводиться у науковий обіг значний фактичний матеріал, що допоможе зрозуміти не лише специфіку творення літературно-художнього антропонімікону в одному з культурно-історичних регіонів України, а й дозволить простежити динаміку функційно-стилістичного розвитку закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії впродовж XIX–XX ст. у контексті становлення і розвитку нової української літературної мови на теренах сучасного Закарпаття.

Науковий редактор:
Любомир Белей – доктор філол. наук, професор, директор НДІ україністики ім. М. Мольнара

Рецензенти:
Юліян Тамаш, проф., академік НАН України
Марія Романюк, канд. філол. наук, ст. наук. співробітник

Рекомендовано до друку Науковою радою НДІ україністики ім. Михайла Мольнара (протокол № 6 від 12 червня 2017 року)

Присвячую світлій пам’яті
любої матері Марії Гінцяк та наук. керівника Любомира Белея.
Автор

ISBN ISBN 978-966-8269-48-8

© Чижмар О. М., 2018
© Видавництво «Карпатська Вежа», 2018

ЗМІСТ

Вступ..... 5

Розділ 1. КОНСЕРВАТИВНИЙ НАПРЯМ ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ АНТРОПОНІМІЇ НА ТЕРЕНАХ ЗАКАРПАТТЯ (середина XIX – поч. 40-х рр. XX ст.)…… 10

1.1. Онімна творчість Олександа Духновича……. 10
1.2. Українська літературно-художня антропонімія консервативного спрямування на теренах Закарпаття у другій пол. XIX – поч. XX ст. ……..... 18
1.3. Літературно-художній антропонімікон російськомовних творів закарпатоукраїнських письменників міжвоєнної та воєнної доби – результат розвитку консервативного напрямку нової літературно-художньої антропонімії Закарпаття…….. 21

Розділ 2. РЕАЛІЗМ – ОСНОВА ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ АНТРОПОНІМІЇ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ……. 24

2.1. Василь Ґренджа-Донський – засновник нової української літературно-художньої антропонімії на Закарпатті……..... 24
2.2. Народнорозмовна антропонімія Пряшівщини – основа літературно-художнього антропонімікону Ірини Невицької 36
2.3. Утвердження антропонімійного реалізму та засад творення нової української літературно-художньої антропонімії в „Альманасі підкарпатських українських письменників” …..... 39
2.4. Психологізм та реалізм як визначальні риси літературно-художньої антропонімії Юрія Станинця…… 41
2.4.1. *Особливості літературно-художнього антропонімікону новел Юрія Станинця*…….. 41
2.4.2. *Специфіка власних назв персонажів повісті Юрія Станинця „Юра Чорний” та роману „Сусіди”*……..... 45
2.5. Функціонально-стилістична специфіка літературно-художньої антропонімії Марка Бараболі…… 54
2.6. Літературно-художня антропонімія Федора Потушняка …..... 58
2.6.1 *Особливості літературно-художнього антропонімікону новелістики Федора Потушняка (довоєнно-воєнний період торчості)*……...……... 58
2.6.2. *Функціонально-стилістичні можливості літературно-художнього антропонімікону в романі Федора Потушняка „Повінь”*…… 64

Розділ 3. ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ АНТРОПОНІМІЯ ПОВОЄННОЇ ДОБИ……... 71

3.1. Критичний реалізм – основа літературно-художнього антропонімікону Михайла Томчанія……..... 71
3.1.1. *Літературно-художній антропонімікон ранньої прози Михайла Томчанія*……. 71
3.1.2. *Специфіка літературно-художньої антропонімії роману „Жменяки" Михайла Томчанія*……..... 75
3.1.3. *Літературно-художній антропонімікон роману „Брати" – свідчення зростання творчої майстерності Михайла Томчанія*…… 80
3.2. Реалізм – основа літературно-художньої антропонімії Івана Чендея……..... 85
3.3. Специфіка соцреалістичної закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії (50-х – поч. 80-х рр. ХХ ст.) ..……. 92
3.3.1. *Соцреалістичний характер літературно-художнього антропонімікону прози Володимира Ладижця*……. 93
3.3.2. *Соцреалістична природа літературно-художньої антропонімії роману Івана Долгоша „Колочава"*…..……... 101
3.3.3. *Риси соцреалізму в літературно-художній антропонімії романів Юрія Мейгеша „Верховинці" та „Кам'яний ідол"* 108

Розділ 4. НОВІТНЯ ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ АНТРОПОНІМІЯ..……. 115

4.1. Динамізм розвитку літературно-художньої антропонімії Дмитра Кешелі: від реалізму до псевдопостмодернізму……..... 115
4.2. Еклектизм літературно-художнього антропонімікону прози Андрія Дурунди…… 119
4.3. Вплив модерністських пошуків Петра Ходанича на літературно-художній антропонімікон його творів……..... 129

Висновки…….. 134

Список використаних джерел…….. 138

Список літератури…… 144

ВСТУП

Розвиток української літературної мови на Закарпатті в загальноукраїнському контексті мав, як відомо, чітко виражену специфіку, що, на нашу думку, й привертало увагу дослідників: у кінці 30-х р. XX ст. Ф. Тіхий[1], а в повоєнний період М. Штець[2] підготували ґрунтовні монографії, у яких піддають детальному аналізу процес становлення та розвитку літературної мови на теренах сучасного Закарпаття і Пряшівщини. Однак названі дослідники зосередили свою увагу на аналізі загальних тенденцій та культурно-історичних умов розвитку української літературної мови в досліджуваному регіоні і зовсім не торкалися проблем становлення та розвитку літературно-художньої антропонімії, яка є важливим елементом не лише літературно-художнього стилю, а й справляє помітний вплив на розвиток літературної мови загалом[3].

Слід звернути увагу на важливі здобутки української ономастики, що з'явилися уже в період незалежної України, зокрема словники та монографічні дослідження вчених Ужгородського університету П. Чучки[4], Л. Белея[5], у яких розглядаються проблеми вживання імен та прізвищ. Варто виокремити й праці С. Пахомової[6] та М. Романюк[7], у яких автори торкаються питань антропонімійної моди, інновацій, що впливає на функціонування сучасного національного українського ономастикону.

Українська літературно-художня антропонімія, як зазначає Л. Белей, розвивалася в контексті розвитку і становлення нової української літературної мови, проте очевидними є певні особливості цього процесу, що зумовлені специфічною природою літературно-

---

[1]Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / Франтішек Тіхий ; пер. з чес. Любомира Белея, Михайла Сюська. – Ужгород : [б. в.], 1996. – 226 с.

[2]Штець М. Літературна мова українців Закарпаття і Східної Словаччини (після 1918) / Микола Штець // Педагогічний збірник. Серія мовознавча. – Братислава : Словац. пед. вид-во, 1969. – № 1; Українська мова в Словаччині (Соціолінгвістичне та інтерлінгвістичне дослідження) / М. Штець. – Пряшів, 1996.

[3]Див. дет.: Белей Л. Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців / Любомир Белей // Мовознавство. – 1993. – № 3. – С. 36.

[4]Чучка П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник : [монографія] / Павло Чучка ; наук. ред. Василь Німчук. – Львів : Світ, 2005. – 704+XLVIII с.; Чучка П. Антропонімія Закарпаття : [монографія] / П. П. Чучка. – Ужгород : [ТОВ „Папірус"], 2008. – 671 с.

[5]Белей Л. Ім'я дитини в українській родині : словник-довідник / Любомир Белей. – Ужгород : Закарпат. крайове т-во „Просвіта", 1993. – 116 с.; Белей Л. Ім'я дитини в українській родині / Л. О. Белей. – Харків : Фоліо, 2011. – 283 с.; Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії : монографія / Любомир Белей. – Ужгород : [СМТ „Інвазор"], 2002. – 176 с. – Бібліогр.: с. 150–175 (289 назв) та в підрядк. прим.

[6]Пахомова С. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах : монографія / С. М. Пахомова. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. – 344 с. – Бібліогр.: 337 назв. – (Серія „Бібліотека української ономастики").

[7]Романюк М. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. XX – поч. XXI ст. : [монографія] / М. І. Романюк. – Ужгород : Ґражда, 2007. – 124 с.

художнього антропоніма (ЛХА). Це засвідчує ціла низка наукових досліджень про літературно-художню антропонімію провідних українських письменників[1].

Будучи невід'ємним, а іноді й вузловим компонентом естетично-образної канви літературно-художніх текстів, українська літературно-художня антропонімія, авторська за походженням, більше, ніж апелятивна лексика, залежить від літературного методу та ідейно-естетичних уподобань письменника[2]. Тому настільки важливим є комплексне дослідження закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії в контексті становлення і розвитку нової української літературної мови на найзахідніших українських етнографічних теренах.

Незважаючи на важливість даних літературно-художньої антропоніміки для вивчення історії української літературної мови, багатство самого об'єкта досліджень, що, за нашими даними, нараховує більше 10 тисяч ЛХА, літературно-художня антропонімія

---

[1]Див.: Бияк Н. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Н. Я. Бияк. – Івано-Франківськ, 2004. – 19 с.; Вегеш А. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / А. І. Вегеш ; Прикарпатський нац. ун-т. ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 19 с.; Галич В. Антропонімія Олеся Гончара: природа, еволюція, стилістика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / В. М. Галич ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 1993. – 24 с.; Гриценко Т. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини XX ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Т. Б. Гриценко ; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – Київ, 1998. – 17 с.; Климчук О. Літературно-художній антропонімікон П. Куліша: склад, джерела, функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / О. В. Климчук ; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород, 2004. – 19 с.; Кричун Л. Функції антропонімів у сучасному українському сатиричному романі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кад. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Л. П. Кричун ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 1998. – 17 с.; Крупеньова Т. Ономастика драматичних творів Лесі Українки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Т. І. Крупеньова ; Одеський держ. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 20 с.; Лукаш Г. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Г. П. Лукаш ; Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1997. – 18 с.; Мельник М. Ономастика творів Ліни Костенко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / М. Р. Мельник ; Одеський держ. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – 18 с.; Петрова Л. Власне ім'я як засіб інтелектуалізації поетичного мовлення (на матеріалі поезій Ліни Костенко) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Л. П. Петрова ; Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. – Харків, 2003. – 18 с.; Попович Н. Літературно-художня антропонімія української драматургії XIX – XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Н. Ф. Попович ; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород, 2004. – 21 с.; Соколова А. Онімічний аспект проблеми ідіостилю письменника (на матеріалі зіставлення антропонімії у романах Григорія Тютюнника „Вир" і Василя Земляка „Лебедина зграя") : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / А. В. Соколова ; Одеський нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – 20 с.; Шестопалова Л. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Г. Дрозда) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Л. Д. Шестопалова ; Одеський нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2006. – 19 с.

[2]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії : монографія / Любомир Белей. – Ужгород : [СМТ „Інвазор"], 2002. – С. 140.

письменників Закарпаття почала досліджуватися досить пізно, на поч. 90-х р. XX ст., але фрагментарно і несистемно. Зокрема, Л. Белей залучає дані закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії при дослідженні української літературно-художньої антропонімії кін. XVIII–XX ст., слушно звертає увагу на специфіку утвердження принципів нової української літературно-художньої антропонімії на теренах сучасного Закарпаття.[1] Любомир Белей досліджував і літературно-художню антропонімію окремих закарпатоукраїнських письменників, зокрема Федора Потушняка та низки авторів міжвоєнного періоду[2]. Літературно-художній антропонімікон видатного закарпатського прозаїка Івана Чендея став об'єктом дослідження Л. Щоки[3] та А. Вегеш[4], проте обидві авторки зосередили свою увагу на вивченні складу, джерел та функціонально-стилістичних можливостей ЛХА І. Чендея, натомість проблему впливу літературного методу, жанру літературного тексту на його літературно-художній ономастикон у згаданих статтях не порушували. Літературно-художній антропонімікон окремих закарпатських драматургів досліджувала також Н. Попович[5].

Треба зазначити, що певну інформацію, зокрема щодо прототипів персонажів, їх реальних прізвищ, імен, культурно-історичних обставин написання певних літературних текстів, знаходимо в літературознавчих студіях авторитетних дослідників В. Бірчака[6],

---

[1]Див.: Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. : монографія / Любомир Белей ; наук. ред. М. І. Сюсько. – Ужгород : [Патент], 1995; Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії : монографія / Любомир Белей. – Ужгород : [СМТ „Інвазор"], 2002.

[2]Белей Л. Особливості вживання антропонімів у творах Федора Потушняка / Любомир Белей // Тези народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Т. Легоцького (Мукачево, 26–27 жовт. 1990 р.). – Мукачево, 1990. – С. 120–121; Мовна ситуація на Закарпатті у міжвоєнний період (на матеріалі споминів Ф. Тихого „Ужгород 1923") / Любомир Белей // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні : матеріали наук.-практ. конф. (Ужгород, 5–6 трав. 1992 р.). – Ужгород, 1993. – С. 56–59.

[3]Щока Л. Діалектика національного та регіонального в онімній семантиці літературно-художніх антропонімів І. Чендея / Лариса Щока // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія / відп. ред. І. Сенько. – Ужгород : Ліра, 2003. – Вип. 7. – С. 40–43; Структура онімійного простору оповідань Івана Чендея / Лариса Щока // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. праць. – Серія : Філологія / відп. за вип. І. М. Сенько. – Ужгород : Ліра, 2005. – Вип 12. – С. 79–81.

[4]Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Івана Чендея / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) / [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла", 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті – С. 204–208.

[5]Попович Н. Літературно-художня антропонімія української драматургії XIX–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Н. Ф. Попович. – Ужгор. нац. у-нт. – Ужгород, 2004. – 21 с.

[6]Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Руси / Володимир Бірчак. – Друге доповн. вид. – Ужгород : Друкарня „Школьная помощь", 1937. – 177 с. ; [Факс. вид. – Ужгород : Карпати ; Патент, 1993. – 186, [6] с.].

О. Рудловчак[1], Ю. Балеги[2], Л. Голомб[3], В. Попа[4], Ю. Бідзілі[5], Н. Ребрик[6] та ін., які допомагають точніше оцінити функціонально-стилістичні можливості окремих ЛХА.

Незважаючи на певний доробок українських мовознавців у сфері вивчення закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії, літературно-художній антропонімікон письменників Закарпаття як невід'ємний елемент літературно-художнього стилю нової української мови далекий від свого дослідження. Адже зважаючи на особливості становлення нової української літературної мови на теренах Закарпаття, що зумовлені цілою низкою таких специфічних екстралінгвальних чинників, як тисячолітня відірваність Закарпаття від решти українських земель, сильний національний гніт місцевої української людності, багатонаціональний склад населення Закарпаття, західноєвропейські літературно-освітні впливи тощо, особливий інтерес, на нашу думку, викликає вивчення динаміки розвитку закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії, зокрема у XIX–XX ст., що дозволить виявити як генеральні, так і побічні тенденції її розвитку, збагнути складний механізм утвердження принципів нової української літературно-художньої антропонімії на теренах Закарпаття. Надзвичайно важливе значення має вивчення особливостей творення та функціонування літературно-художньої антропонімії в текстах, написаних так званим „язичієм". Вирішення перерахованих проблем, на нашу думку, проллє світло на таку важливу теоретичну проблему, як взаємодія загальнонаціональної та регіональної онімійних субсистем, а також сприятиме уточненню періодизації нової української літературно-художньої антропонімії. Тому комплексне дослідження літературно-художньої антропонімії

---

[1]Рудловчак О. Біля джерел сучасності: Розвідки, статті, нариси / Олена Рудловчак. [Вид. перше]. – Словац. пед. вид-во в Братиславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1981. – 420 с.

[2]Балега Ю. Література Закарпаття двадцятих–тридцятих років XX століття / Юрій Балега. – Київ : Рад. письменник, 1962; Художні відкриття чи правда факту? / Юрій Балега. – Ужгород : Карпати, 1969.

[3]Голомб Л. Джерела ліричного міфосвіту Федора Потушняка / Лідія Голомб // Із спостережень над українською поезією XIX–XX століть : зб. ст. : [монографія] / Лідія Голомб ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. у-нт, Каф. укр. літ. – Ужгород : Ґражда, 2005. – С. 354–358; З історії національно-культурного відродження на Закарпатті / Лідія Голомб // Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст. – Ужгород : Ґражда, 2006. – С. 236–291.

[4]Поп В. Марко Бараболя і його твори : [передм.] // Бараболя, Марко. Проект автономії : Твори / упорядкув., підготов. текстів, вступ. ст., приміт. В. С. Попа. – Ужгород : Карпати, 1991; Струмки великої ріки: Літературно-критичні нариси / Василь Поп. – Ужгород : Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1961; Творчість Михайла Томчанія. Літературно-критичний нарис : монографія / Василь Поп ; наук. ред. Ю. Д. Туряниця. – Ужгород : Патент, 1997; Юрій Мейгеш: Життя і творчість. Літературно-критичний нарис : [монографія] / Василь Поп ; наук. ред. Ю. І. Балега. – Ужгород : Патент, 1997; Реальний та віртуальний світ Дмитра Кешелі: Нарис життя і творчості / В. С. Поп. – Ужгород : Мистецька лінія, 2005.

[5]Бідзіля Ю. Творчість Івана Сільвая : монографія / Юрій Бідзіля ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. у-нт. – Ужгород : [б. в.], 2000. – 120 с.

[6]Ребрик Н. Література народовецтва і Чину на українському Підкарпатті в першій половині XX століття : [монографія] / Наталія Ребрик. – Ужгород : Ґражда, 2007 ; Друге вид. – Ужгород : Ґражда, 2010. – 220 с.

закарпатоукраїнських письменників XIX–XX століть належить до актуальних завдань української мовознавчої науки.

Об’єктом нашого дослідження є оригінальні літературно-художні твори письменників Закарпаття XIX–XX століть. Вибір цього хронологічного періоду зумовлений тим, що саме впродовж XIX – поч. XXI ст. в літературно-художній антропонімії Закарпаття проходили складні, часто суперечливі процеси утвердження засад і принципів її творення, розуміння яких має важливе значення як для історії нової української літературно-художньої антропонімії, так і для нової української літературної мови загалом.

Вибір авторів та їх оригінальних літературних текстів, літературно-художню антропонімію яких ми піддавали лінгвістичному аналізу, зумовлювався місцем та роллю, яку вони відіграли в історії як української літератури, так і української літературної мови на Закарпатті.

Закарпатоукраїнську літературно-художню антропонімію XIX–XX століть не можна розглядати ізольовано від решти онімічної лексики, передусім нової української літературно-художньої антропонімії, а також конкретних культурно-історичних умов, у яких вона творилася. Тому ми постійно мали на увазі, що закарпатоукраїнська літературно-художня антропонімія склалася історично, а її розвиток зумовлювали не тільки інтра-, але й екстралінгвальні чинники. Це зобов’язувало нас використовувати дані суміжних дисциплін – літературознавства, історії, історії релігії тощо, а також використовувати прийоми культурно-історичної інтерпретації.

Розділ 1.

КОНСЕРВАТИВНИЙ НАПРЯМ ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ АНТРОПОНІМІЇ НА ТЕРЕНАХ ЗАКАРПАТТЯ (середина XIX – поч. 40-х рр. XX ст.)

1.1. Онімна творчість Олександра Духновича

Зародження української літературної традиції новітніх часів, а також перші спроби пошуку засад творення нової української літературної мови на найзахідніших українських теренах справедливо пов'язуються з особою О. Духновича. Він один із помітних письменників і публіцистів Закарпаття XIX ст. На його творчість і політичну діяльність звертали увагу багато дослідників. Слід наголосити, що „життєвий і творчий шлях Духновича припадає на період посиленого розвитку національно-визвольної боротьби на західноукраїнських і західнословянських землях"[1]. Автори „Курсу історії української літературної мови" слушно стверджують, що хоча Духнович виступив проти народної мови, „назвавши її безправною, безазбучною", однак він сам своєю творчістю, зокрема драмою „Добродітель превишаєт богатство" (Перемишль, 1850), написаною чистою народною мовою, довів протилежне. Своєю практикою Духнович по суті підняв народну мову Підкарпаття до літературної і тим засвідчив єдність загальноукраїнського процесу демократизації літературної мови[2]. Має великі заслуги в галузі історичних наук. Можна впевнено сказати, що Духнович (будитель), один із перших істориків Закарпаття, писав історію свого народу й краю рідною мовою.

Літературна та мовна діяльність О. Духновича здавна перебуває під пильною увагою філологів, їй присвячено величезну кількість публікацій[3]. Однак оцінки мовно-літературної спадщини О. Духновича часто вражають своєю діаметральністю: від цілковитого схвалення до абсолютного заперечення всякої естетичної вартості. Дискусійність цієї проблеми має не лише чисто науковий, а й культурологічний та, що дуже важливо, політичний характер. Адже сучасні авторитетні дослідники цілком обґрунтовано розглядають творчий доробок

[1]Микитась В. О. В. Духнович: літературно-критичний нарис / Василь Микитась. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1959. – С. 6.

[2]Курс історії української літературної мови : у 2 т. / за ред. І. К. Білодіда ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. 1 : Дожовтневий період. – С. 190.

[3]Рудловчак О. Олександр Духнович: Життя і діяльність : [передм.] / О. Рудловчак // О. В. Духнович. Твори : в 4-х т. ; [вступ. ст. О. Рудловчак ; упорядкув. : О. Рудловчак, В. Микитася]. – Т. 1 : Художні твори. – : Словац. пед. вид-во в Братиславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968. – С. 15–168.

закарпатського будителя в контексті історії української літератури[1], проте дехто намагається приписати О. Духновичеві створення нової слов'янської мови – русинської[2]. Відомий сучасний австрійський україніст проф. М. Мозер також не обійшов увагою мову літературних текстів О. Духновича. У статті „Чи намагався Олександр Духнович створити русинську літературну мову?" він робить цілком справедливий висновок, що О. ухновича аж ніяк не можна вважати зачинателем так званої русинської мови, про що не втомлюються заявляти представники неорусинського руху[3].

Спираючись на сучасні дослідження з історії української літературно-художньої антропонімії, зокрема на монографію Л. Белея „Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії"[4], ми пропонуємо розглядати мовотворчість О. Духновича у сфері літературно-художньої антропонімії як явище українського класицизму. До такого підходу нас спонукає і позиція авторитетних дослідників-літературознавців, які також зараховують літературні тексти О. Духновича до класицистичних[5]. Саме в рамках естетичних канонів класицизму формувався кістяк літературно-художнього антропонімікону О. Духновича, хоча певний вплив на кількісний та якісний склад його літературно-художньої антропонімії справляла й живомовна стихія.

Класицистичний характер літературно-художньої антропонімії сповна проявився на антропоніміконі байок О. Духновича, оскільки абсолютна їх більшість – це переспіви відомих творів давньогрецького байкаря Езопа, а Д. Чижевський справедливо вважає переспіви одним із жанрів класицизму[6]. Тому-то більшість власних назв персонажів байок О. Духнович творить шляхом онімізації апелятивів, як правило, назв тварин та птахів. Напр.: *Соловій*, *Пастушок* („Соловій"), *Собака, Медведь* („Басня противо стыдящихся своєй народности"), *Лев, Ягня, Баран, Коза, Осел* („Басня Эсопова"), *Муравей* („Благодарность"), *Собака, Мыш, Кошка, Кот* („Прочто Собака сердится противо Кота") та ін. Онімна семантика цих літературно-художніх антропонімів має прямий характер, вона є вичерпною, бо грунтується на символічному

[1]Див.: Бача Ю. „... А на батька пам'ятайте" : Про життєвий і творчий шлях Олександра Духновича : [передм.] / Юрій Бача // Олександр Духнович. Твори / упорядкув., підгот. текстів О. М. Рудловчак ; вступ. ст. Ю. А. Бачі. – Ужгород : Карпати, 1993. – С. 15.

[2]Див.: Магочій П. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) / Павло Роберт Магочій. – Ужгород : Поличка „Карпат. краю", 1994.

[3]Мозер М. Чи намагався Олександр Духнович створити русинську літературну мову? / Міхаель Мозер // Причинки до історії української мови. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – С. 627–640.

[4]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 71–72.

[5]Чижевський Д. Історія української літератури : Від початків до доби реалізму / Дмитро Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – С. 420–422.

[6]Там само. – С. 333.

значенні таких номенів (*Осел* – символ тупості та обмеженості, *Лев* – уособлення сили, *Ведмідь* – вайлуватості тощо). Окремі власні назви осіб-персонажів байок також творяться за допомогою онімізації апелятивів-агентивів, які своєю доонімною семантикою вказують на соціальний статус денотата. Пор.: *Пастушок* („Соловій"), *Царь, Посол, Шепотник* („нашіптувальник, доносчик" – О. Ч.), („Басня Эсопова") *Придверник* („Басня противо стыдящихся своєй народности"), *Кесарь* („Великодушіє").

Прикметно, що героями байок та бувальщин О. Духновича виступають видатні особи античності, грецькі та римські поганські божки, завдяки чому й українські літературно-художні та загальнонаціональні антропонімікони збагачуються латинськими та грецькими антропонімами та теонімами, які в аналізованих текстах О. Духновича зазнають первинної фономорфемної адаптації. Напр.: *Есоп, Эсоп, Юпитер, цар Филипп* („Басня Эсопова"), *Іулій Кесарь (Римскій), Діоген, Лилій Гелій Папирій, Діонісій, Кимон* („Великодушіє"). Ця група літературно-художніх антропонімів засвідчує пошуки О. Духновича у виборі оптимального українського варіанта-відповідника чужомовного оніма. Так, наприклад, ім'я верховного римського божества О. Духнович передає то як *Юпитер*, то як *Іовит*, то як *Бог Гром*. Особливо прикметним є останній варіант, яким О. Духнович засвідчує неперервність української традиції перекладуваності власних назв, що, за свідченнями Д. Чижевського, бере початок у староукраїнській традиції князівської доби. Пор. ще: *Эсоп* та *Есоп*. Дослідники української літературно-художньої антропонімії фіксують аналогічну варіантність серед чужомовних із походження онімів і в текстах І. Котляревського, зокрема в „Енеїді"[1].

Хоча літературно-художній антропонімікон байок О. Духновича і скутий жорсткими канонами класицизму, проте ми зафіксували один випадок, коли автор наважується ввести в текст байки народне лайливе іменування з метою підсилити пейоративну емоційність ЛХА *Собака*, яким названо одіозного персонажа. У байці „Басня противо стыдящихся своєй народности" О. Духнович *Собаку*, який відцурався свого роду, бо став царським лакузою, називає *Сучій Сын.*

Прагнення подати історично правдиві власні назви персонажів характерне і для бувальщин О. Духновича, присвячених недавній історії Росії. Автор утримується від будь-яких трансформацій власних назв історичних осіб та передає їх у власних текстах за російською традицією. Напр.: *Петр Царь* („Образ жизни"), *Ломоносов, Екатерина 2* („Повесть о Ломоносове"), *Дімитрій Спиранский, Александр Царь*

[1]Пор.: Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 63.

(„Повесть о великодушіи Дімитріа Спиранскаго”). Очевидно, адаптацію структури власних назв російських історичних осіб до місцевої (говіркової) української традиції О. Духнович вважав недоречною в літературних текстах і такою, що суперечить засадам класицистичної поетики.

На літературно-художньому іменнику драм О. Духновича певною мірою позначилися слов’янофільські переконання автора. У п’єсі „Головний тарабанщик” одну з позитивних героїнь автор зовсім не випадково називає давнім слов’янським іменем *Любиця*, її наречений також має слов’янське ім’я (у церковнослов’янському варіанті) *Владимир*[1]. У середовищі хапуг та аморальних нездар *(Ословичів, Дураковських, Надутовських* і *Артура де Еадема) Любиця* та *Владимир* – це своєрідні символи непереможності добра та високої моралі.

Ще послідовніше опозиція слов’янське – неслов’янське ім’я персонажа простежується в тексті повісті О. Духновича „Милен и Любица. Идильска повість, от древних русинов времен”. У цьому творі всіх позитивних героїв, що уособлюють сили добра, автор називає слов’янськими іменами: закоханий юнак *Милен*, його наречена *Любица*, батько Милена – літній спрацьований селянин *Богдан*, *Власта* – мати Любиці, яка сама викохала доньку, *Драгомір* – батько Любиці, старець-доброчинник *Радан*. Сили зла символізує підступний багатій, якого О. Духнович назвав неслов’янським із походження іменем *Лукан*, яке, окрім іншого, асоціюється ще з прикметником старослов’янського походження *лукавий*.

Авторське бажання вивищити слов’янські імена, зробити їх символом добра і благочестя було настільки сильним, що О. Духнович знехтував очевидною суперечністю між слов’янськими (і поганськими) іменами персонажів та зображуваною твердістю їх християнської віри. Більше того, автор постійно наголошує на християнській моралі персонажів із поганськими іменами. Показовим у цьому плані є тлумачення в дусі народної етимології топоніма *Снинскій Камінь,* який автор хибно пов’язує з назвою *Синайскій Камень*: „…тогда названна *Синайскою горою*, которая теперь …*Снинський Камінь* реченою от тех, которії древность русинов помрачити хотят”[2]. Духнович був священиком, то, можливо, він порівнював скалу, на вершині якої стояв тоді монастир, із Синайською

[1]Трійняк І. Словник українських імен / І. І. Трійняк ; [відп. ред. І. М. Желєзняк] ; НАН України ; Ін-т укр. мови. – Київ : Довіра, 2005. – С. 74. – Бібліогр. : с. 488.

[2]Духнович О. Твори / Олександр Духнович ; [упорядкув., підготов. текстів О. М. Рудловчак]. – Ужгород : Карпати, 1993. – С. 95.

горою. Пор.: слово Синай використано апостолом Павлом як символ „рабства”[1].

На нашу думку, стилістично навантажене вживання слов’янських та неслов’янських із походження імен персонажів у повісті „Милен и Любица…” запозичене О. Духновичем із словацької культурної традиції штурівців, із якими – Л. Штуром, Б. Носак-Незабудовим – автор підтримував тісні дружні зв’язки, був добре обізнаний з їх творчістю[2]. А штурівці, як відомо, у 1836 р. здійснили символічне сходження на Дєвін, твердиню в гирлі ріки Морави, де поклялися віддати життя за ідею слов’янської єдності та, що особливо цікаво, змінили свої християнські, неслов’янські з походження імена на слов’янські[3]. Окрім словацьких, очевидно, не варто ігнорувати і впливи сусідньої Галичини, де, як відомо, члени Руської Трійці також вдалися до зміни своїх християнських імен на дохристиянські.

У літературно-художній антропонімії О. Духновича помітним є прагнення автора надати власним назвам персонажів соціальної значущості. Так, селяни, ремісники іменуються традиційними для району Українських Карпат іменними варіантами *Іванко, Параска, Федорцьо, Настя, Андрій, Юрко*. Цікаво, що персонажів-простолюдинів автор дуже рідко називає на прізвище, у чому можна вбачати антропонімний натуралізм: і в реальній українській антропонімії середини XIX ст., як свідчить, наприклад, М. Худаш, прізвища, по суті, не вживалися, їх замінювали власні імена, прізвиська, патроніми, андроніми тощо[4]. Ім’я людини не тільки називало особу, а й виконувало ідентифікаційну функцію.

Представників соціальної верхівки О. Духнович називає, як правило, так званими дворянськими прізвищами на *-ський*. Пор.: *Празноглавський, Ословський, Надутовський, Дураковський, Подлизовський* („Головний тарабанщик”).

В окремих випадках О. Духнович вдається до багаторівневого кодування соціально значущої інформації в прізвищах персонажів. Центральний персонаж п’єси „Головний тарабанщик”, дворянин, має не лише дворянське прізвище на *-ський*, а й „аристократичне” ім’я *Артур*, яке своєю германською фономорфемною структурою дисонує з прізвищем *Празноглавський*, а також французьку „дворянську” частку *де* та псевдолатинську родову назву *Еадем: Празноглавський Артур де Еадем.* Щоправда, сам *Празноглавський* залежно від ситуації може себе іменувати і на австрійський дворянський лад: *Arthur Ritter*

[1]Краткий библейский словарь. – Изд-во „Благая весть”. – С. 772.
[2]Див.: Рудловчак О. Олександр Духнович: Життя і діяльність. – С. 54.
[3]Majtán M. Meno pre naše dieťa / M. Majtán, M. Považaj. – Bratislava, 1989. – S. 32–33.
[4]Худаш М. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – Київ : Наук. думка, 1977. – С. 86.

von Praznohlawskij. Іменування головного героя п'єси „Головний тарабанщик" є не лише соціально значущими, а й вказують на національне ренегатство персонажа-денотата.

У драмі „Добродітель превишає богатство" О. Духнович вдається до використання інших мовних засобів, щоб надати статусу соціально значущого прізвищу сільського багача. Оскільки в реальній українській антропонімії відсутні специфічні форманти, що вказували б на заможність денотата-селянина, то автор присвоїв йому промовисте прізвище *Многомав*, яке було утворено ним шляхом онімізації народнорозмовного словосполучення *„много мав"*.

Прикметні ознаки класицизму сповна позначилися на характеристичних літературно-художніх антропонімах драм О. Духновича. Для всіх літературно-художніх антропонімів цього виду притаманна вичерпна характеристичність, яка криється в прямому доонімному значенні власних назв персонажів. Так, наприклад, недалекого, обмеженого дворянина у п'єсі „Головний тарабанщик" О. Духнович називає *Празноглавським*. Такими ж промовистими, але з більшим емоційно-оцінним потенціалом виступають ЛХА *Дураковський, Ословський*, якими автор іменує державних радників, що аж ніяк не відзначаються своїми розумовими здібностями. Підлеглий *Празноглавського*, улесливий урядовець, також названий промовистим прізвищем *Подлизовський*, яке драматург утворив від апелятива *підлиза*. Пор.: *підлиза*, зневажливе „той, хто підлизується"[1]. Натомість високоморальний персонаж, убогий ткач, має таке ж „моральне" прізвище – *Нравович* („Головний тарабанщик").

Моральність денотатів-персонажів розкривають також і ряд ЛХА п'єси „Добродітель превишає богатство", які з погляду структури є композитами, штучно утвореними автором на базі словосполучень-характеристик. Так, хоробрий офіцер має прізвище *Храбростой*, чесний, працьовитий стельмах – *Честножив*, мудрий, розважливий учитель – *Мудроглав*, незрадливий побратим – *Лестобрат*, богобоязний жебрак – *Богобой*.

Характеристичного потенціалу в тексті п'єси „Добродітель превишає богатство" набуває власне ім'я *Богумила*. Цей ЛХА О. Духнович не утворив, а запозичив із дохристиянського іменника слов'ян. Проте *Богумила* – побожна вдова, життя якої відзначається особливими християнськими чеснотами, а тому *Богумила* мила, люба Богові.

[1]Словник української мови : в 11 т. / [редкол. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1975. – Т. VI : П. – С. 449.

У драматичних творах О. Духнович використовує й емоційно-експресивний потенціал традиційного народного іменника українців району Карпат. Іменні варіанти на зразок *Антонька, Юренько, Федоренько* не лише служать для номінації персонажів, але й передають ставлення до денотатів з боку інших персонажів.

За структурою онімійної семантики характеристичні ЛХА О. Духновича мають цілий ряд паралелей в літературно-художній антропонімії І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка (*Скоробреха, Щипавка, Лихой, Финтик, Тетерваковський* та ін.)[1], а також у інших слов'янських драматургіях доби класицизму[2]. Особливо популярними були ЛХА з прямою доонімною семантикою, що вичерпно характеризувала денотата-персонажа, в російській літературі доби класицизму, на що цілком обґрунтовано звертали увагу М. Карпенко, Л. Колоколова, Б. Унбегаун. Пор. рос.: *Правдин, Простаков, Скотинин* („Недоросль" Фонвізіна), *Добров, Кривосудин, Кохтин, Прямиков* („Ябеда" Капніста), *Верхоглядов*, *Легкомыслов, Чистосердов, Старосветов, Обдиралов, Самохвалов* („Щепетильник" Лукіна) тощо[3].

Прикметною рисою антропонімійного почерку О. Духновича є широке використання при творенні ЛХА церковнослов'янських мовних засобів. Наприклад: ім'я *Владимир*, атропооснови *глав-, нрав-* тощо[4]. Висока питома вага церковнослов'янізмів у літературно-художній антропонімії драматургії О. Духновича пояснюється, на нашу думку, прагненням автора дотримуватися канонів класицизму, який, як відомо „допускав" до літературного вжитку, зокрема у т. зв. високому та середньому стилях, лише канонічні мови, серед них і церковнослов'янську.

Достатньо репрезентативним типом у літературно-художньому антропоніміконі О. Духновича виступають традиційні народнорозмовні варіанти власних імен українців. Здебільшого це імена та їх варіанти, що характеризуються високою частотою вживання серед української людності району Карпат у середині XIX ст.*: Іванко, Федор, Андрій, Федорцьо, Фенна, Юрко, Марька, Олена, Оленка, Параска* та ін.[5]. У літературно-художніх текстах О. Духновича народнорозмовні з походження ЛХА вживаються у функції

[1]Пор.: Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 66.

[2]Див.: Унбегаун Б. Русские фамилии / Б. О. Унбегаун ; пер. с англ. / общ. ред. [и послесловие, с. 336–364] Б. А. Успенского. – Москва : Прогресс, 1989. – С. 189–191.

[3]Пор.: Карпенко М. Русская антропонимика : конспект лекций спецкурса / М. В. Карпенко / [отв. ред. В. А. Попова]. – Одесса, 1970. – С. 19.

[4]Белей Л. Старослов'янсько-український словник / Любомир Белей, Олег Белей. – Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу : Видав. від. „Свічадо", 2001. – С. 45, 129.

[5]Пор.: Чучка П. Антропонімія Закарпаття : [монографія] / П. П. Чучка. – Ужгород : [ТОВ „Папірус"], 2008. – С. 136.

нейтральних або ж володіють позитивними оцінними можливостями. Натомість інші традиційні антропонімні класи (андроніми, патроніми, прізвиська) О. Духнович, по суті, не використовує у функції літературно-художніх онімів, бо автора, очевидно, не влаштовував їх виразний, винятково народнорозмовний характер.

Як бачимо, творчі пошуки О. Духновича виразно засвідчують усвідомлення чільним представником місцевої української інтелігенції нагальної потреби творення літератури та літературної мови, що відповідала б вимогам часу. О. Духнович та його численні послідовники зупинили свій вибір на класицизмі, поетика якого, на їх думку, найбільше відповідала місцевій літературній традиції та не перешкоджала модним тоді ідеям панславізму. У європейській (зокрема й українській наддніпрянській) літературній традиції класицизм у середині XIX ст. уже поступився місцем романтизму та реалізму, тому вибір О. Духновичем класицизму кваліфікуємо як вияв його консервативних поглядів на засади творення нової літератури та нової літературної мови на найзахідніших українських теренах. До речі, інтелігенція Галичини та Буковини в першій половині XIX ст. також віддала перевагу класицизму, а тому є підстави вважати, що на всіх українських землях, які перебували під владою Австро-Угорщини, процес формування нової української літератури та нової української літературної мови відбувався на засадах класицизму.

Архітектоніка літературно-художньої антропонімії творів О. Духновича послідовно витримана в дусі канонів класицизму: промовистість власних назв головних персонажів, характеристичний потенціал яких закладено в прямій доонімній семантиці ЛХА; висока питома вага ЛХА, утворених шляхом онімізації апелятивів чи словосполучень; важливість соціальної ознаки в доборі та функціонуванні ЛХА; широке використання церковнослов'янських мовних засобів у творенні ЛХА. Використання О. Духновичем традиційних народнорозмовних іменних варіантів також не суперечить принципам класицизму, адже автор їх використовує у творах про життя простолюду, адресованих широким народним верствам. Окрім того, необхідно відзначити, що літературно-художня антропонімія драматургії О. Духновича за перерахованими ознаками виявляє очевидну схожість до літературно-художньої антропонімії п'єс І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка, а літературно-художній антропонімікон байок закарпатського Будителя має чимало спільних рис із власними назвами байок Є. Гребінки, Л. Боровиковського та П. Гулака-Артемовського.

1.2. Українська літературно-художня антропонімія консервативного спрямування на теренах Закарпаття у другій пол. XIX – поч. XX ст.

Розвиток літературної мови (зокрема й літературно-художньої антропонімії) на теренах українського історичного Закарпаття в другій пол. XIX – поч. XX ст. відбувався в руслі мовотворчої традиції, започаткованої О. Духновичем. Його літературний авторитет був незаперечним у колах української інтелігенції Закарпаття другої половини XIX ст., а тому й уплив на творчість тогочасних авторів – очевидний[1]. А. Кралицький, І. Сільвай, Ю. Ставровський-Попрадов, Є. Сабов, В. Кимак, І. Раковський, високо цінуючи спадщину О. Духновича, активно шукали нових форм, щоб пристосувати існуючу мовну традицію до сучасної їм доби. У такому контексті цілком природним явищем була відмова закарпатських літераторів другої пол. XIX ст. від класицизму. Сучасні літературознавці цілком обґрунтовано доводять, що на літературних текстах аналізованого періоду помітний вплив романтизму[2], а це, в свою чергу, позначилося на тематиці та мові їх творів.

Найпомітніший вплив романтизм справив на тематику літературно-художніх творів, що проявляється у пильній увазі літераторів[3] до історичного минулого краю. Цій проблематиці присвячено такі твори, як „Львоборец", „Федор Корьятович" І. Сільвая, „Князь Лаборец", „Пастир у полонинах" А. Кралицького та ін., у яких перегукується минуле з теперішнім. Ці твори посіли належне місце у складному й суперечливому закарпатоукраїнському літературному процесі, в якому перебувало Закарпаття.

Важливо підкреслити, що художні твори закарпатоукраїнських письменників на історичну тематику досліджує літературознавець Іван Шинкар. У статті „Ідейно-тематичний зміст та художня своєрідність оповідання А. Кралицького „Князь Лаборець"" він зазначив, що „в оповіданні „Князь Лаборець" А. Кралицький спирався на історичні дані свого попередника М. Лучкая, який один із перших доводив автохтонність місцевого населення Карпат… Відтворюючи образ

[1]Рудловчак О. Олександр Духнович: Життя і діяльність. – С. 98; Штець М. Українська мова в Словаччині (Соціолінгвістичне та інтерлінгвістичне дослідження) / М. Штець. – Пряшів, 1996; Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / Франтішек Тіхий ; пер. з чес. Любомира Белея, Михайла Сюська. – Ужгород : [б. в.], 1996.

[2]Див.: Бідзіля Ю. Творчість Івана Сільвая. – С. 52.

[3]Сенько І Земля з іменем: краєзнавчі студії / Іван Сенько ; передм. (с. 3–4) М. Тиводара ; Ужгор. держ. ун-т, Закарпат. обл. орг. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – Ужгород : Патент, 1998. – 160 с.; Бідзіля Ю. Творчість Івана Сільвая. – 120 с.

Лаборця, використав і хроніку літописця угорського короля Белли III Аноніма"[1].

У цьому контексті цілком зрозумілою є висока питома вага ЛХА, яким притаманна „хронологічна стилістична значущість"[2]. ЛХА-історизми, або хрономи, що вживаються в літературно-художніх текстах закарпатських романтиків, можна поділити щонайменше на дві групи, а саме: ЛХА, якими іменуються історичні особи, та ЛХА, призначені для номінації вигаданих персонажів.

Прикметною рисою ЛХА першої групи є, як уже відзначалося дослідниками літературно-художньої антропонімії[3], прагнення письменників якнайменше втручатися у план змісту таких онімів, а творча авторська інтерпретація поширюється лише на їх план змісту, зокрема на енциклопедичну характеристику ЛХА-історизмів. Ми виявили такі ЛХА, якими іменуються історичні особи: *Людовик Великий* („Пастир у полонинах" А. Кралицького), *Карл III, Ракоцій, хан Задар*, *Кублай-ага* („Федор Петрюк" А. Кралицького), *Святополк, Золан, Олег Київський* („Князь Лаборець" А. Кралицького), *Стефан I, Гізелла* („Денница между звездами" І. Сільвая), *Бейла IV* („Мати і невеста" І. Сільвая), *Федор Корьятович* („Федор Корьятович" І. Сільвая) та ін. Основна стилістична функція таких ЛХА-історизмів – це історична легітимізація, засвідчення правдивості всієї фабули літературно-художнього тексту, прив'язка її до певної, строго окресленої історичної доби.

На авторській інтерпретації закарпатськими письменниками власних імен історичних персонажів, на нашу думку, позначилися слов'янофільські тенденції, що поширювалися чеськими просвітителями (Я. Колларом, П.- Й. Шафариком, В. Ганкою)[4]. Це знаходило своє відображення в легітимізації фольклорних персонажів, діяльність яких інтерпретувалася у національно-визвольному дусі. Так, до групи ЛХА, якими закарпатські письменники другої половини XIX ст. іменують персонажів історичних осіб, можна з певними застереженнями зарахувати і ЛХА *Лаборець*. Це власна особова назва знакової для Закарпаття особи, історичність якої, щоправда, є більш

[1]Шинкар І. Ідейно-тематичний зміст та художня своєрідність оповідання А. Кралицького „Князь Лаборець" / Іван Шинкар // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. праць. – Серія : Філологія / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2004. – Вип. 10. – С. 135.

[2]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 35–48.

[3]Там само. – С. 36; Карпенко Ю. Власні назви в художній літературі / Ю. О. Карпенко // Літературна ономастика. Збірник статей. Одеса : Астропринт, 2008. – С. 9–14; Калинкин В. Поэтика онима / В. М. Калинкин ; [отв. ред. Е. С. Отин]. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – С. 43–46.

[4]Грицак Я. Яких-то князів були столиці в Києві? / Я. Грицак // Україна молода. – 2001. – № 6. – С. 79.

ніж сумнівною, що переконливо довів К. Й. Галас[1]. Проте місцеві легенди, народні перекази та численні літературно-художні тексти досліджуваного періоду спричинилися до історичної легітимізації легендарного Лаборця, а отже, є підстави, на нашу думку, ЛХА *Лаборець*, який вживається у історичній повісті А. Кралицького „Князь Лаборець", у баладі І. Сільвая „Львоборец" та цілій низці творів Ю. Ставровського-Попрадова, Є. Фенцика, Є. Сабова та ін., вважати ЛХА-історизмом, що виник на базі реальної антропонімії.

В окремих випадках письменники Закарпаття вдавалися до тлумачення власних назв у дусі народної етимології, щоб надати проповідуваним ідеям більшої переконливості. І. Сільвай баладу „Львоборец" та поему „Вождь Львоборец" також присвячує опису подій IX ст., однак легендарного Лаборця письменник називає тут *Львоборцем*, причому таке перейменування має національно-визвольну мотивацію. Автор вважає, що власна назва *Лаборець* (очевидно через неясну етимологію) постала в середовищі угорців-завойовників, тому він надає перевагу питомому слов'янському імені Львоборець[2]. До речі, І. Сільвай у згадуваних творах демадяризує й назву міста – *Ужоград*, бо ні *Ужгород*, ні *Унгоград*, ні тим більше *Унгвар* він не вважає слов'янськими. Безпосередній вплив відомої поезії Я. Коллара „Дочка Слава" бачимо в поезії І. Сільвая „Слава", де автор у дусі романтичного панславізму творить ЛХА *Слава*, яким називає містичну праматір слов'ян:

Мати Слава, солнце наше,
Разливайся морем,
І ми силу супостатов,
Ада тьму поборем…[3]

ЛХА *Слава*, крім іншого, на нашу думку, приваблював слов'янських просвітителів своєю омонімічністю з апелятивом *слава*. Тому-то письменники-романтики не могли встояти перед спокусою пов'язати слов'янську минувшину зі *Славою-славою*. У баладі „Дочь царя Карпата" І. Сільвай творить ще одну, суто закарпатську, міфологему – царя *Карпата*, який, за словами Ю. Бідзілі, „був володарем усіх слов'ян"[4]. ЛХА *Карпат*, яким автор називає цього персонажа, легко та однозначно пов'язується з оронімом Карпати.

[1]Галас К. Про назву „Лаборець" / Кирило Галас // Народний календар 1991. – Братислава : Словац. пед. вид-во ; Пряшів : Від. укр. л-ри ; Ужгород : Карпати, 1990. – С. 60–62.
[2]Див. дет.: Бідзіля Ю. Творчість Івана Сільвая. – С. 36.
[3]Там само. – С. 35.
[4]Там само. – С. 35.

Щоправда, І. Сільвай не намагається легітимізувати історичність *Карпата* (як це він робив у випадку з *Львоборцем* чи *Славою*), а надає йому виразних міфологічних рис, вводячи цей ЛХА в одну просторово-часову площину з такими поганськими з походження теонімами, як *Лада, Білобог, Чернобог* та ін.

1.3. Літературно-художній антропонімікон російськомовних творів закарпатоукраїнських письменників міжвоєнної та воєнної доби – результат розвитку консервативного напрямку нової літературно-художньої антропонімії Закарпаття

Значна частина прихильників так званого консервативного напрямку розвитку літературної мови, зокрема й літературно-художнього антропонімікону на теренах Закарпаття, не без упливу досить-таки потужної російської білої еміграції упродовж міжвоєнного періоду (20–30-ті рр. XX ст.) вибрала для літературного використання російську літературну мову чи, точніше, те, що вважала російською літературною мовою.

Найпоказовіший, на нашу думку, фактичний матеріал, що характеризує підсумкові спроби творення літературно-художнього антропонімікону представниками консервативного напрямку, містять „Сборникъ хустской литературной школы", опублікований у 1941 р., та „Литературный альманахъ" (Унгваръ–Ужгородъ, 1943).

Усі літературні тексти „Сборника…" – прозові та поетичні – написані загалом російською літературною мовою з більшими чи меншими домішками діалектних закарпатоукраїнських лексем. Прикметно, але всі власні назви персонажів у текстах усіх авторів винятково українські, запозичені письменниками з місцевого антропонімікону. Передусім це власні імена людей – *Иван, Петро, Василь, Катерина* (Сборникъ „На межи" К. Красіна), *Олена, Илько* (Сборникъ „Кровь и хлеб" П. Продана), *Юра, Анна* (Сборникъ „Три мертвеца" І. Чендея), *Максим, Параска* (Сборникъ „Максим Сасин" І. Чендея), *Федор* (Сборникъ „Любовь Ивана Лесника" І. Чендея), *Юрь, Юрьцё, Марька* (Литературный альманахъ „Въ Америку" П. Івашина), *Олена, Оленка, Дося, Данило, Дмитро, Панько* (Литературный альманахъ „Въ сумракѣ дня" Д. В. Рущака), *Поланя* (Литературный альманахъ „Въ метричномъ отдѣленіи" М. Молнара), *Митро, Митрик* (Литературный альманахъ „Митро и волъ" Ю. Русака) тощо. Однак в останньому творі Ю. Русак, намагаючись добрати своєму персонажеві таки найправильніший іменний варіант, пропонує ще й штучне утворення *Митру*: „*Митро* или *Митру* – историческая ценность".

Якщо для називання дорослих персонажів письменники використовують повні емоційно нейтральні іменні варіанти, то для номінації персонажів-дітей – демінутивні, здрібніло-пестливі утворення на зразок *Иванко* (Сборникъ „Бедный мальчик” М. Симулика; Литературный альманахъ: „Въ сумракѣ дня” Д. В. Рущака), *Федорко* (Сборникъ „Три мертвеца” І. Чендея) і т. д. У згоді з місцевою закарпатоукраїнською традицією персонажа-священика К. Красін в оповіданні „Несчастье” називає *о. Иван*. Навіть у російськомовному тексті такі ЛХА-імена зберігають місцеву закарпатоукраїнську специфіку на лексичному чи фономорфемному рівнях.

ЛХА-прізвища, які функціонують у російськомовних текстах закарпатських письменників міжвоєнного періоду, поступаються частотою вживання перед ЛХА-іменами, проте вони також запозичені авторами винятково з місцевого закарпатоукраїнського антропонімікону. Пор.: *Гаврилець* (Сборникъ „На межи” К. Красіна), *Хворостюк* (Сборникъ „Несчастье” К. Красіна), *Ивашко* (Сборникъ „Кровь и хлеб” П. Продана), *Мазур, Печерица* (Сборникъ „Три мертвеца” І. Чендея), *Чоран, Литвич, Скундзья* (Сборникъ „Убійство” І. Чендея), *Цока, Чубарь, Шеплякъ* (Литературный альманахъ „Въ метричномъ отдѣленіи” М. Молнара), *Когутка, Цупаня, Федоришка* (Литературный альманахъ „Въ Америку” П. Івашина), *Гом, Бичканя* (Литературный альманахъ „На селѣ” В. Горемики). Пор. ще: „Осовскіе стали радомъ съ другими газдами, гдѣ стояли уже *Костевичи, Хромеи, Лавришины, Лаврюки*, съ многочисленными прозвищами *Хортовъ, Аннеевъ, Звурскихъ, Котелебскихъ, Игнатовыхъ*” (Литературный альманахъ „Мѣра” И. Р.). При номінації персонажа-чеха в оповіданні „Максим Сасин” І. Чендей запозичує ЛХА з чеського ономастикону – *Нехвал*.

Лише окремі автори, зокрема К. Галас (К. Красін) та І. Чендей, зрідка творять ЛХА на базі одиниць суто народнорозмовних антропонімійних класів – андронімів, патронімів. Напр.: *Катерина Безконечникова* (Сборникъ „На межи” К. Красіна), стара *Леманя*, сын *Федора Лесника* (Сборникъ „Любовь Ивана Лесника” І. Чендея), баба *Юрчиканя* (Сборникъ „Убивство” І. Чендея), *Суханка* (Литературный альманахъ „Въ метричномъ отдѣленіи”), *Юрко Поланинъ* (Литературный альманахъ „На селѣ” В. Горемики) та ін.

Натуралістичне копіювання традиційного закарпатоукраїнського антропонімікону забезпечувало творення більше 95 % ЛХА в російськомовних текстах закарпатських письменників міжвоєнного періоду. Лише зрідка окремі письменники зважуються сповна

використати виражальні можливості ЛХА. Так, І. Чендей в оповіданні „Максим Сасин” вдало обігрує зміну прізвища та імені головного героя *Максим Сасин* на соціально респектабельніше чеське *Макс Мили*. Чендеїв персонаж розмірковує: „Фамилию себе подберу другую. Какую-то более красивую. Еще тогда, когда я в солдатах служил, все надо мной подсмеивались. Говорили, что фамилия у меня какая-то некрасивая. Почему я должен называться именно Сасиным?” Використання соціально та національно значущих ЛХА *Максим Сасин* та *Макс Мили* в тексті оповідання „Максим Сасин” помітно оживляє оповідь, збагачує та урізноманітнює художні засоби твору.

Відхід від натуралістичного копіювання традиційного закарпатоукраїнського антропонімікону знаходимо в оповіданні І. Чендея „Отрывок”, у якому автор вдається до творення таких алегоричних образів (а також відповідних ЛХА), як *Вера, Победа, Время*. Відомі закарпатоукраїнські топоніми – *Поп Иван, Стой, Говерла, Тиса* – у тексті оповідання „Отрывок” персоніфікуються, а їх власні назви стають власними назвами персонажів. І. Чендей так характеризує Тису: „русская река *Тиса*. Она была скована цепями. Увидел ее несчастную, нищую, оборванную, голодную, нагую, покрытую язвами, больную, избитую. Кровь с нее стекала, но очи огнем пылали”. Аналогічний псевдоромантичний ЛХА *Родина*, утворений для номінації персоніфікованого персонажа, знаходимо і в оповіданні В. Босяка „Во сне”.

Як бачимо, І. Чендей не вдається до модних на той час мовностилістичних прийомів у використанні ЛХА, а реанімує принципи творення літературно-художньої антропонімії, які були популярні в середині XIX ст.

Розділ 2.

РЕАЛІЗМ – ОСНОВА ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ АНТРОПОНІМІЇ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ

2.1. Василь Ґренджа-Донський – засновник нової української літературно-художньої антропонімії на Закарпатті

Василь Ґренджа-Донський належить до когорти тих патріотів, які утверджували національний дух і єдність держави, впливали на соціальні (культурно-історичні та політичні) чинники, на становлення та розвиток закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії на Закарпатті. Його творчість має вагоме значення у всіх сферах діяльності. Одним із перших, хто дослідив життя і творчість В. Ґренджі-Донського, був М. Мольнар, який зазначав: „Василь Степанович для Закарпаття значною мірою є тим, чим для літературного життя Наддніпрянської України був Котляревський, для Галичини – „Руська трійця", для Буковини – Ю. Федькович"[1].

Ґрунтовні праці про письменника написали Юрій Бача та дочка поета Зірка Ґренджа-Донська, завдяки титанічній роботі якої у США видано дванадцять томів „Творів Василя Ґренджі-Донського". „Те, що робить Зірка Ґренджа-Донська у справі вшанування свого батька, – пише дослідник Микола Мушинка[2], – живучи в Америці, відірвана від рідної землі й українського середовища, гідне подиву. Там вона видала, в основному на власні кошти, 12 об'ємних томів „Творів" Василя Ґренджі-Донського, прекрасно упорядковану бібліографію його віршів, прози, публіцистики та статей-спогадів про батька тощо".

Починаючи з 1990 року, почалося глибше дослідження громадсько-політичної діяльності письменника, зокрема його участь у подіях 1938-1939 рр., коли Карпатська Україна була проголошена самостійною державою. Це перш за все такі публікації, як „Велич і трагедія Карпатської України", „Кривава казка", „Уроки В. Ґренджі-Донського", „Повернення В. Ґренджі-Донського", „Якої країни хотів В. Ґренджа-Донський?"[3]

---

[1]Цит. за: Вегеш М. Громадсько-політична і культурно-освітня діяльність Василя Ґренджі-Донського (1897-1974) : матеріали до спецкурсу „Історія української культури XX століття" / М. М Вегеш, Л. В. Горват ; Ужгор. держ. ун-т ; НДІ карпатознавства. – Ужгород : [б. в.], 2000. – С. 13.

[2]Мушинка М. Що не забуло серце / Микола Мушинка // Новини Закарпаття. – 1997. – 7 серп. – С. 6.

[3]Вегеш М. У вінок шани і визнання / М. М. Вегеш, В. В. Туряниця ; Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород : [б. в.], 1995. – С. 30.

Розпочалося системне й об'єктивне дослідження творчості Василя Ґренджі-Донського вченими Ужгородського університету. Детальний аналіз творчості Василя Ґренджі-Донського здійснила у своїй праці „Поетична творчість Василя Ґренджі-Донського" В. Барчан"[1]. Культурно-просвітницьку діяльність автора досліджує Н. Ференц. Літературознавець Ю. Балега в 1990 р. в газеті Ужгородський університет опублікував статтю „Сини свого народу", у якій провів паралель між творчим і життєвим шляхами Олександра Духновича і Василя Ґренджі-Донського.

Окремі вчені досліджували просвітницьку і театральну діяльність письменника. Це, зокрема, Г. Ігнатович, П. Федака, В. Міщанин і Й. Баглай. Останній чітко виділив місце Василя Ґренджі-Донського в театральному житті краю. А дослідник художньої творчості Василя Ґренджі-Донського В. Шетеля зазначив, що „особливої уваги заслуговує діяльність В. Ґренджі-Донського у сфері театрального мистецтва, в якому він убачав надпотужний виховний потенціал, покладаючи на театр величезні надії у справі національно-патріотичного піднесення рідного краю"[2].

Історична тематика у творчості письменника захопила дослідника І. Шинкаря, який присвятив цій проблемі статтю „Деякі питання історії Закарпаття у творчості Василя Ґренджі-Донського". У цій праці вперше проаналізовано поетичний доробок митця в аспекті ідейно-тематичної, жанрової та стильової еволюції.

Неодноразово звертається до поетичної творчості письменника і М. Козак. Дослідниця опублікувала такі статті: „Романтизм у лірициВ. Ґренджі-Донського", „Фольклорні мотиви поезії В. Ґренджі-Донського", „Пейзажна лірика В. Ґренджі-Донського". Вчена зазначає, що „першим поетом на Закарпатті, лірика якого органічно виросла із стихії народної творчості, був Василь Ґренджа-Донський".[3]

Василь Ґренджа-Донський відомий як громадський діяч і журналіст, тому його слово є актуальним[4]. До 120-річчя Василя

---

[1]Барчан В. Поетична творчість Василя Ґренджі-Донського: навчальний посібник / В. В. Барчан ; передм. Б. М. Качура. – Ужгород : Карпати, 2004. – С. 89.

[2]Шетеля В. Василь Гренджа-Донський і розвиток театрального мистецтва на Закарпатті 20–30-х рр. / Віктор Шетеля // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія; зб. наук. пр. ; відп. за вип. Н. П. Бедзір ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла"], 2017. – Вип. 1 (37). – Вип. 1. – С. 101–106.

[3]Козак М. Романтизм у лірициВасиля Ґренджі-Донського / Марія Козак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія філологія ; [відп. за вип. І. М. Сенько] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Ліра], 2002. – Вип. 6. – С. 103.

[4]Барчан О. Пропагандистська діяльність В. Ґренджі-Донського у період виборів до Сойму Карпатської України / Олеся Барчан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія ; [відпов. за вип. І. М. Сенько] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла"], 2008. – Вип. 18. – С. 107–110.

Ґренджі-Донського доцент кафедри журналістики О. Барчан видала монографію „Публіцистика Василя Ґренджі-Донського 20-30-х рр. XX століття”,[1] у якій уперше ґрунтовно проаналізувала його публіцистичну діяльність.

Літературна творчість В. Ґренджі-Донського від самого її початку перебуває і під пильною увагою мовознавців[2], і це цілком справедливо, оскільки, за словами О. Мишанича[3], письменник був одним із перших, хто почав творити нову сучасну українську літературу на Закарпатті, а його твори посіли чільне місце не лише в літературному процесі Закарпаття, а й у літературі всього українського народу.

Мовотворчість В. Ґренджі-Донського, попри її важливість для утвердження нової української літературної мови на всіх українських етнографічних землях, аналізувалася лише принагідно та фрагментарно.[4] З літературно-художньої онімії тільки один розряд літературно-художніх онімів – ороніми – стали об’єктом вивчення у статті М. Сюська та Я. Шебештян, проте в жодному з досліджень не піддавалася комплексному вивченню літературно-художня антропонімія письменника, що, на нашу думку, сприяло б об’єктивній та всебічній оцінці мовотворчості талановитого закарпатського письменника і журналіста. Адже ще в кінці 30-х р. Ф. Тіхий справедливо зазначив, що В. Ґренджа свідомо намагається оволодіти нормами української літературної мови[5].

Літературна спадщина В. Ґренджі-Донського досить об’ємна: за підрахунками його дочки і ретельної дослідниці його творчості Зірки Ґренджі-Донської, вона нараховує „понад 1000 поезій, 13 поем та віршованих оповідань, 6 повістей, понад 50 оповідань, спомини та

---

[1]Барчан О. Публіцистика Василя Ґренджі-Донського 20–30-х рр. XX століття : монографія / О. В. Барчан. – Ужгород : Ліра, 2017. – 200 с.

[2]Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі. – С. 147–150; Мольнар М. Доля співця полонин. Причинок до творчої біографії В. Ґренджі-Донського / Михайло Мольнар // Зустрічі культур. З чехословацько-українських взаємовідносин. – Братіслава : Словац. пед. вид-во. Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1980. – С. 388–447; Мольнар М. Українсько-словацькі культурні взаємини від початку XIX до середини XX ст. / Михайло Мольнар ; упоряд., наук. ред. Л. Белея ; Ужгор. нац. ун-т, НДІ україністики ім. М. Мольнара. – Ужгород : Іва, 2011. – Кн. 7. – 96 с. – (СеріяUcrainica: ad fontes); Мишанич О. Син Верховини : [передм.] / Олекса Мишанич // Ґренджа-Донський В. Твори : у 2 т. – Ужгород : Карпати, 2004. – Т. 2 : Сини Верховини / упорядкув. та підготов. текстів Зірки Ґренджі-Донської. – С. 5–15.

[3]Мишанич О. Син Верховини. – С. 15.

[4]Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі. – С. 147–150; Сюсько М. Мовний світ В. Ґренджі-Донського: літературна й діалектна стихія у творчості письменника / М. І. Сюсько // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / упоряд. М. І. Сюсько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. держ. ун-т]. – Ужгород : Ліра, 2000. – Вип. 2. – С. 209–215; Сюсько М. Псевдоніми В. Ґренджі-Донського та інших персоналій у творчому доробку письменника / Михайло Сюсько // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / упоряд. М. І. Сюсько ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : [б. в.], 2005. – Вип. 8. : Збірник пам’яті професора Василя Добоша. – С. 293–302; Сюсько М. Питання сучасної української літературної та живорозмовної мови. Вибране : монографія / Михайло Сюсько. – Ужгород : Ґражда, 2014. – 624 с.

[5]Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі. – С. 147.

документальні матеріали з історичних подій 1938–39 рр., біля 30 драматичних поем та п'єс, п'єсок і радіосценок; для дітей написав 36 казок (віршем і прозою), 12 п'єсок та сценок, 38 радіосценок, біля 25 оповідань..."[1]. У тематичному аспекті літературні тексти В. Ґренджі-Донського також покривають дуже широкий спектр: від історичної тематики поч. IX ст. аж по 30-і рр. XX ст. Таке тематичне багатство літературних текстів пояснюється, на нашу думку, глибоким усвідомленням автора свого місця та ролі в закарпатоукраїнському літературному процесі та прагненням його долучитися до загальноукраїнського мовно-літературного контексту. Оскільки В. Ґренджа-Донський, з одного боку, чудово усвідомлював свою українську етномовну належність, а тому свідомо творив саме українську літературу та українську літературну мову, а з іншого – був добре обізнаний з класичними зразками нового українського красного письменства, в якому явно домінували реалізм та романтизм, тому намагався врахувати досвід та здобутки своїх славних попередників з інших українських регіонів.

Саме цими факторами можна пояснити, що літературно-художня антропонімія В. Ґренджі-Донського будується на засадах мовного реалізму. Тому власні назви персонажів письменник добирає з огляду на час, місце дії твору, національне та соціальне походження денотата. Якщо дія твору відбувається на закарпатській Верховині міжвоєнного періоду, то й персонажі іменуються антропонімами, поширеними в цьому регіоні Українських Карпат. Суттєво вплинув на реалістичність літературно-художньої антропонімії повісті „Ілько Липей. Карпатський розбійник" та роману „Сини Верховини" той факт, що ці твори, як справедливо відзначали літературознавці, є значною мірою автобіографічні. До літературно-художньої антропонімії прозових повістей із життя верховинців XX ст. письменник широко залучає реальні найменування справжніх історичних осіб. Реальні антропоніми діячів міжвоєнного Закарпаття – *Ілько Липей, Микола Шугай* („Ілько Липей. Карпатський розбійник"); *Омелян Невицький, Дмитро Німчук, Антон Бескид, Август Штефан, Іван Мондок, Іреней Кондратович, Орест Сабов, Клочурак, брати Климпуші, Юлій Гаджеґа, Віктор Желтвай, Іван Куртяк, Михайло Бращайко, Врабель* – чи сусідньої ЗУНР (державний міністр *Дмитро Вітовський*, хорунжий *Мандзій*) забезпечують не лише локалізацію дії твору в просторі та часі, а й завдяки своїй автентичності ґарантують реалістичність зображуваних персонажів та подій.

[1]Ґренджа-Донська З. „Ми є лишень короткі епізоди...": Життя і творчість В. Ґренджі-Донського / Зірка Ґренджа-Донська. – Ужгород : ЮВТФ „Срібна земля", 1993. – С. 81. – („Серія „До джерел". Ч. 3).

Мовний реалізм є основним критерієм добору іменувань вигаданих персонажів прозових творів В. Ґренджі-Донського. Так, наприклад, у повісті „Ілько Липей. Карпатський розбійник” письменник активно використовує поширені в південно-східних районах Закарпаття іменні варіанти *Панько, Продан, Симко, Штень, Юра, Анна, Анцька, Василинка, Гафка, Ержіка, Євка*[1] або двочленні найменування персонажів, у складі яких є прізвища, типові в зображуваному регіоні. Пор.: Марійка *Лолин*, Микола *Воробок*, Василь *Філеш*, Юрко *Клевець*, Андрій *Костюк*, Василь *Юрик*, Федір *Попадич,* Юра *Гримот*, Симко *Могорита,* Юрко *Микитчак*, Гриць *Цендра* та ін.[2]

Величезний характеристичний потенціал щодо регіонального походження героїв В. Ґренджі-Донського мають ЛХА, утворені на базі народнорозмовних антропонімних класів, зокрема андронімів, матронімів, патронімів, а також специфічних описових моделей найменувань з присвійним компонентом. Наприклад: *Марійка Лолинова, син Ілька Юри Липейового* („Ілько Липей. Карпатський розбійник”); *Бибаня, Бобиканя, Бокотеїха, Бундячиха, Довбалиха, Ґудзиканя, Кочерганка, Пилипканя, Шеметканя; Анцька, донька Федорича* („Сини Верховини”)[3].

В окремих випадках письменник ретельно описує цілу історію іменування конкретного персонажа, яка вражає своєю достовірністю та стає своєрідним нарисом про традиційну народну антропонімію українських Карпат. Такою є, наприклад, історія власного найменування дружини заможного селянина Федорича: „*Федоричиха* була з роду *Маслиїв*, тому називали її не *Федорочкою* або *Федоричихою*, але просто *Маслийкою*, так, як від дитинства. Так само *Анцьку* ніхто інакше не називав, тільки *Маслийкою*. Так її називали діти, бо до школи вона не ходила, щоб її там записали законним, писаним прізвищем. Це прізвище неначе приросло до неї. Ані батька *Продана* ніхто не знав з його прізвища *Гринюх*, а тільки *Степан Паращин*, бо бабуся Продана була на ім’я *Параска*” („Сини Верховини”).

Не тільки літературно-художню, а й етнографічно-фольклорну цінність має обряд продажу хворої дитини та зміни її хрещеного імені на язичницьке *Продан*, реалістично описаний В. Ґренджею-Донським у романі „Сини Верховини”: мати головного героя роману,

[1]Пор.: Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців / П. Чучка // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Збірник на честь 70-річчя проф. В. В. Німчука. – Житомир, 2003. – Вип. 10. – С. 171–194.

[2]Пор.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців.

[3]Пор.: Чучка П. Украинские андронимы на славянском фоне / П. П. Чучка // Перспективы развития славянской ономастики / [отв. ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская].; АН СССР, Ин-т языкознания. – Москва : Наука, 1980. – 160–161.

зневірившись у місцевих знахарках, вирішує врятувати життя свого первістка, здійснивши поширений в українських Карпатах обряд продажу свого хворобливого сина односельцеві Шостакові, у якого „діти ведуться, має шіснадцятеро і всі живуть”.

„Дитину роздягли догола, відчинили вікно, Шестак стояв надворі під самим вікном, а Векла з Оленою в хаті.

– Продай мені твого сина, – мовив Шестак.

– Продам, бо тобі діти щастять.

– Скільки грошей просиш за сина? – питав далі Шестак.

– Один пінязь, – відповіла мати.

Шестак вибрав з кишені маленьку нікчемну почорнілу монету і подав Олені через вікно, а Олена через вікно подала сина з теплою пеленою.

– Нехай тобі віднині *Продан* буде ім’я, – сказав Шестак, загорнув хлопця в пелену і взяв на руки.

Олена вийшла надвір і взяла дитину та понесла до хати, а Шестак пінязь вкинув у чисту воду глибокого колодязя.

З тієї днини ніхто не посмів Любчика інакше звати, тільки Проданом, це було його нове ім’я”[1].

Зображений ритуал продажу дитини – не вигадка письменника, а антропонімійна реальність міжвоєнного Закарпаття. Вчений-мовознавець П. Чучка ще в середині ХХ ст. відзначав непоодинокі приклади, коли закарпатські верховинці були записані по батькові як *Проданович*[2].

Прагнення письменника точно, без найменших змін відтворити українську народну антропонімію рідного Волового (Міжгір’я) було таким великим, що В. Ґренджа-Донський один із андронімів подає всупереч нормам українського правопису, лише за фонетичним принципом як *Маслийка*, а не *Маслейка* (бо він утворений від прізвища *Маслей*, а не *Маслий*). Такий авторський прийом буквального відтворення звучання народних андронімів, на нашу думку, суперечить засадам мовного реалізму, тому його можна кваліфікувати як натуралістичний, бо ЛХА *Маслийка* має уневиразнену структуру та не несе особливого стилістичного навантаження.

Специфічною рисою антропонімійного почерку В. Ґренджі-Донського є всі підстави вважати особливе прагнення письменника використати власні назви персонажів не лише для їх національної ідентифікації, а й з метою глибшого розкриття рівня їх національної

[1]Ґренджа-Донський В. Сини Верховини / Василь Ґренджа-Донський // Ґренджа-Донський В. Твори : у 2-х т. / упорядкув. та підгот. текстів Зірки Ґренджі-Донської. – Ужгород : Карпати, 2004. – Т. 2. – С. 29.
[2]Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 76–77.

самосвідомості. Про це, на нашу думку, свідчить уже сам факт вибору письменником промовистого псевдоніма *Донський*. За словами доньки Зірки, „до прізвища Ґренджа „він додав „Донський", щоб символічно висловити свою віру у нероздільність українських земель, які сягають від Карпат – його колиски – до самого Дону. Декретом, одержаним від Чехословацького уряду, було йому, його дружині та нащадкам дозволено вживати це прибране прізвище і в приватному житті"[1].

Тому письменник не обмежується реалізмом при доборі власних найменувань персонажів інших національностей, що є визначальним для літературно-художньої антропонімії В. Ґренджі-Донського: персонажі-чехи іменуються типовими чеськими прізвищами *Їровшек, Новотні, Поспішіл, Жегак, Вацек, Віт* або поширеними серед чехів найменнями *Вайнгарт, Цімріх, Гренцер*; євреї – єврейськими антропонімами *Арон, Іцик, Цвайґ, Зіхерман, Пікель, Абрум Ґрінберг, Ґедайл Рапапорт, Хамбер, Абрум-Герш, Фроїм Кац*, угорці – капітан *Бержені*, граф *Телекі*, правник *Зомбор* та ін. Письменник успішно намагається використати ЛХА як мовний засіб для набагато ширшої національної характеристики денотатів-персонажів.

Щоб досягти більшої реалістичності у відтворенні мовної дійсності, а заодно й більшої довіри до зображуваних подій та персонажів, В. Ґренджа-Донський у згоді з тогочасними реаліями називає головного героя повісті „Ілько Липей. Карпатський розбійник" не лише українським варіантом імені та прізвища, а й угорськомовним – *Ліпей Іллейшей*, а його брата Івана, що поїхав на заробітки в США, – англомовним – *Джон* Липей.

Національне прозріння одного з героїв роману „Сини Верховини" супроводжує його промовиста відмова від змадяризованого прізвища *Halacsok* чи *Галовчок* та повернення до батьківського *Головчук*. Дещо інше смислове та емоційне навантаження – осуд національного ренегатства – засвідчує зміна одним із персонажів батьківського прізвища *Іляшкевич* на *Іллейш:* „державного прокуратора Андора *Іллейша*, яничара, зрадника свого народу, змадяризованого русина, сина липшанського греко-католицького попа *Іляшкевича*". Процес мадяризації українських прізвищ, за даними П. Чучки, був справді масовим як на початку XX ст., так і в роки окупації Закарпаття хортистською Угорщиною[2]. У такому ж аспекті письменник оцінює й перетворення серба *Александра Петровича* на угорського поета *Шандора Петефі*: „*Петефі*! Гадаєте, що він був мадяром? *Петефі* –

[1]Ґренджа-Донська З. „...Ми є лишень короткі епізоди..." – С. 7.
[2]Чучка П. Сучасні процеси у класі прізвищ / П. Чучка // Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII Slovenská onomastická konferencia. – Bratislava, 1980. – S. 221.

це тільки його підібране ім'я, яке собі поет вибрав, але урядово він був *Петровичем*. А його мати була чистокровна словачка".

Описуючи вибір імені немовляті в романі „Сини Верховини", В. Ґренджа-Донський вкладає в уста національно свідомого нотаря Дулішковича застереження, що угорські власті мадяризують українські імена: „... з *Йосипа* буде *Йовшка*, а з *Михайла – Мігаль*. Може, той український батько сто разів казати ім'я *Гриць*, матрикар до книги запише *Ґерґель, Василя* на *Ласлова, Юрка* заведе як *Дьєрдь*, а з *Миколи* зробить *Міклоша*, із *Степана – Іштвана* або *Пішту*. З *Олексія – Елека*, з *Олександра* зробить *Шандора*, з *Володимира – Елемейра, Варвару* запише як *Борішку, Василину – Цецилією*, а навіть *Марію* заведе до книги як *Марішку* або просто *Марчу*...". Тому Дулішкович пропонує батькові, а заразом і читачам роману, вибирати „староруські імена наших славних предків, вони чудово звучать, а головне те, що їх мадяри не зможуть перекрутити і мусять написати в оригіналі: *Олег, Ігор, Ярослав, Константин, Максим, Любомир, Сава, Борис, Олесь, Панько, Сергій* і чимало інших, а дівочі імена: *Віра, Галька, Ольга, Дарка, Ксеня, Оксана, Люба, Людмила, Марина, Марта, Мотря, Надія, Настася, Настя, Одотя, Параска, Тетяна, Юстина* та інші". Такий антропонімічний етюд, вплетений у текст роману „Сини Верховини", окрім характеристики персонажів, має й просвітницьке значення, що було дуже важливим у час написання твору.

У тексті роману „Сини Верховини" літературно-художня антропонімія стає також одним із найважливіших засобів вираження ідеї соборності, єднання українців Закарпаття, Галичини та Наддніпрянщини. Слід зазначити, що крізь усю творчість Василя Ґренджі-Донського проходить ідея соборності та державності України. „Він був першим, хто в центрі своєї творчості поставив питання соціальної і національної боротьби населення краю, першим широко свідомо відобразив прагнення Закарпатських українців до возз'єднання з Україною", – стверджує О. Мишанич[1]. В. Бірчак називає В. Ґренджу-Донського плідним і всестороннім письменником, у творчості якого провідною є тема Верховини. Так, у романі „Сини Верховини" В. Ґренджа-Донський, щоб наголосити на регіональних відмінностях єдиного українського народу, при описі паломницької подорожі верховинців у Гошівський монастир виокремлює епізод, коли галицький селянин з-під Болехова називає сина *Івасем*, а не звичним для верховинців *Іванком*. Виразником ідеї соборності України

[1]Мишанич О. Співець полонин. До 90-річчя з дня народження В. Ґренджі-Донського / Олекса Мишанич // Твори Василя Ґренджі-Донського : у 12-ти т. / Ґренджа-Донський В. ; [упорядкув., підготов. текстів Зірки Ґренджі-Донської] ; літ. ред. проф. д-р В. Лев. – Вашінґтон : Вид. Карпат. Союзу, Інк. від. у Вашінґтоні, Д. К., 1990. – Т. XI : Похорон поета. Огляд творчості поета. – С. 513–515.

в романі „Сини Верховини” є образ утікача з Наддніпрянщини, прізвища якого ніхто не знав, а сам він називав себе наддніпрянським іменним варіантом *Тиміш*. Саме засоби літературно-художньої антропонімії допомагають письменникові переконливо розкрити сприйняття характеру взаємин між українцями з різних регіонів: „*Тимоша* трохи гнівало, що всі його називали мацкалем, і він часто застерігав проти тієї назви. На *Тимоша* ніхто не міг звикнути, бо такого імені не було в селі, був лиш *Тимко*. Але згодом привик і вже не протестував”.

У згоді з місцевим антропонімійним узусом В. Ґренджа-Донський дуже економно використовує емоційно марковані варіанти імен. Здрібніло-пестливі назви імен автор вживає лише в розмові закоханих або при звертанні до дітей: *Марійко, Васильку, Федірку*. Пор. ще: „Так воно і приросло до цього маленького чоловічка, не можна було собі уявити, щоб любий хлопчик інакше називався, ніж *Любчиком*” („Сини Верховини”). У літературно-художній антропонімії В. Ґренджі-Донського ми не виявили жодного згрубіло-зневажливого іменного варіанта, бо негативну оцінність письменник передає за допомогою неантропонімійних мовних засобів.

Ще однією авторською рисою антропонімійного почерку В. Ґренджі-Донського можна вважати практично цілковиту відсутність у його літературних текстах інформаційно-оцінних ЛХА. В. Ґренджа-Донський не використовує ЛХА для розкриття характеру денотата, особливостей його зовнішності, якихось життєвих подій чи ситуацій. Ігнорування інформаційно-оцінних ЛХА можна, очевидно, пояснити прагненням письменника правдиво та реалістично відображати навколишню дійсність, а мовна реальність якраз формує переконання про асемантичність онімів, зокрема прізвищ, на що й зважав В. Ґренджа-Донський.

Значний відсоток у літературно-художній антропонімії В. Ґренджі-Донського складають ЛХА-історизми. Це пов’язано головним чином з тим, що письменник написав цілу низку історичних повістей, драм, поем. Особлива увага В. Ґренджі-Донського до історичної проблематики зумовлена його прагненням створити літературно-художню історію Закарпаття, щоб довести не лише належність місцевого населення до українського народу, а й тісні, нерозривні зв’язки його з однокровними братами по той бік Карпат.

Хронологічний діапазон літературних творів В. Ґренджі-Донського досить широкий: від IX по XVIII ст. Нижня хронологічна межа літературних текстів письменника не випадкова, адже саме на кінець IX ст. припадає поява на теренах Закарпаття та Придунайській

низовині кочівницьких племен угрів. Щоб довести, що на той час землі сучасного Закарпаття були заселені українцями, В. Ґренджа-Донський пише історичні поеми „Князь Лаборець” та „Василина. Князівна Гуцулії”. Ці твори написані на основі народних переказів та легенд, які й диктували письменникові склад їх літературно-художньої антропонімії. Так, літературно-художню антропонімію поеми „Князь Лаборець” складають: запозичений з народної творчості ЛХА *Лаборець*, найменування напівісторичного угорського вождя *Арпада* та авторський ЛХА *Славолюб*, який письменник утворив за поширеною моделлю слов’янських імен-композитів. Причому треба відзначити, що ЛХА *Славолюб* не є характеристичним, бо його персонаж-денотат не є славолюбом чи марнославною особою, навпаки, це відважний та вірний соратник Лаборця, що гине героїчною смертю. Можна погодитись із В. Бірчаком, що В. Ґренджа-Донський – письменник-романтик. Романтичними творами, на думку критика, є поеми „Княжна Гуцулія”, „Червона скала”, „Князь Лаборець” тощо.

У поемах „Олена Верховинка” та „Василина. Князівна Гуцулії” увесь літературно-художній антропонімікон фольклорного або авторського походження, бо ніяких достовірних писемних свідчень про зображувані події не збереглося. Оскільки в поемі „Олена Верховинка” письменник вживає єдиний, авторський за походженням, ЛХА *Олена Верховинка*, то, щоб додати правдивості зображуваним подіям, він використовує низку літературно-художніх топонімів – *Кичера, Кам’янка, Торшоля, Мирша, Кук*, які, щонайменше, покликані легітимізувати підзаголовок поеми – „Легенда про заложення рідного села”.

До історії рідної Верховини В. Ґренджа-Донський повертається в драматичній поемі „Верховина”, де зображає долю свого рідного краю у трьох хронологічних зрізах: IX ст., XIII ст. та XX ст. Для репрезентації кожного з періодів письменник добирає найзнаковіші імена кожної з епох, які вводить у текст драматичної поеми як ЛХА. Для IX ст. такими ЛХА виступають *Лаборець, Алмош, Арпад*; для XIII ст. – князь *Лев Данилович*, король *Карло-Роберт, Тренчанський Чак Матій*; для XX ст. – *Микола Шугай*, *Бращайко, Гортій*. Окрім безіменних дійових осіб, яких автор називає апелятивами *старець, смерд, кардинал, мечник, чеський робітник, угорський жандарм*, привертає увагу вдала спроба В. Ґренджі-Донського створити авторські ЛХА – *Верховина*, *Богемія*, перший із яких уособлює малу батьківщину письменника та перегукується з поширеним у новій українській літературно-художній антропонімії, зокрема П. Куліша,

ЛХА *Україна* і виконує ідеологічну функцію – утверджує ідею соборності українського народу, розділеного „поміж ворогами”. Пор. :

Матусю, нене-Україно,
Почуй мій голос, о, почуй!
В лихому горі порятуй![1]

Окрім імен реальних історичних та легендарних осіб, В. Ґренджа-Донський вводить у текст поеми „Верховина” імена вигаданих героїв, хоча добір таких імен письменник здійснює у згоді з історичною правдою. Напр.: *Славолюб, Григорій, Петро Петрович Петенько, о. Василій*.

Серед ЛХА творів В. Ґренджі-Донського на історичну тематику впадає в око використання письменником патронімів чи імен по батькові типу Петро *Петрович*, характерних для Наддніпрянщини прізвищевих назв на *-енко* на зразок *Густенко* („Останній бій”) або *Мочаренко* („Сотня Мочаренка”), символічних наймень *Корятович, Довбуш, Шевченко*, а також ЛХА, запозичених зі „Слова о полку Ігоревім”, – *Буйтур-Всеволод* („Петро Петрович”), що, на нашу думку, мало символізувати єдність українського народу від Дону до Сяну.

У поемі „Василина. Князівна Гуцулії” літературно-художній антропонімікон нараховує три ЛХА – *Василина, Борис, Дормидон*, кожен із яких має національну значущість: *Борис* вказує на слов’янське походження денотата, *Дормидон* – на грецько-візантійське, а *Василина* має виразну конотацію імені з регіону Українських Карпат.

Історичні поеми „Червона скала. Князь Богдан. Епос про Хустський замок з XIII ст.” та „Останній бій” також створені на базі народних переказів та легенд, творчо переосмислених В. Ґренджею-Донським. Тому тут явно переважають ЛХА авторського та фольклорного походження: князь *Богдан, Левко, Степан Петренко* („Червона скала. Князь Богдан. Епос про Хустський замок з XIII ст.”), *Юліяна, Салай, Хмара* („Останній бій”). Однак низка ЛХА, утворених на базі реальних найменувань конкретних історичних осіб – українських, монгольських та чеських – князь *Данило*, *Лев зі Львова*, хан *Бату*, князь *В’ячеслав*, – дозволяє письменникові чітко окреслити час та місце дії саме засобами літературно-художньої антропонімії.

Разом з тим треба відзначити, що літературно-художня антропонімія історичної поеми „Червона скала. Князь Богдан (епос про Хустський замок з XIII ст.)” не лише виконує первинну функцію ідентифікації-диференціації, але зрідка використовується з метою

[1] Ґренджа-Донський В. Шляхом терновим. Твори : у 2-х т. – Т. 1. – С. 178.

глибшої характеристики денотата або з метою викликати певні алюзії чи історичні паралелі. Так, сина князя Богдана, що маленькою дитиною потрапив у татарський полон, виховали яничаром, що й засвідчує зміна імені *Івась* на *Кугайбей*. Пор.: „Скажи, що князь малий – не князь,/ Вже *Кугайбей*, а не *Івась*”. Алюзії чи конкретні історичні паралелі породжує використаний В. Ґренджею-Донським літературно-художній мікротопонім *Кривaве поле*, який дуже нагадує знаковий топонім української історії ХХ ст. – *Красне поле*.

У літературних творах на історичну тематику В. Ґренджа-Донський лише зрідка вдається до творення ЛХА-історизмів у дусі зображуваної епохи. Таке економне ставлення до цього мовного прийому – риса онімійного стилю письменника. Однак в історичній повісті „Петро Петрович” В. Ґренджа-Донський показує, що він може досить майстерно відтворити антропонімійну картину зображуваної доби. Так, описуючи учту Петра Петровича в Ужгородському замку, письменник називає таких гостей князя: королівський комірник *Венедик Борщ*, український боярин *Юрій Мишковський*, кревняки палатина *Яким Довбай* та *Степан Дорогій*, гості з Середнянщини *Іван Гвоздай, Панько Попович* та ін. Ці ЛХА, а також ЛХА-історизми, якими автор іменує угорців (мадяр *Еллеш Майошгазі, Ерней Бекчей*, брати *Акоші з Боршоду*), – усе підпорядковано прагненню письменника створити історично правдиву картину життя наших предків.

Хоча літературно-художня антропонімія В. Ґренджі-Донського має не всі типи характеристичних ЛХА, проте в ній досить широко представлено дейктичні ЛХА. Використання дейктичних ЛХА в романі „Сини Верховини” диктувалося, окрім суто естетичних, ще й міркуваннями конспіраційними. Адже дейктичними ЛХА В. Ґренджа-Донський тут називає персонажів, прототипи яких зі зброєю в руках захищали свою Гуцульську республіку від зазіхань угорських завойовників. Сам письменник використання дейктичних ЛХА пояснює так: „З огляду на недалекий минулий час і на те, що учасники ще живуть, всіх провідників революції і героїв нашого народного повстання я скрив під псевдонімами, вже й через саму форму новел цієї збірки, а полеглих назвав правдивим прізвищем”[1].

Більшість дейктичних ЛХА В. Ґренджа-Донський утворює шляхом трансформації реальних прізвищ їх прототипів. Так, від реального прізвища *Німчук* письменник утворив дейктичний ЛХА *Нямещук*, від *Копанчук – Панчук*, від *Гундяк – Нудяк*, від *Йосипчук – Несипчук*, від *Воробець – Воробчук*, від *Романюк – Романчик*, від *Невицький – Невичанський*, від *Торонський – Тронський*, від *Шима –*

[1]Ґренджа-Донський В. Сини Верховини. Твори : у 2-х т. – Т. 2. – С. 402.

Зима, від *Рибович – Рябович*, від *Мурцко – Міцко*, від *Чанда – Джанда*, від *Гаєвич – Гаєвський,* від *Завадський – Завицький*, від *Чучка – Ручка*, від *Долинай – Догинай*, від *Медве – Медвідь*, від *Парканій – Карпаній*, від *Волощук – Волощак,* від *Келемен – Коломан*, від *Джумурат – Джурат*, від *Рогужинський – Рожинський*, від *Іванюк – Іванчук*, від *Тимчук – Тимощук*, від *Кабалюк – Кабаль*, від *Мочаринюк – Мачар*, від *Кондратович – Кондра*. І лише при номінації прототипів Клочурака та братів Климпушів В. Ґренджа-Донський використовує ЛХА (*Шовковий* та *Кочергани*), які своїм планом вираження ніяк не пов'язані з реальними прізвищами.

Літературно-художня антропонімія В. Ґренджі-Донського відкриває новий етап у розвитку української літературно-художньої антропонімії на території сучасного Закарпаття, поширює засади творення та функціонального наповнення нової української літературно-художньої антропонімії на найзахідніші українські етнографічні терени. На нашу думку, основною прикметою літературно-художньої антропонімії В. Ґренджі-Донського можна вважати її глибокий реалізм, забарвлений фольклорними впливами. Значна увага письменника до творення та використання ЛХА-історизмів зумовлюється його прагненням використати свої літературні тексти для пропаганди ідей соборності українського народу, а ЛХА він використовує як один із найефективніших мовних засобів. Висока творча майстерність В. Ґренджі-Донського, його авторитет як письменника, журналіста, громадського діяча сприяли утвердженню не лише нової української літературної мови, а й засад нової української літературно-художньої антропонімії на території сучасного Закарпаття та Пряшівщини.

2.2. Народнорозмовна антропонімія Пряшівщини – основа літературно-художнього антропонімікону Ірини Невицької

Значні заслуги у поширенні принципів творення нової української літературно-художньої антропонімії на Закарпатті, зокрема на Пряшівщині, має Ірина Невицька, найактивніший період творчості якої припадає на міжвоєнний час. Адже, як зазначає відомий пряшівський літературознавець О. Рудловчак, „І. Невицька стояла на позиціях використання народної мови, а газета „Слово народа", яку вона видавала в Пряшеві, була першою газетою на Східній Словаччині, що друкувалась українською літературною мовою"[1].

[1]Рудловчак О. Післямова / О. Рудловчак // Невицька І. Матій Куколка / Ірина Невицька. – Словац. пед. вид-во в Братиславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968. – С. 152.

Прагнення І. Невицької творити літературні тексти народною мовою спонукали відому письменницю до широкого використання традиційної української народнорозмовної антропонімії Пряшівщини в ролі основної джерельної бази її літературно-художнього антропонімікону. Так, наприклад, у повісті „Матій Куколка" авторка відтворює антропонімікон українського села Пряшівщини з огляду на частоту вживання та функціональне навантаження одиниць різних антропонімійних класів та їх варіантів. Письменниця, як правило, і не без впливу традиційної української народнорозмовної антропонімії називає своїх персонажів такими іменами та їх варіантами: *Ганічка, Панько, Гнат, Михайло, Михась, Юрко, Матій, Матійко, Зуза, Зузка* та ін[1]. Якщо найменований персонаж – одружена або літня особа, то при його найменуванні І. Невицька до імені додає відповідний термін родинності або свояцтва (*кума* Параска, *тітка* Гафа), що також цілком відповідає місцевому народнорозмовному антропонімійному узусу. Прикметно, що серед імен та їх варіантів, які І. Невицька використовує в повісті „Матій Куколка", явно переважають оніми, які мають загальноукраїнське поширення, і лише два іменні варіанти повісті – *Матій, Зуза* (похідне від *Зузанна*) – мають обмежений ареал побутування, а тому набувають регіональної стилістичної значущості та виступають виразником місцевого колориту[2].

Народнорозмовна антропонімія українського села Пряшівщини стала джерелом запозичення та зразком при функційно-стилістичному наповненні в повісті „Матій Куколка" ЛХА-андронімів або ЛХА-патронімів типу *Завадиха, Кундратиха, Горвалишка,* Митро *Лешків*, Юрко *Припецьків* та ін., які утворені від прізвищ чоловіків або батьків персонажів[3]. І. Невицька у повісті „Матій Куколка" на ім'я та прізвище своїх героїв називає лише зрідка, як правило, в авторській мові або ж у діалогах, коли виникає потреба точної ідентифікації найменованого персонажа. Пор.: *Микола Кундрат*, *Микола Горваль, Микола Мурцко, Стефан Завада* та ін.

Літературно-художній антропонімікон повісті „Матій Куколка" дуже реалістично відображає соціальну диференціацію антропонімії пряшівського українського села в міжвоєнний період. Якщо селяни звертаються один до одного на ім'я, йменуються андронімами та патронімами, то сільського писаря називають *пан Шкварок.* Заїжджий фокусник та його помічник також називаються дивними ЛХА – *Калман*

[1]Пор.: Дуйчак М. Антропонімія Пряшівщини / М. Дуйчак. – Пряшів, 2003. – С. 43–45.
[2]Там само. – С. 43.
[3]Там само. – С. 43.

де Кукураді та *Церберус,* що гармоніює з незвичним для українського села заняттям їх денотатів.

Особливу увагу І. Невицька приділяє найменуванню головного персонажа, адже саме воно стало власною назвою для самої повісті. Якщо іменний варіант *Матій*, похідне від *Матвій,* є типовим для українців району Карпат, то мотиви надання прізвиська *Куколка*, яке через сирітство хлопчика-денотата стає його прізвищем, авторка виписує дуже ретельно, присвячуючи цьому цілий розділ повісті „Як Матійко став Куколкою". Виявляється, що через зовнішню схожість або подібність постави Матійка з різновидом печива, яке на Пряшівщині називають *куколка*, персонажа прозвали *Куколкою***.** Пор.: „ – А друге ім'я, – питає, – твоє прізвище – га?

– Не знаю, – обізвався винувато Матійко.

– Не знаєш? Та це, як куколко? – закричав Юрко й показав:

– Дивіться, дивіть: виглядає, як якась *куколка*!

– *Куколка, Куколка*! – обізвалась дітвора зі всіх сторін.

– *Куколка, Куколка*! – лунає по селі. /…/

Не помогли Матійкові ні його злість, ні його плач, бо зістав він від того часу для кожного в селі лиш МАТІЙКОМ *КУКОЛКОЮ*".

На відміну від повісті „Матій Куколка", оповідання І. Невицької мають чисельно обмежений літературно-художній антропонімікон, проте він завжди чітко зорієнтований на соціальний та часово-просторовий узус, що відображається у фабулі твору. Так, наприклад, оповідання „Сирена" присвячене життю робітників на теренах Східної Словаччини, і тут авторка вживає лише три ЛХА – *Іван, Федір* та „чистокровний семіта *Хаїм*". Кожен з цих ЛХА-імен має національну значущість: перші два вказують на українське походження їх носіїв, а третє – на єврейське. Однак ЛХА *Іван*, окрім національної значущості, у тексті оповідання „Сирена" набуває виразного типізуючого, узагальнюючого онімного значення, адже так І. Невицька називає убогого робітника, батька п'ятьох малолітніх дітей, дружина якого вмирає від сухот. Саме найпоширеніше українське ім'я персонажа оповідання „Сирена" *Іван* покликане, на нашу думку, наголосити на типовості нещасної долі персонажа. Використання імені *Іван* з метою наголосити на типовості долі його носія І. Невицька, можливо, запозичила від В. Стефаника, який, як відомо, у новелі „Камінний хрест" одного з персонажів називає *Іваном* Дідухом, щоб також наголосити на типовості його долі. Якщо наші міркування відповідають дійсності, то використанням ЛХА *Іван* І. Невицька демонструє єдність принципів творення нової української літературно-художньої антропонімії по обидва боки Карпат.

2.3. Утвердження антропонімійного реалізму та засад творення нової української літературно-художньої антропонімії в „Альманасі підкарпатських українських письменників”

„Альманах підкарпатських українських письменників” (Севлюш, 1936) – визначне явище в історії як української літератури, так і української літературної мови на теренах сучасного Закарпаття і Пряшівщини. Адже саме це видання об’єднало 21 закарпатоукраїнського письменника, які цим альманахом заманіфестували визнання нової української літературної мови та загальноукраїнських принципів творення нового літературно-художнього антропонімікону. Окрім Зореслава, В. Ґренджі-Донського, Ю. Станинця, І. Невицької, публікацією своїх літературних текстів утвердження нової української літературної мови та нової української літературно-художньої антропонімії засвідчили А. Волошин, О. Маркуш, А. Ворон, М. Томчаній, М. Ґ. Феннич, М. Мондій, Л. Дем’ян, І. Вишнянський, К. Феделеш, П. Міговк, Д. Попович та ін.

Основний принцип, якого дотримуються автори „Альманаху...” при творенні літературно-художньої антропонімії, – це антропонімійний реалізм. Зважаючи на тематику літературних текстів, кістяк їх літературно-художньої антропонімії складають оніми, запозичені з місцевого традиційного народнорозмовного антропонімікону. Глибоке його знання дозволяє письменникам добирати своїм персонажам такі власні назви та їх варіанти, які б не лише реалістично репрезентували зображуваний часово-просторовий узус, а й сповна передавали соціальну, національну, психічну специфіку денотата або його зовнішність. Так, наприклад, Л. Дем’ян в оповіданні „Кровавий хліб” за допомогою ЛХА *Василько, Василь, Анця, Марія, Марія Гопкова*[1] дуже реалістично зображає українську селянську сім’ю, де *Василь* – чоловік, *Василько* – син, *Анця* – дочка, а *Марія*, або *Марія Гопкова*, – дружина Василя. В оповіданні М. Вайди „Українська кров...” типовими українськими іменами *Іван, Михайло* називаються українські патріоти: „Ми гайдамаки, ми всі однакі...” – Співали всі, та найліпше підтягали *Іван* і *Михайло*”. В оповіданні А. Ворона „Марійка пастиркою” реалістично відтворено гуцульський традиційний антропонімікон, який репрезентують усього два колоритні оніми – *Марійка, Юра Ворохта*.

Значні виражальні можливості мають засоби літературно-художньої антропонімії в оповіданні Л. Дем’яна „Горе старої Чмелихи”: частовживане українське ім’я *Василь*, ЛХА-андронім

[1]Пор.: Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців.

Чмелиха та ЛХА *Абрум*, які виконують не тільки номінативну, а й характеристичну функцію завдяки своїй національній та об'єктно-віковій онімній значущості. Проте до названих двох ЛХА Л. Дем'ян прирівнює літературно-художній зоонім *Сивуля*, яким іменує корову, годувальницю Чмелихи. Письменник у тексті оповідання ноголошує, що *Чмелиха* за своєю годувальницею *Сивулею* „плакала, рвала зі себе волосся і заводила гірше, як за померши м її мужем *Василем*". Наведену словесну характеристику Л. Дем'ян підтверджує особливостями вживання літературно-художніх онімів: в оповіданні „Горе старої Чмелихи" головна героїня свого чоловіка називає емоційно нейтральним іменним варіантом *Василь*, а свою корову годувальницю пестливим: „ – Їдж *Сивулько*! Ідж моя зозулько!" /…/ Чмелиха плакала, обнимала Сивулю за шию, притулялася до неї, і їй здавалося, що вона сама той біль відчуває на своїх костях. Хотіла би поділитися тим болем зо Сивулею, лиш аби їй полегшало. Ставала на колінки коло корови, шептала молитви, молилася до св. Юрія, обіцяла свічку купити і запалити сперед святого. Та *Сивуля* була стара і хоч їй було добре жити в бабусі, занедужала..."

Прикметною рисою літературно-художньої антропонімії „Альманаху підкарпатських українських письменників" є широкий її соціальний спектр. Якщо у закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії XIX та першій пол. XX ст. національна онімійна значущість, як правило, збігалася з соціальною: українськими іменами, прізвиськами та прізвищами називалися українські селяни, а чужомовними – угорськими, чеськими, єврейськими – представники вищих соціальних верств, угорці, чехи, євреї за походженням, то в „Альманасі..." українськими за походженням онімами іменуються, наприклад, адвокат *Петро Мандрівчук* („Романтика" А. Маркуша), робітники *Іван, Федір* („Сирена" І. Невицької), вівчар *Юра Ворохта* („Марійка пастиркою" А. Ворона), студенти *Павло Лисянський, Оксана* („Золоте павутиння" М. Диканька). Натомість неукраїнськими антропонімами називають не лише представників соціальної верхівки, як, наприклад, фабрикантів *Гелла, Ото* („Романтика" А. Маркуша), а й убогих та нещасних чужинців – моряка *Санді* („Бідний Санді" М. Феннича).

Автори „Альманаху..." глибше занурюються в життя неукраїнських персонажів, що вимагає від них урізноманітнення антропонімійного репертуару при найменуванні персонажів-неукраїнців. Пор.: *Ото, Ото Гелмюніор* („Романтика").

„Альманах підкарпатських українських письменників" окреслив значне розширення інтелектуальних обріїв закарпатоукраїнської

літературно-художньої антропонімії, що знайшло своє відображення, наприклад, у залученні до джерельної бази загальновідомих античних найменувань. Так, героїня оповідання „Романтика” А. Маркуша називає свого коханого Петра *Адонісом*. Пор. ще: *Цицерон, Герберт Спенцер, Міл Стуад, Мейман* („Наука і свіжий воздух” А. Волошина).

2.3. Психологізм та реалізм як визначальні риси літературно-художньої антропонімії Юрія Станинця

2.3.1. Особливості літературно-художнього антропонімікону новел Юрія Станинця

Літературна спадщина Юрія Станинця довгий час замовчувалася. Він був вилучений з літератури. Дуже доречно і влучно сказав Іван Ребрик[1] про те, що історію не перепишеш, як і не викинеш із неї того, що було. А було багато, особливо замовчування, зречення свого, кровного на догоду чиїмсь інтересам. Так і потрапив Ю. Станинець у чорні списки з тавром „буржуазний”, „антинародний”. Усунути ці прогалини в історії закарпатської літератури намагається Наталія Ребрик у монографії „Література народовецтва і Чину на українському Підкарпатті в першій половин XX століття”[2]. Далі продовжує Наталія Ребрик: „…Станинець не був потрібний радянській епосі, в якій судилося йому жити… Та як письменник потребував власного „синього неба”, щоб реалізуватися вповні!.. І воно над ним роз’яснилося тільки по його відході у Край Вічного Світла…”[3] І тільки в незалежній Україні 1991 року вийшли оповідання та повість, об’єднані назвою „Юра Чорний”, а земляки митця взялися за благородну справу повернення йому доброго імені.

Високо оцінив доробок Ю. Станинця закарпатський письменник Федір Потушняк. Він, зокрема, писав: „Оповідання Юрія Станинця відзначаються передовсім специфічними стилями і дуже старанною обробкою. Його стиль дотепер ще незнайомий нашій літературі. Юра знає говорити у своїх оповіданнях від початку до кінця такою бесідою і таким способом, як знає говорити сам народ, і знає в тому говорінні витримати. Та і його описи природи – це в пару штрихах уміло подані

[1]Ребрик І. „Як дивитися на білу смерть пелюсток?..” : [передм.] / І. Ребрик // Ю. Станинець. Юра Чорний: Повість. Оповідання / упорядкув., вступ. ст., приміт., слов. І. М. Ребрика. – Ужгород : Карпати, 1991. – С. 6–7.

[2]Ребрик Н. Література народовецтва і Чину на українському Підкарпатті в першій половині XX століття : [Монографія] / Наталія Ребрик. – Ужгород : Ґражда, 2007. – С. 5–13.

[3]Станинець Ю. Сусіди. Роман / Юрій Станинець ; передм. Наталії Ребрик „Велика правда життя і творчості Юрія Станинця” ; упорядкув. І. Ребрика та Н. Ребрик. – Ужгород : Ґражда, 2006. – С. 29. – [Літ. краєзнавча серія „Люби своє” пам’яті Олекси Мишанича].

образи так, як се сам народ робить, чим вони справді стають живими і природніми”[1].

Про творчість Ю. Станинця у своїх працях згадує й науковець І. Поп.[2] Високу оцінку доробкові письменника у контексті загального стану закарпатської прози першої половини століття дав О. Мишанич. На його думку, Ю. Станинець належить до тих письменників, завдяки яким література Закарпаття розвивалася на високому рівні та влилася в українську літературу після 1945 року[3].

Літературна та мовна творчість Ю. Станинця – видатне явище в історії закарпатоукраїнського літературно-художнього антропонімікону міжвоєнного періоду. Д. Федака зазначав, що з іменем цього письменника українське словесне мистецтво Закарпаття утверджувалося як мистецтво сучасне, професійне, європейське, виходило на світовий рівень[4]. Початок літературної творчісті Ю. Станинця припадає на середину 30-х рр. ХХ ст., тоді письменник віддає перевагу жанру новели[5]. „Новелі, – як зазначається у „Літературнознавчому словнику-довіднику”, – властиві лаконізм, яскравість та влучність художніх засобів”[6]. Жанр новели як малої прозової форми накладає свій відбиток, серед іншого, й на кількісний та якісний склад її літературно-художнього антропонімікону: кількість персонажів новели, а відтак і їх власних назв – обмежена. Цей чинник не лише заставляє письменника економно розпоряджатися мовними засобами, а й спонукає його до пошуку оригінальних прийомів, які забезпечують обмеженій кількості ЛХА належну функційно-стилістичну виразність. П. Ходанич зараховує Ю. Станинця до другого покоління закарпатських прозаїків, які розширили тематичні й стильові рамки закарпатської прози, ввели у твори нових героїв[7].

Наші спостереження над літературно-художнім антропоніміконом оповідань Ю. Станинця показують, що письменник справді дуже економно ставився до використання у тексті новел такого мовного засобу, як ЛХА. В одній із новел автор устами головного героя спеціально наголошує на потребі інновацій у сфері красного

---

[1]Потушнякъ Ф. Ростина въ народномъ вѣрованю // Лит. Недѣля Подкарпатского Общества Наукъ. – Унгваръ, 1942. – Рочник II. – Ч. 6. – С. 50–51.

[2]Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси / Иван Поп. – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – С. 49.

[3]Мишанич О. Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття: Літературно-критичні студії / Олекса Мишанич. – Ужгород : Ґражда, 1996. – С. 64.

[4]Федака Д. Духовні ораниці Юрія Станинця / Дмитро Федака // Наш рідний край. – 1999. – Річн. 1 (XVIII). – № 6-7 (лют.-берез.). – С. 14.

[5]Ребрик І. „Як дивитися на білу смерть пелюсток?..” – С. 5–12.

[6]Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Ковалiва, В. І. Теремка]. – Київ : Академія, 1997. – С. 510.

[7]Ходанич П. Широкий світ малої прози : [передм.] / Петро Ходанич // Закарпатське оповідання ХХ століття : антологія / [упорядкув., передм., підготов. текстів, приміт. та слов. П. М. Ходанича]. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – С. 7. – (Серія антологій „Красне письменство Закарпаття).

письменства та відмови від усталених штампів, у т. ч. й ЛХА. Пор.: „О, чому я не народився шістдесят-сімдесят років тому. Легко було тоді писати. Полюбив бідний *Івась* багату *Марусю*. Мати не віддає за бідного. *Іван* махнув у світ – вернувся з грошем – *Маруся* його" („Новела").

Тому-то Ю. Станинець шукав нових художніх прийомів, нових виражальних засобів, одним із яких у його новелістиці стала анонімність персонажів. Так, у новелі „Подарунок" автор цілком уникає використання власних назв персонажів, які в тексті цього твору замінюють апелятиви *мати, син, синок, брат, незнайома людина, розбійник та пес* (про одного з синів). Пор. ще: „Мати народжувала сина за сином. Родила одного кращого, як другий…"

Відсутні власні назви персонажів і у відомій новелі Ю. Станинця „У вагоні", де показано деградацію національної самосвідомості та занепад патріотичності. Щоб краще й доступніше все це подати, автор зібрав своїх персонажів у одному замкнутому просторі. Ми розуміємо, що Юрій Станинець справді переживав за свій рідний край. Закликав любити Срібну Землю. У цьому творі діє більше десяти персонажів, пасажирів залізничного вагону, але всі вони названі апелятивами: „…*панок*, дві *міщанки, студент*, дві *гуцулки*, два *верховинці*, решта – *сини Ізраеля. Орлині носи, совині очі, лисини і бороди, бороди, бороди*". У низці новел („Дарунок Миколая", „Криваня", „Новела" та „Бабина осінь") автор використовує лише по одній власній назві – *Петрик, Іван, Степан, баба Ігнатиха*, – називаючи ними головних героїв. Анонімність персонажів новел Ю. Станинця – продуманий мовностилістичний прийом, покликаний забезпечити камерність, інтимну довірливість, високий ступінь психологізму творів закарпатського прозаїка, а також зосередити увагу читача винятково на внутрішньому світі, психології персонажів.

Саме прагненням не відвертати увагу читача від внутрішнього світу персонажів можна, на нашу думку, пояснити схильність автора називати головних героїв новел етимологічно непрозорими ЛХА-прізвищами або ЛХА-андронімами Напр.: *Ясінка* („Права не було"), *Репа, Цупра, Стан* („Посередники миру"), *Веребеш* („Дарунок Миколая"), *Катійчуканя* („Загублені діти") тощо, які, однак, за винятком прізвища *Веребеш*, побутують у реальному антропоніміконі українців Закарпаття[1].

Економність та стилістична вмотивованість використання певних мовних засобів у сфері літературно-художньої антропонімії новел Ю. Станинця помітна, наприклад, на вживанні письменником

[1]Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 481, 531, 596, 646.

здрібніло-пестливих іменних варіантів або ЛХА-патронімів чи ЛХА-андронімів. Так, здрібніло-песливими іменними варіантами автор називає, як правило, лише персонажів-дітей, причому в тексті нерідко знаходить за можливе навіть назвати вік персонажа-денотата або по-іншому вказати на дитячий вік денотата. Напр.: *Іванко* (10 років), його одноліток *Мигалько* („Нова шапка”), *Петрик* (7 років) („Дарунок Миколая”) та ін.

У новелі „Загублені діти” Ю. Станинець також вживає ЛХА-демінутив *Оленка*. У тексті новели нічого спеціально не говориться про вік денотата, проте в репліках *Оленка* вживає цілу низку дитячих слів, на підставі чого можна з упевненістю стверджувати про її дитячий вік. Пор.: „Мамо, *яйко тютя* знесла, *валіть латоти* (варіть ратоти – О. Ч.)”.

Бажання вживати здрібніло-пестливі суфіксальні варіанти ЛХА-імен лише для номінації дітей-персонажів спонукало письменника спеціально пояснити, чому в новелі „Права не було” *Іванком* названо літнього діда: „Йому вісімдесят три роки, але він – *Іванко*. По-іншому ніхто і ніколи його не кликав”. Прикметно, що жандарм називає *Іванка* (а це, за свідченням І. Ребрика, реальна особа, мешканець села Вонігове[1]) офіційно *Іваном* Ясінком.

Відтворюючи патріархальний устрій закарпатського села, у новелі „Веретено впало” Ю. Станинець активно використовує традиційні для народнорозмовного закарпатоукраїнського антропонімікону іменування неодружених парубків та дівчат – ЛХА-патроніми на зразок *Євка Корольова, дівка Корольова, Анна Мельникова, Іван Новосільчуків* тощо. Такі ЛХА з об’єктно-віковою стилістичною значущістю допомагають авторові реалістичніше відтворити специфіку соціуму закарпатоукраїнського села середини ХХ ст.

Ю. Станинець уникає використання характеристичних або промовистих ЛХА. Тільки в оповіданні „Програний поцілунок” на перший погляд стилістично нейтральний ЛХА *Іван* у репліці одного з персонажів набуває соціальної значущості, стаючи своєрідним символом простолюдина: „Буде паном, буде, але все-таки зостанеться сином *Івана*”. Адже тут ідеться про студента університету, але сина звичайного церковного куратора.

Разом з тим наші спостереження над літературно-художньою антропонімією показали, що, наприклад, сучасні літературознавці безпідставно зараховують до числа новел Ю. Станинця і його твір „Права не було”[2]. Судячи з антропонімікону згаданого твору, можемо

[1]Див.: Станинець Ю. Юра Чорний. Повість. Оповідання / Ю. І. Станинець / упорядкув., вступ. ст., приміт., слов. І. М. Ребрика. – Ужгород : Карпати, 1991. – С. 251–252.
[2]Ребрик І. „Як дивитися на білу смерть пелюсток?..” – С. 5–11.

твердити, що цей твір не належить до жанру новели, а є оповіданням, що засвідчує низка фактів:

1) у цьому творі вживається набагато більше ЛХА, ніж у новелах: *Іван Ясінка, Галіцка, Дарвай, Горобець Мигаль, Немеш Іван, стара Дуйчанка, Добош Василь, Петро Хромий, Даруда Петро, Шпряха, Іван Дідів, Вуйфалуші;*

2) низка персонажів у тексті твору „Права не було" йменується кількома варіантами, причому вживання таких варіантів окремо вмотивовується у тексті. Напр.: *Хромий* – „штульгикав на одну ногу, то хромим його прозвали"; „*Горобець Мигаль – Михайло* – так його люди кликали" тощо;

3) у тексті вміщено цілі народноетимологічні екскурси, присвячені тлумаченню низки місцевих топонімів: *Вонігово* від *война*; „*Урмезьово – Панське Поле*, бо присіли пани, а в давнину було *Кривавe Поле*"; *Горбище*, бо „там тьма народу загребена" тощо.

Як бачимо, Ю. Станинець підпорядковує творення літературно-художнього антропонімікону оповідань основним вимогам жанру: кількість ЛХА, як і персонажів-денотатів, новел обмежена, здебільшого два-три. У текстах практично відсутня варіантність ЛХА. Власні назви персонажів – це короткі, як правило, найпоширеніші імена (*Іван, Василь, Михайло, Петро, Степан, Марія* тощо). Разом з тим на літературно-художньому антропонімікoні новел Ю. Станинця позначилися особливості індивідуального стилю прозаїка, зокрема його тяжіння до психологізму. Саме психологізмом можна пояснити анонімність багатьох головних персонажів, відсутність промовистих, характеристичних ЛХА з прозорою доонімною семантикою.

2.3.2. Специфіка власних назв персонажів повісті Юрія Станинця „Юра Чорний" та роману „Сусіди"

Найпомітнішими творчими здобутками Ю. Станинця сучасні літературознавці справедливо вважають його роман „Сусіди" та повість „Юра Чорний"[1]. Тому цілком зрозуміло, що найпоказовішим щодо індивідуальної письменницької майстерності автора в царині літературно-художньої онімії є ці широкі епічні полотна. За усталеними традиціями нової української літературно-художньої антропонімії кінця XIX – початку XX ст. Ю. Станинець, скрупульозно дотримуючись реалістичних принципів, виписує антропонімійне тло повісті „Юра Чорний". Один із дослідників зауважив, що це була перша соціально-побутова повість на Закарпатті, у якій через

[1]Ребрик І. „Як дивитися на білу смерть пелюсток?.." – С. 6–7.

головного героя простежено події першої третини ХХ століття[1]. Усі персонажі повісті – головні та другорядні – іменуються автором у строгій відповідності до реального закарпатоукраїнського антропонімійного узусу першої пол. ХХ ст. Так, автор широко залучає у ролі ЛХА цілу низку таких поширених традиційних прізвищ українців Закарпаття, як *Білинець, Пилипець, Гаврилець, Іванець, Попович, Смерека, Мотринець, Гощар, Максимчук, Мідяник, Гайович, Дуб, Ціпок, Стан*[2] тощо. Такі ЛХА-прізвища Ю. Станинця не лише виконують номінативну функцію, а й слугують переконливим мовностилістичним засобом легітимізації дії всієї повісті, однозначно пов'язуючи її з територією сучасного Закарпаття.

Власні імена персонажів повісті Ю. Станинця „Юра Чорний" також запозичені автором із традиційного закарпатоукраїнського іменника першої половини ХХ ст., причому письменник віддає перевагу іменам з найвищою частотою вживання. Пор.: *Михайло, Іван, Юра, Василь, Андрій, Марія, Василина*. Власні імена персонажів Ю. Станинець вживає, як правило, в нейтральних офіційних варіантах, що також відповідає особливостям функціонування імен у закарпатоукраїнському іменнику. І лише зрідка, зокрема при номінації персонажів-дітей, автор вживає здрібнілі варіанти на зразок *Анночка, Цилька*, яким, окрім емоційно-оцінних конотацій, притаманна ще й об'єктно-вікова стилістична значущість[3].

Об'єктно-вікова значущість властива кільком ЛХА повісті Ю. Станинця „Юра Чорний", які автор також запозичив з реального закарпатоукраїнського антропонімікону, – це традиційні закарпатські андроніми *Волощучка, Пилипцяня, Ігнатиха* тощо, утворені від прізвищ чоловіків (*Волощук, Пилипець, Ігнат*) за допомогою суфіксів *-к, -ан'*, та *-их*[4], та прізвище персонажа-підлітка Василь *Поповичів*, яке утворено за допомогою посесивного суф. *-ів* від прізвища батька найменованого персонажа *Попович*[5].

У всьому тексті повісті „Юра Чорний" ми зафіксували лише два випадки вживання автором емоційно-оцінних іменних варіантів без об'єктно-вікової стилістичної значущості: мати звертається до сина-підлітка пестливо *Юрику*, бо його кривдить батько, та закохані, фліртуючи, називають одне одного фамільярними варіантами *Юрко* (емоційно нейтральним у повісті виступає іменний варіант *Юра*) та

[1]Пагиря В. Юра Станчук – Юрій Станинець / Василь Пагиря, Мирослав Дочинець // Мукачево і мукачівці: науково-популярні нариси і статті. – Ужгород : Ґражда, 1994. – С. 95.
[2]Пор.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців.
[3]Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 41.
[4]Чучка П. Украинские андронимы на славянском фоне. – С. 161.
[5]Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 345–347.

Цилька. Пор.: „Добре Цилько! Най буде так, як ти кажеш, – сказав, натискаючи на слово *Цилько*, щоб відплатитися за її *Юрку*”[1].

У тексті повісті „Юра Чорний” Ю. Станинець вживає лише два ЛХА, якими іменує персонажів-неукраїнців. І тут письменник не розминається з історичною правдою, бо його персонажі, євреї-корчмарі, названі поширеними єврейським прізвищем *Лебович* та власним іменем *Мошко*.

Реалістичну в найменших деталях антропонімійну картину повісті „Юра Чорний” вдало доповнюють літературно-художні оніми інших класів, серед яких у кількісному плані явно переважають топоніми. Так, автор вводить у текст повісті цілу низку власних назв закарпатських сіл та містечок, чим досягає детальної локалізації дії повісті, – *Боронява, Сокирниця, Дулово, Колодне, Данилово, Солотвина, Буштино, Королево, Рахів, Ясиня, Сигот*. Незважаючи на таку детальну локалізацію дії твору, автора не можна звинуватити в натуралізмі, бо Ю. Станинець так ніде в тексті повісті і не назвав села, в якому відбувається дія твору. Окрім реальних власних назв населених пунктів, письменник широко вводить у текст повісті реальні закарпатські назви інших топонімних класів. Пор.: *Діл, Шандрово, Велятинські гори, Тиса* тощо. Переконливості зображуваним подіям надають і мікротопоніми на зразок *Ігнатово поле, Нивка коло Шубрина, Хмільники, Рінище* та ін., які характеризуються високою частотою вживання в мові селян-персонажів Ю. Станинця. Пор. ще традиційні закарпатоукраїнські зооніми, використані прозаїком у тексті повісті „Юра Чорний”, – *Сивуля, Сернаня, Крася, Зораня, Лиска*.

Специфічною рисою літературно-художнього ономастикону повісті Ю. Станинця „Юра Чорний” є майстерне використання автором власних назв християнських свят, які виступають переконливим мовностилістичним засобом окреслення часу дії повісті. Усі персонажі за традицією, характерною для закарпатського села поч. XX ст., послуговуються народним календарем, за християнськими святами, що, очевидно, було добре відомо Ю. Станинцю як знавцю народного життя та сільському священикові. Тому-то в тексті повісті „Юра Чорний” ми зафіксували чимало власних назв християнських свят: *Різдво, Свята Неділя, Стрітеня, Цвітна Неділя, Великдень, Благовіщення, Світлий тиждень, Великоє Говіння, Юрія, Михайла, Іллі*. Усі ці власні назви також виступають вагомим засобом легітимізації зображуваних у повісті подій та персонажів, сприяють її реалістичному пафосу.

[1]Станинець Ю. Юра Чорний. Повість. Оповідання. – С. 90.

Ю. Станинець у повісті „Юра Чорний” скрупульозно, у дусі найкращих зразків українського реалізму відтворив традиційний закарпатоукраїнський ономастикон першої половини ХХ ст. для того, щоб увиразнити ключовий літературно-художній онім повісті – *Юра Чорний*, у структурі доонімної семантики якого явно домінує психологічне підґрунтя. „Тогочасна критика вважала, що в особі Юри Чорного змалював автор трагічну долю закарпатоукраїнського населення…”[1] До речі, про особливий статус цього оніма промовляє і той факт, що автор назвав повість саме іменем головного персонажа.

ЛХА *Юра Чорний* Ю. Станинець вводить у текст однойменної повісті неначебто в дусі реалістичної манери. Він повідомляє, що „*Юру Яремчука* ніхто власним прізвищем не кликав, бо був „перехрещений” протягом життя на *Чорного*”. Таке, за словами автора, „перехрещення”, або ж присвоєння прізвиська, типове явище не лише по закарпатських селах, а й по усій Україні[2]. Замінивши в головного персонажа прізвище на прізвисько, Ю. Станинець не погрішив супроти антропонімної правди ХХ ст., тим більше, що „батько Юри від природи був *білявим*”, мати Юри також „не мала на собі нічого *чорного*”. Але „з Юри, на диво всім, вийшов якийсь перевертень, *мулат*”. Не випадково батько почав називати свого сина „*циганчом*”, бо в нього „*чорні, як в жука*, коструби на голові”. Автор навіть детально описує ситуацію, коли Юру вперше було названо *Чорним*. Отже, прізвисько головного персонажа *Чорний* на самому початку повісті було присвоєно за особливостями його зовнішності. Прикметно, що Юра не гнівався за своє прізвисько: „*Чорний,* так *Чорний*. Аби лише не п’яниця, не брехач, а *чорним* може бути хоч скільки”.

Однак складається враження, що з розвитком сюжету повісті суто реалістична мотивація зміни прізвища *Яремчук* на прізвисько *Чорний* переходить у глибоко психологічну. Тобто ЛХА-прізвисько *Чорний* змінює мотивацію на психологічну, що ґрунтується на символіці чорного кольору як кольору нещастя, горя, розпуки. У переносному значенні слово „чорний” означає важкий, безпросвітний, безрадісний, пов’язаний із труднощами, незгодами, нахмурений, занепокоєний, сумний, який не викликає схвалення, поганий, негативний, ганебний. Саме таким сприймає оточення Юру Яремчука, за винятком рідної матері Марії та дружини Василини. Будучи нелюбим у сім’ї, він залишився самотнім у житті. Уже саме ім’я Чорний несе негативну

[1]Балега Ю. Література на Закарпатті / Юрій Балега. Особистість у вимірі часу ; [упорядкув. Надії Ференц]. – Ужгород : Гражда, 2017. – С. 339.

[2]Історія української мови. Лексика і фразеологія / [В. М. Русанівський (відп. ред.), В. Л. Карпова, В. В. Німчук, І. П. Чепіга]. – Київ : [Наук. думка], 1983. – С. 617–618; Худаш М. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – Київ : Наук. думка, 1977. – С. 100–109.

енергетику. І хоч головний герой жив за християнською вірою, в односельчан склалося про нього негативне враження. З високою майстерністю відображено зовнішній і внутрішній світ, характер, емоційність головного героя, його взаємодію з навколишнім світом. Як уже було вище зазначено, з самого народження йому не щастило. Юра був не такий, як його родина. Він чорний. З чорнотою пов'язане зло. Чорний колір має негативне значення. Чорний (кольору сажі, вугілля). Пор.: чорний – колір ночі, Чорнобога, а значить смерті, трауру та горя – загибелі всього, що живе і дихає…[1] Чи був він чорною людиною? Ні, у нього була світла, чиста душа, він прагнув правди, справедливості… Мовознавець О. Лавер стверджує, що „правда для Юри Чорного була понад усе. Він залишився вірним правді навіть в останні самотні хвилини свого життя"[2].

Не випадково Ю. Станинець детально та переконливо описує страждання малого Юри, коли батько через смуглявість вважав його байстрюком. Тому-то з дитинства мусив Юра йти з батьківської хати в найми, недоїдати та недосипати. Потім військова муштра та знову найми. Кілька миттєвостей щастя принесло Юрі одруження з Василиною, проте знову посипалися нещастя: у сварці за землю Юра ненароком відрубав братові Андрію руку, за що відсидів у тюрмі. Коли повернувся з тюрми, тяжко захворіла дружина і незабаром померла. Починається війна, і Юру забирають на фронт. Поранення, полон у Сибіру. Коли ж повернувся додому, його сильно побили румунські солдати, і Юра помирає в нужді, холоді та на самоті. Головний герой навіть сам собі признається, що „на цілому широкому світі нема такої нещасливої людини", як він. „За життя був перехрещений на Чорного і до гробової ями ніс свій тяжкий хрест Чорним",[3] – таку думку висловив Л. Белей.

Отже, ЛХА *Чорний* у фіналі повісті Ю. Станинця „Юра Чорний" стає глибоко психологічно вмотивованим характеристичним онімом, що розкриває трагізм долі найменованого персонажа.

Прикметно, що в міжвоєнний період у новій українській літературно-художній антропонімії з'являється ще один ЛХА *Чорний*, стилістичні функції та структура онімної семантики якого ідентична до ЛХА Ю. Станинця. Йдеться про ЛХА *Чорний* у повісті Ю. Яновського „Потомки". Життя головного персонажа повісті „Потомки" „радянська

[1]Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович – Київ : Лебідь, 2002. – 664 с.

[2]Лавер О. Літературно-художні антропоніми як засіб увиразнення українського регіонального колориту (на матеріалі повісті Ю Станинця „Юра Чорний") / Оксана Лавер // Наукові записки. Серія : Мовознавство ; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка ; відп. ред. Т. П. Вільчинська. – Тернопіль : Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Вип. 1 (27) 2017. – С. 2002.

[3]Белей Л. Літературно-художня антропонімія як мовно-стилістичний засіб розкриття характерів персонажів / Любомир Белей // Укр. мова і л-ра в шк. – 1993. – № 7. – С. 38.

влада зробила *чорним*: 8 років каторги, батько вмирає голодною смертю, покинутий матір'ю напризволяще, а дочка Грицька Чорного з намови колгоспників відцуралася від батька"[1].

„Сусіди" Ю. Станинця – це перший закарпатоукраїнський роман, який літературознавці справедливо кваліфікують соціально-побутовим[2]. Однак з погляду історії української літературної мови роман „Сусіди" – це перше широке епічне полотно, написане новою українською літературною мовою. Услід за поезією В. Ґренджі-Донського, Зореслава Ю. Станинець утверджує принципи нової української літературної мови і в закарпатоукраїнській прозі. Проте, на відміну від повісті „Юра Чорний", роман „Сусіди" не справив відчутного впливу на закарпатоукраїнську літературно-художню антропонімію, бо був опублікований аж після смерті автора, у 2006 р.[3], однак для глибшого розуміння процесу утвердження принципів нової української літературно-художньої антропонімії цей твір має першорядне значення, а проблеми, порушені письменником, актуальні й сьогодні.

Роман „Сусіди", як доводить його дослідниця Н. Ребрик, Ю. Станинець написав у 1936 р.[4] Саме панівна тенденція в розвитку тогочасної української літературно-художньої антропонімії – глибокий онімійний реалізм – стала визначальною при творенні літературно-художнього антропонімікону першого закарпатоукраїнського роману „Сусіди". У тексті роману письменник успішно, з глибокою точністю відтворює систему традиційного українського антропонімікону, поширеного в зображуваному регіоні Закарпаття. Прикметно, що, використовуючи реальні топоніми – *Білки, Раковець, Шард, Чингава, Ком'яти, Севлюш*, автор дуже точно локалізує місце дії твору, що накладає на нього ще більшу відповідальність і щодо реалістичного відтворення місцевої антропонімійної системи.

Іменник роману „Сусіди" складають типові для центральних районів Закарпаття імена – *Василь, Гаврило, Іван, Ілько, Митро, Михайло, Міша, Панько, Петро, Штефан, Федір, Юра, Анна, Марія, Марта, Олена, Юлина* та ін. Причому Ю. Станинець віддає перевагу саме тим іменам та їх варіантам, які мають загальнонаціональне поширення або які поширені й на інших теренах України. Лише три

[1]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 102.

[2]Ребрик Н. Велика правда життя і творчості Юрія Станинця : [передм.] / Н. Ребрик // Станинець Ю. Сусіди : Роман / Юрій Станинець. – Ужгород : Ґражда, 2006. – С. 10. – (Літературна краєзнавча серія „Люби своє" пам'яті Олекси Мишанича).

[3]Там само. – С. 10.

[4]Там само. – С. 11.

іменні варіанти – *Мигаль, Юла, Анця*, які використовує письменник у романі „Сусіди”, можна вважати суто закарпатськими[1].

Не розминається письменник з антропонімійною реальністю, коли в одному з діалогів літня особа звертається до незнайомої дівчинки *Марійко*, зважаючи на найвищу частоту вживання цього імені серед українців Закарпаття. Пор.:

– „*Марійко, ци як ти на йм’я,* де йдеш?

– Домів.

– Чия ти, Пилипова?”

За зразком традиційної української народної антропонімії Закарпаття Ю. Станинець у романі „Сусіди” послідовно називає жінок-персонажів лише на ім’я або ж до імені додає неофіційні власні іменування – андроніми чи патроніми, які, як правило, творяться не від прізвищ, а від імен чи прізвиськ чоловіків та батьків. Наприклад: *Демканя, Кляпчуканя, Станчуканя, Суринцяня, Юраня, Анна Чорнюкова, Марія Мочаркова, Марія Ліхтейова, Олена Кудрейчикова, Юла Пилипова, Анця Кобринка, Анна Старостова* та ін.[2]

Зміна сімейного статусу персонажа відразу ж спричиняє зміну його найменування: сільська дівчина Марта *Станчучка* після одруження з Петром стає *Петровою* Мартою. Пор.: „…тільки тепер вже не буде Марта *Станчукова*, але *Петрова*”.

Персонажі-чоловіки, зокрема неодружені, також у дусі закарпатоукраїнської народної антропонімії іменуються іменем та патронімом, утвореним від імені батька, рідше його прізвища за допомогою суф. *-ів*: *Федір Іванків, Іван Тоніїв, Петро Йванків, Андрій Юриків, Петро Гаврилів, Петра Йванкового, Леців Василь, Юра Волошинів, Федір Мельників, Федір Мочарків, Юра Матіїв, Василь Гаврилків, Мигаль Курдеїв, Василь Івана Станчукового, Штефан Мигаля Йванкового* та ін[3].

Прагнучи якнайточніше відтворити в літературно-художній антропонімії роману „Сусіди” особливості вживання емоційно-оцінних іменних варіантів, Ю. Станинець використовує емоційно марковані іменні варіанти дуже економно, лише для номінації дітей-персонажів або ж у мовленні закоханих, причому автор чітко розмежовує здрібнілі та пестливі іменні варіанти. Наприклад: „Тільки мати, прощенна, так колись звала його малим та ще, коли відходив до війська. Тоді вона плакала й примовляла: *Петрику*, мій *Петрику*, чи побачу я ще тебе коли?.. Це згадав, коли Петриком назвала його Марта.

[1]Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців. – С. 179, 184, 188; пор.: Скрипник Л. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – Київ : Наук. думка, 1996.

[2]Див.: Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 231–235.

[3]Див.: Там само. – С. 45–347.

Тоді він просив матір, щоб не плакала, бо там йому нічого не станеться, він вернеться. Зачіпало, що мати звертається до нього, як до малого. Тепер навпаки – він любив чути з Мартиних уст: „*Петрику*”. У листі з далекої Америки Петро звертається до дорогої дружини „*солодка Марто*”, і така аналітична форма вираження пестливості запозичена письменником з народнорозмовного мовлення закарпатців. Пор. ще: „Ні, *Марта* посидить ще трохи і піде собі. Та для баби вона залишилася тією ж *Марточкою*, котра радо приймає ласощі і дарунки, і зараз вона також має для онуки дещо”.

Антропонімійний реалізм – основний принцип передачі власних назв персонажів-неукраїнців. Оскільки в романі „Сусіди” з-поміж неукраїнців представлено лише персонажів-євреїв, то на їх національне походження вказують типові найменування для євреїв Східної Європи, адаптовані на українському мовному ґрунті: *Мошко Шльомович, Дувид, Іцько Герш, Гершко, Мортхо, Сруль, Лайзер, Сура* та ін.

На літературно-художньому антропоніміконі роману „Сусіди” позначилися окремі спроби письменника використати, спираючись на народнорозмовні традиції, найменування особи серед українців Закарпаття, власну назву персонажа для характеристики психологічного стану мовця, розкриття його душевних переживань. Так, для Марти ім’я нелюба, за якого її примушували вийти заміж, породжує в її душі бурхливі емоції: „Слово *„Іван”* ножем черкнуло по Мартиному серці. Відчула, як нагле здригнулася і кров боляче розприснулася по всьому тілі. Очі миттю налились прозорим кришталем, зробилися більшими і ніби застигли, щоб не розсипати блискучі перли. Та дарма. Здалося, що в очах запекло, і вона мимоволі кліпнула. Дві великі перлини викотилися і збігли розпаленим обличчям”. Однак і при зображенні такої психологічної сцени (як, зрештою, і у випадку з ЛХА Чорний у повісті „Юра Чорний”) Ю. Станинець залишається вірний принципам реалізму.

У тексті роману „Сусіди” Ю. Станинець майстерно використовує антропоніми, зокрема частовживані власні імена людей як ефективний мовний засіб типізації. Так, сільських хлопчаків письменник узагальнено називає здрібнілими варіантами популярних імен: „*Іванко, Петрик, Василько* клянуться /…/, що най лиш прийде весна, де яке буде гніздо, всі знищать”. А ім’я *Іван* в одному з епізодів роману „Сусіди” набуває не лише типізуючого, узагальненого, а й соціально значущого онімного значення, вказує на селянське походження денотата: „...суд завжди тільки пани виграють, а ми, *Йвани*, завжди програємо”.

Юрій Станинець, не виходячи за рамки антропонімійного реалізму, майстерно передає динаміку переходу національної значущості ЛХА в соціальну. Так, ЛХА *Юра* в репліці місцевого корчмаря втрачає характерну національну (українську) значущість та набуває вторинної, контекстуальної соціальної значущості, вказуючи, що носій імені *Юра* – простолюдин, звичайний селянин, тоді як ЛХА *Гросман* вказує не стільки на національне походження денотата, скільки на його вищий соціальний статус. Наприклад: „Слухай, *Юро*... Слухай ти, *Юро*. Ти для мене – ніякий пан, жодний староста. Ти – *Юра,* ти затям, що ти *Юра*, а я – *Гросман*. Побачиш!”

У дусі традиційної української народної антропонімії Ю. Станинець творить і ЛХА-прізвиська. Однак зразу зазначимо, що в тексті роману „Сусіди” цим мовностилістичним засобом письменник користується дуже економно, побоюючись, що активне використання ЛХА-прізвиськ негативно позначиться на антропонімійному реалізмі твору. Тому в усьому тексті роману „Сусіди” ми виявили лише два ЛХА-прізвиська, що мають біблійне походження. Саме біблійне значення апелятива *патріарх* „глава роду; найбільш поважана людина в якому-небудь колективі”[1] стало мотиваційною основою для ЛХА *Патріарх*. „Село звало *Гаврила патріархом*. І не випадково, бо його голова вміщала стільки, скільки не подужала б найтовстіша книга. Що знає напам’ять усі богослужіння, то ще нічого. Що „Житія святих” пам’ятає, ніби вчора прочитав, і знає котрий день котрого святого в році і життя кожного розкаже вам до дрібниць – то не диво. А от, що знає світських історій – то треба не менше одного життя, щоб усіх їх переслухати”. ЛХА *Патріарх* у романі „Сусіди” набуває символічно-біблійного звучання, стає одним із провідних виразників ідеї соборності українських земель та українськості Закарпаття, адже саме *Патріарх* в одному з переказів проголошує: Давно се було. Дуже давно […]. Тоді ще і у нас тут, і в усьому князівстві говорилося єдиною нашою простою народною мовою, бо всюди була наша київська і галицька земля. Із сього боку першими нашими сусідами (на той час іще сусідами) були мадяри-угри”.

Біблія також стала джерелом ЛХА *Юда скаріцький*. Цей ЛХА в устах Юри Станчука стає характеристичним прізвиськом для Мошка, що викриває зрадливість та віроломність денотата, а також має виразний місцевий колорит, бо другий компонент – діалектний: *скаріцький (Іскаріотський)*. Однак зазначимо, що у виданні 2006 р. ЛХА *Юда скарідський* записаний хибно, оскільки, на нашу думку, обидва компоненти назви треба писати з великої літери, бо Юда

[1]Словник української мови : в 11 т. – Т. VI : П. – С. 97.

скаріцький є двокомпонентним ЛХА (*Юда* Іскаріот – *образ євангельського зрадника* – О. Ч.). Дослідник В. Антофійчук підкреслив, що переважна більшість творів українських авторів, у яких розглядається образ Юди Іскаріота, заслужено входить до числа значних пам'яток світової літератури, присвячених осмисленню євангельського сюжетно-образного матеріалу[1].

Як бачимо, Ю. Станинець в історії закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії зарекомендував себе неперевершеним майстром реалістичного напряму. Зобразив яскраві народні характери, світлі та темні сторони людей. Видно, що головним для письменника було, як зазначав ще свого часу Іван Франко, „… проникнути у глиб людини, оцінити ситуацію, в якій вона знаходиться, зрозуміти мотиви її поступування"[2].

Усі літературно-художні оніми (а в Ю. Станинця представлено не лише ЛХА, а й топоніми, зооніми, власні назви християнських свят) присвоюються відповідно до закарпатських народних традицій. На прикладі ЛХА *Чорний* Ю. Станинець показав не тільки можливість наповнення ЛХА глибоким психологізмом, а й засвідчив соборність нової української літературно-художньої антропонімії як на великій Україні, так і на тогочасному Закарпатті.

2.4. Функціонально-стилістична специфіка літературно-художньої антропонімії Марка Бараболі

Літературна спадщина Марка Бараболі у кількісному плані дуже скромна: кілька десятків гуморесок, сатиричних віршів тощо. Однак саме йому, зважаючи на жанрову та ідейно-тематичну специфіку творів, удалося суттєво розширити функціонально-стилістичні обрії закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії міжвоєнного періоду. Дослідниця літературознавчого процесу на Закарпатті Н. Ференц каже, що ім'я закарпатоукраїнського сатирика Марка Бараболі (1910-1945) належить до тих, хто сьогодні має посісти належне місце в нашій культурі[3].

---

[1]Антофійчук В. Юда Іскаріотський в українській літературі і загальнокультурний контекст / В. Антофійчук // Сучасна українська культура: традиції і нові парадигми відновлення та розвитку : матеріали Міжнар. наук. симпозіуму (Клуж-Напока, 18–19 жовт. 2007 р.) ; упоряд. : Юдіт Барталіш-Бан ; наук. ред. Михайло Кондор. – Echinox, CIuj, 2010. – С. 26.

[2]Франко І. З остатніх десятиліть XIX віку / І. Я. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50-ти т. ; [упорядкув. та коментарі О. О. Білявської, А. В. Горецького. – Київ : Наук. думка, 1984. – Т. 41 : Літературно-критичні праці (1890–1910). – С. 471–529. – С. 497.

[3]Ференц Н. Найвидатніший сатирик Закарпаття. До 105-річчя від дня народження Марка Бараболі (Івана Рознійчука) / Надія Ференц // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія / відп. за вип. Н. П. Бедзір ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т". – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла"], 2015. – Вип. 1 (33). – С. 64.

Оскільки сатирично-гумористичні твори Марка Бараболі покликані були висміювати непривабливі з точки зору свідомого закарпатського українця культурно-політичні явища в житті тогочасного Закарпаття[1], то цілком зрозуміло, що серед інших мовних засобів для досягнення такої мети не останнє місце відводилося літературно-художній антропонімії.

Щоб уникнути переслідувань за висміювання непривабливих явищ та одіозних персон у культурно-політичному житті тогочасного Закарпаття, Марко Бараболя широко залучає до літературно-художнього антропонімікону своїх творів дейктичні ЛХА. Так, у гуморесці „Проект автономії" автор вживає тільки дейктичні ЛХА – *Худнович, Ваплович, Тимрак, Басов, Себкид, Руктяк*, головна функція яких – указувати на реальних осіб (*О. Духнович, Павлович, Митрак, Є. Сабов, Бескид, Куртяк*), які фігурують у тексті „Проекту автономії"[2]. У гуморесці „Гальо! Гальо! Радіо Кошіце!" Марко Бараболя також широко використовує дейктичні ЛХА: *Пішта Хвенцлик* вказує на одізного проугорського політичного діяча Степана Фенцика, *Цмуркановић* на сенатора Чехословацького парламенту І. Цурковича, *Брондій* на А. Бродія, активіста угророського товариства ім. А. Духновича, *Квасиленков* на М. Василенка, *бабушка Држимордская* на К. Брешко-Брешковську[3]. Стосовно останнього ЛХА – *бабушка Држимордская*, то Л. Белей цілком слушно зауважує, що „цим ЛХА автор натякає на прочехословацькі (західнослов'янський складотворчий *[р]* в основі ЛХА) та великоросійські шовіністичні погляди персонажа (російський апелятив *бабушка* та фіналь ЛХА)[4]. Особливістю ЛХА типу Држимордская є те, що характеристичний та оцінний їх потенціал спрямований не стільки на розкриття образів персонажів, скільки на точнішу ідентифікацію літературного персонажа з його реальним прототипом"[5].

Дейктичні ЛХА Марка Бараболі влучно доповнюють дейктичні оніми інших онімійних класів, зокрема топоніми та ергоніми. Так, дія гуморески „Для кого завгура" відбувається в місті *Прощево*. Літературно-художній топонім *Прощево* є дейктичним, він

[1]Див.: Балега Ю. Уперше на своїй землі : [післямова] / Ю. Балега // Бараболя, Марко. Проект автономії : [сатира та гумор] / [упорядкув., приміт. та післямова Ю. Балеги]. – Ужгород : [Закарпат. обл. орг. т-ва любителів книги УРСР], 1991. – С. 78–84; Мольнар М. Друге повернення Марка Бараболі : [післямова] / Михайло Мольнар // Марко Бараболя. Тутешняцька губернія. Сатири ; підготов. текстів, упорядкув. та післямова Михайла Мольнара. – Словац. пед. вид-во в Братіславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1970. – С. 143–179.

[2]Балега Ю. Марко Бараболя. Проект автономії.

[3]Балега Ю. Уперше на своїй землі… – С. 35; Пор. ще: Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX століття [редкол. : В. Бедь (голова) та ін. ; наук. ред. О. Д. Довганич]. – Ужгород : Ґражда, 2007.

[4]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX– XX ст. – С. 100.

[5]Там само. – С. 100–101.

покликаний однозначно вказувати на місто Пряшів, нині Словаччина. У гуморесці „Гальо! Гальо! Радіо Кошіце” Марко Бараболя висміює *драматический кружок общества Бухновича* та *балалаєчный оркестр о-ва „Возблужденіє”*. Названі літературно-художні ергоніми також виконують дейктичну функцію – вказують на реальні культурно-громадські інституції міжвоєнного періоду – „Русское культурно-просветительное общество им. А. В. Духновича” та русофільське молодіжне товариство „Возрождение” в м. Празі[1]. Майстерне використання Марком Бараболею не лише дейктичних літературно-художніх антропонімів, а й дейктичних літературно-художніх топонімів та ергонімів дозволяло авторові однозначно ідентифікувати прототипів дійових осіб, а також час, місце дії його творів. Зважаючи на сатиричний характер творів, використання дейктичних літературно-художніх онімів допомогло авторові заперечувати бодай формальну схожість із реальними особами та інституціями, діяльність яких у текстах Марка Бараболі гостро критикується.

Слід підкреслити, що всі дейктичні ЛХА Марка Бараболі належать до первинних, тобто до „авторських неологізмів, що творяться в тексті літературного твору як результат одночасної онімізації окремого апелятива чи довільного звуко-(букво-)сполучення та присвоєння їм статусу ЛХА”[2], а тому їх поява однозначно пов’язується з онімною творчістю автора. За нашими спостереженнями, Марко Бараболя використовував цілий арсенал прийомів трансформації плану вираження реальних антропонімів конкретних осіб, які ставали власними назвами персонажів-прототипів його літературно-художніх текстів. За спостереженнями проф. Л. Белея, Марко Бараболя найчастіше творив дейктичні ЛХА шляхом перестановки, або метатези, звуків (букв) реальних прізвищ: *Худнович* (Духнович), *Ваплович* (Павлович), *Руктяк* (Куртяк), *Тимрак* (Митрак), *Басов* (Сабов) („Проект автономії”). Субституція *[ф]* у комбінації з метатезою дозволили видатному закарпатському сатирикові утворити дейктичний ЛХА *Хвенцлик* (від Фенцик) („Гальо! Гальо! Радіо Кошіце!”). Елементи транслітерації англійського прізвища *Charche* дозволили утворити Маркові Бараболі дейктичний ЛХА *Хурхіль* („Гей ти, брате, сіромахо…”), який вказує на прем’єр-міністра Великобританії У. Черчіля. Псевдопротеза та псевдоепентеза лежать в основі дейктичних ЛХА *Брондій* (Бродій), *Цмурканович* (Цурканович), а ЛХА *Квасиленков* (Василенко) („Гальо! Гальо! Радіо Кошіце!”),

[1]Балега Ю. Марко Бараболя. Проект автономії. – С. 35.
[2]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 32.

окрім псевдопротези, зазнав словотворчої трансформації псевдосуфіксом *-в*, що русифікує структуру цього дейктичного ЛХА[1].

До числа дейктичних ЛХА Марка Бараболі, на нашу думку, можна віднести також цілу низку власних назв персонажів „граматичної фантазії" „Продукція язиков", утворених шляхом онімізації апелятивів та складених найменувань: *Предсідатель, Один автономіст, Один фахівець, Другий фахівець, Один спеціаліст, Один общемисляющий, Два посли, Один філолог Один автохтон, Один настоящій, Один консерватор, Один поступовець, Один учитель, Один референт*, які покликані вказувати на конкретних політичних та культурних діячів Закарпаття міжвоєнної доби.

Окрім дейктичних, Марко Бараболя зрідка використовував ЛХА інших типів, зокрема характеристичні. У гуморесці „Ой стелися ти, барвінку, на його могилі" автор на базі педагогічного терміна *дидактика* творить суто „учительське прізвище" *Дидактюк*. У гуморесці „Свиня африканська" Марко Бараболя влучно добирає ЛХА-прізвище для персонажа-писаря – *Шкрябун*, яке перегукується з прізвищами персонажів-канцеляристів І. Котляревського в п'єсі „Наталка Полтавка" – засідаталь *Щипавка*, підканцелярист *Скоробреха*[2]. Такі ЛХА, штучно утворені Марком Бараболею в дусі традицій нової української літературно-художньої антропонімії, покликані вичерпно характеризувати персонажів-денотатів за професійною ознакою. Пор. ще: село *Непотрафівка* („Ой, стелися ти, барвінку, на його могилі").

Зрідка, коли Марко Бараболя називає позитивних персонажів, він залучає до літературно-художнього антропонімікону своїх творів стилістично нейтральні традиційні українські власні імена та прізвища, які, однак, нерідко натякають на сільське походження денотатів. Напр.: *Петро Гарбуз* („Ой, стелися ти, барвінку, на його могилі"), *Стефан Кишка* („Свиня африканська"), *Петро Пес* („Для кого завгура") тощо.

Як бачимо, функціонально-стилістичні особливості літературно-художнього антропонімікону Марка Бараболі цілковито зумовлені жанром літературно-художніх текстів автора. Оскільки з-під пера Марка Бараболі виходили сатиричні твори, у яких піддавався нещадній критиці цілий ряд явищ та персоналій міжвоєнного Закарпаття, автор, щоб уникнути переслідувань за критику, широко використовує дейктичні ЛХА. За нашими підрахунками, вони складають близько 90% літературно-художнього антропонімікону сатирика. Дейктичні ЛХА в літературно-художніх текстах Марка Бараболі вдало

[1]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX– XX ст. – С. 99–100.
[2]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 66.

доповнюють характеристичні власні назви персонажів, які ще й передають відчутні емоційно-оцінні (зневажливі) конотації. Як дейктичні, так і характеристичні ЛХА Марка Бараболі первинні з походження, результат онімної творчості видатного українського сатирика.

2.5. Літературно-художня антропонімія Федора Потушняка

2.5.1. *Особливості літературно-художнього антропонімікону новелістики Федора Потушняка (довоєнно-воєнний період творчості)*

Федір Потушняк увійшов у літературу як поет-символіст, поет-мислитель. Його своєрідна поетична філософія вибудовується на прадавніх міфологічних уявленнях краян. У своїх творах автор описував життя закарпатського селянина (бідність, голод, пошуки кращої долі), моделював передусім напружені, межові ситуації, відображав те, що сам пережив. Творчість була для Ф. Потушняка підсвідомим містичним діянням, способом інтуїтивного осягнення вічних істин та єднання з Богом.

Дослідження літературної спадщини Ф. Потушняка досі проводилося лише у літературознавчому аспекті[1], тоді як мовотворчість визначного майстра українського слова, по суті, залишалася поза увагою дослідників-україністів. Своєрідним винятком є невелика за обсягом стаття Л. Белея „Особливості вживання антропонімів у творах Федора Потушняка”[2], у якій автор цілком справедливо наголошує, що, „крім назовної функції, антропоніми Ф. Потушняка потенційно можуть стати засобом „внутрішньої” додаткової характеристики їх носіїв”[3].

Літературно-художня антропонімія Ф. Потушняка дорадянського періоду творилася на естетичних засадах модернізму. Власне модернізм характерний для всієї літературної творчості Ф. Потушняка дорадянського періоду, що було причиною критики автора в радянські часи. В. Микитась у передмові до роману „Повінь” зазначав: „Майже весь дорадянський поетичний доробок (…) свідчить про суперечливість в естетичних смаках молодого автора (Ф. Потушняка –

[1]Микитась В. Ф. М. Потушняк : [літ.-критич. нарис про письм. і науковця] / Василь Лазаревич Микитась. – Ужгород : Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1961; Голомб Л. Джерела ліричного міфосвіту Федора Потушняка / Лідія Голомб // Із спостережень над українською позією XIX–XX століть : зб. ст. : [монографія] / Лідія Голомб ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т, Каф. укр. літ. – Ужгород : Ґражда, 2005. – С. 354–365.
[2]Белей Л. Особливості вживання антропонімів у творах Федора Потушняка. – С. 120–121.
[3]Там само. – С. 121.

О. Ч.), некритичне захоплення модними в західноєвропейській літературі течіями”[1].

Модернізм, а точніше імпресіонізм, суттєво позначився на принципах творення та стилістичних функціях ЛХА Ф. Потушняка. Перше, що впадає в око, – це кількісна обмеженість ЛХА в тексті літературного твору. Так, в оповіданні „Мати” головні персонажі – син, що живе у місті, та його мати – безіменні. У тексті твору фігурують лише два ЛХА другого плану – сусіди *Іван* та *Юра*. В оповіданні „Лови” автор вживає лише один ЛХА – *Герман*, а інші персонажі іменуються апелятивами *граф, управляючий, лісники*. В оповіданні „Закон” Ф. Потушняк зовсім обходиться без ЛХА, називаючи численних персонажів апелятивами *батько, син, невістка, внуки, вівчар* тощо. Така економність при використанні онімних засобів мови пояснюється, на нашу думку, не ігноруванням Ф. Потушняком стилістичних можливостей літературно-художньої антропонімії, а вимогами імпресіоністичного методу. „Літературознавчий словник-довідник” окреслює основне завдання імпресіонізму як „ушляхетнене, витончене відтворення особистісних вражень та спостережень, мінливих миттєвих відчуттів та переживань”[2]. Тому-то автор суттєво обмежує кількісний склад ЛХА окремих творів, щоб домогтися рельєфного увиразнення внутрішнього світу, внутрішього „я” безіменного персонажа. До речі, в оповіданні „Горбун” розповідь ведеться від першої особи, головний герой каже про себе: „Я горбун і вся суть моєї долі захована у цьому слові”; в оповіданні „Мати” головний герой іменується займенником *він*. На користь такого припущення, на нашу думку, може свідчити і той факт, що в ранніх оповіданнях Ф. Потушняк дуже рідко називає персонажів на прізвище, а коли й використовує прізвища, то завжди з неясною доонімною семантикою, щоб уникати „зовнішньої” характеристики денотата-персонажа. Так, прізвища відсутні в оповіданнях „Мати”, „Друзі”, „Лови”, „Закон”, „Коза”, „Злодій”; по одному прізвищу вжито в таких оповіданнях: „Своя кров” – *Вільховий,* „Верба” – *Межовий*, „Голод” – *Працин*, „Меланка” – *Вика*, „Гроші” – *Поросник*. Економне ставлення до використання онімних засобів мови було характерним і для стилю М. Коцюбинського („Intermezzo”, „Цвіт яблуні”), М. Хвильового („Сині етюди”), Г. Михайличенка („Блакитний роман”) та ін.[3]

Дослідники української літературно-художньої антропонімії вже відзначали, що в імпресіоністичних текстах стилістична значущість

[1]Микитась В. Федір Потушняк. – С. 3–16.
[2]Літературознавчий словник-довідник. – С. 309.
[3]Пор.: Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 142.

може виражатися доонімною семантикою власних імен персонажів. Це стосується головним чином християнських імен грецького, латинського походження, внутрішня форма яких глибоко захована для українського читача, її розкриття вписується у процедуру дешифрування душевних переживань та глибоко особистих вражень персонажа-денотата[1]. Тому-то нам здається не випадковим той факт, що майже в усіх оповіданнях збірки „Гріх" (1944), присвячених життю закарпатського села, є персонаж на ім'я *Юра* чи *Юрій*, яке, очевидно, покликано увиразнити хліборобську суть найменованих персонажів. *Георгій* та похідне від нього *Юрій* у перекладі з грецької – „*хлібороб*"[2]. Називаючи головних персонажів оповідань „Сила не вмре", „Гроші", „Абсольвент" іменем *Андрій*, Ф. Потушняк через доонімну семантику цього імені (*Андрій* у перекладі з грецької „*мужній, хоробрий*")[3] хотів делікатно вказати на важливу рису характеру денотатів[4]. Глибоко заховано натяк на трагічну долю дівчини-сироти, яка гине від руки рідного дядька, в її імені *Меланка* з однойменного оповідання: *Меланка* у перекладі з грецької „*чорна, темна*"[5].

Окремо треба сказати про стилістичні функції ЛХА *Петро* у літературних текстах Ф. Потушняка. Аналіз енциклопедичної характеристики ЛХА *Петро* показує, що автор мав якесь особливе ставлення до цього імені, що, можливо, також якимось чином пов'язується з доонімною семантикою – *Петро* в перекладі з грецької „скеля"[6]. Усі Потушнякові персонажі на ім'я *Петро* вражають свою незвичайністю. Так, про незвичайність *Петра* в оповіданні „Своя кров" автор говорить: „*Петро* не був, як брати. Не мав тих сильних п'ястуків, того сміливого духу їх роду, тих хмурих чорних очей, тому всі останні його ненавиділи. Він – пляма на честі роду, та ще й має зостатися в хаті, на їх домівстві?! Їх дратувало тепер його видовжене обличчя, руде волосся". Доля *Петруся* з оповідання „Верба" не просто незвичайна, а містична. Він народився після ворожінь матері, яка виблагала його народження у старої верби. Верба – улюблене дерево українських народних пісень, у яких вона виступає з незвичайною багатою символікою. Слов'яни вважали вербу символом родинного вогнища. Для українського народу верба – це своєрідний символ...

[1]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 36.
[2]Скрипник Л. Власні імена людей. – С. 51.
[3]Там само. – С. 38.
[4]Белей Л. Особливості вживання антропонімів у творах Федора Потушняка / Любомир Белей // Тези народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Т. Легоцького (Мукачево, 26–27 жовт. 1990 р.). – Мукачево, 1990. – С. 120.
[5]Скрипник Л. Власні імена людей. – С. 162.
[6]Там само. – С. 91.

Пор.: „В найдавніші часи верба символізувала Богиню чародійства, яка опікувалася чародійством”[1]. *Петро* Вика в оповіданні „Меланка”, засліплений жадібністю, йде на нечуваний злочин: він вбиває свою племінницю-сироту Меланку, а згодом спалює власне обійстя, щоб лише не віддати належну їй частку майна.

Незважаючи на очевидну прихильність Ф. Потушняка до модерністської манери письма, зокрема в ранній, дорадянський період творчості, автор ніколи не зраджував реалістичного принципу в доборі мовних (в т. ч. й онімних) засобів. Іншими словами, імпресіонізм не перешкоджав видатному українському прозаїку творити реалістичний антропонімікон літературних текстів, що цілком природно спирався на закони традиційної антропонімії українців. Оскільки дія літературних творів Ф. Потушняка відбувається на теренах сучасного Закарпаття, то майже 99% його ЛХА – це з походження традиційні власні назви українців району Карпат. Прикметно, що серед ЛХА Ф. Потушняка явно домінують загальноукраїнські імена та їх варіанти. Пор.: *Іван, Юра* („Мати”), *Іван, Петро, Михайло, Марія* („Друзі”), *Андрій, Пилип* („Гроші”), *Василь, Юрко* („Голод”), *Олена* („Своя кров”) та ін. Це, як бачимо, оніми, що характеризуються найвищою частотою вживання в реальному антропоніміконі українців району Карпат у середині ХХ ст.[2] На нашу думку, використання автором найчастотніших імен має стилістичне навантаження – воно служить онімним виразником узагальнюючого, типізуючого ефекту: персонажі з типовими іменами мають типову долю в суспільстві зображуваної доби. До подібних стилістичних прийомів часто вдавалися й інші українські письменники, зокрема досить показовим у цьому плані є відомий факт перейменування одного з прототипів героїв В. Стефаника зі *Стефана* на *Івана Дідуха*[3].

Регіональної стилістичної значущості літературно-художня антропонімія Ф. Потушняка набуває завдяки майстерному використанню специфічних онімів, побутування яких у реальному антропоніміконі українців обмежується територією сучасного Закарпаття або районом Українських Карпат. Специфічно карпатські іменні варіанти, андроніми чи багатокомпонентні моделі номінації персонажів, використання яких базується на засадах реалізму, набувають помітної регіональної (карпатської) стилістичної значущості, забезпечуючи літературним текстам необхідний рівень легітимності. Напр.: *Гафія* („Сталося”), *Анця, Поланя* („Бабина

[1]Лозко Г. Коло свароже: Відроджені традиції / Г. Лозко ; 3-тє вид., виправл. та доповн. – Ніжин : Вид-во „Аспект-Поліграф”, 2009. – С. 162.
[2]Пор.: Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 48–60.
[3]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 19.

смерть”), *Анничка* („Меланка”); *Митриха* („Гріх”), *Іваниха* („Злодії”); *Петрик Івана Межового* („Верба”), *Юра Василя Чорного* („Вперта”) *Федір син Михайла Гори* („Повінь”) та ін. Хоча в кількісному плані такі утворення явно поступаються перед ЛХА, утвореними на базі загальноукраїнського антропонімікону, бо складають ледве 10%, проте вони служать, як слушно зазначає Л. Белей, „виразним мовним засобом для створення місцевого колориту”[1].

Свідченням реалістичності літературно-художнього антропонімікону Ф. Потушняка слід кваліфікувати послідовне називання автором персонажів-дітей іменами-демінутивами. Напр.: *Петрик, Петрусь, Оленка* („Верба”), *Іванко, Петрик, Анничка* („Голод”), *Марійка, Анничка, Василько* („Меланка”) та ін. Продуманість цього прийому у стилістичному арсеналі прозаїка засвідчує епізод з оповідання „Голод”, коли автор описує мрії-марення голодного хлопчика *Іванка* про те, як він виросте і піде в найми, там йому „будуть платити гроші, то закличуть „*Іван* Процин”. Про підпорядкованість вживання ЛХА-демінутивів тільки об’єктно-віковому принципу говорить і той факт, що жоден з онімів-демінутивів Ф. Потушняка не виражає пестливої оцінності.

Слід відзначити, що Ф. Потушняк не лише послідовно засвідчує неабиякий хист у реалістичному відтворенні традиційної сільської антропонімії українців, а й правдиво передає особливості уживання онімів у середовищі міської інтелігенції. Так, в оповіданні „Злочин” гімназійні професори називаються прізвиськами, якими їх нагородили гімназисти: класик-гімназист – *Голіаф*, математик – *Цар Давид*, русист – *Іван Грозний*. „Вмотивованим є також, – як зазначає Л. Белей, – вплетення у тканину цього твору адаптованого варіанта прізвища одного з героїв Ф. Достоєвського – *Расколников*[2]. Такі ЛХА реалістично відтворюють специфіку природи та функціонування онімів у школярському середовищі, служачи при цьому влучним та виразним мовним засобом характеристики найменованих персонажів.

Ми помітили тільки окремі випадки, коли Ф. Потушняк у новелах використовує так звані характеристичні прізвища персонажів. Характеристичність Потушнякових прізвищ ретельно закодована, а ключ до коду таких ЛХА слід шукати у традиційній духовній культурі українців Закарпаття. Так, в оповіданні „Американтош” один із героїв, сільський упир, має прізвище *Чорник*: асоціації, які породжує символізм чорного кольору, цілком відповідають нечистій натурі найменованого персонажа. А в оповіданні „Спогад” покірного слугу

[1]Белей Л. Особливості вживання антропонімів у творах Федора Потушняка. – С. 120.
[2]Там само. – С. 120.

Івана Ф. Потушняк називає таким же „покірним” прізвищем *Береза*. Береза – це дерево, пов’язане з нечистою силою, душами померлих. Водночас береза символізує смерть і воскресіння. Пор.: „Вона гнучка і шляхетна…”[1]

Дослідники творчості Ф. Потушняка – літературознавці та мовознавці – уже відзначали, що у творчому доробку письменника дорадянського періоду окреме місце займає драма-містерія „Буря”[2]. Наші спостереження над кількісним складом та стилістичними функціями ЛХА драми-містерії „Буря” також виявили специфічні риси літературно-художнього антропонімікону цього твору, які не зустрічаються в інших текстах Ф. Потушняка, що, на нашу думку, пояснюється творчим задумом автора. Цей твір був опублікований у період окупації Закарпаття гортистською Угорщиною (1944). В умовах жорсткої цензури автор вдається до іносказання, моделюючи тогочасну ситуацію через конфлікт між *Доброславом, Славомиром, Милославом* та *Невідомим*. Уживання давніх слов’янських імен-композитів у драмі-містерії „Буря” – не просто стилістичний прийом, а мовний, онімний засіб кодування інформації: герої зі славними слов’янськими іменами повстають на боротьбу з невідомими зайдами-загарбниками. Така дейктично-ідеологічна функція ЛХА у драмі-містерії Ф. Потушняка „Буря” ґрунтується на відомій слов’янській традиції – через демонстративне уживання питомих слов’янських імен виражати протест проти політики загарбників-неслов’ян: члени Руської трійці іменували себе слов’янськими іменами-псевдонімами; словацький просвітитель Л. Штур разом зі своїми однодумцями демонстративно відмовилися від своїх неслов’янських імен, прибравши замість них слов’янські[3]. Ці факти, звичайно, були добре відомі глибокому знавцю історії слов’ян Ф. Потушняку, він їх зінтерпретував засобами літературно-художньої антропонімії у драмі-містерії „Буря”.

Найважливішою рисою літературно-художнього антропонімікону довоєнно-воєнного періоду творчості Ф. Потушняка є його однозначна орієнтація на традиційну українську народнорозмовну основу. У такий спосіб Ф. Потушняк гармонізує розвиток закарпатоукраїнського літературно-художнього антропонімікону із всеукраїнським. У цьому слід убачати й основну заслугу Ф. Потушняка. Адже не можна

[1]Багнюк А. Символи українства. Художньо-інформаційний довідник / А. Л. Багнюк. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2010. – С. 456.

[2]Микитась В. Федір Потушняк. – С. 7; Белей Л. Особливості вживання антропонімів у творах Ф. Потушняка. – С. 121.

[3]Белей Л. Особливості функціонального розвитку іменника словаків та українців / Л. О. Белей // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народнорозмовної мови : тези доп. Респ. конф. (Ужгород, листоп., 1989 р.). – Ужгород, 1989. – С. 12.

забувати, що в цей час сучасне Закарпаття було ізольоване від решти українських земель та від тих процесів, що відбувалися у сфері української літератури та української літературної мови. Однак, що дуже важливо, Ф. Потушняк здобув чималі успіхи в розширенні виражальних можливостей української літературно-художньої антропонімії, а саме у використанні ЛХА як одного з важливих мовних засобів імпресіонізму.

2.5.2. Функціонально-стилістичні можливості літературно-художнього антропонімікону в романі Федора Потушняка „Повінь”

Досліджуючи ЛХА у романі „Повінь”, погоджуємося з думкою М. Козак,[1] що Ф. Потушняк – представник модерної культури. Мало не кожне слово стає символом у творах митця-філософа. Напр. : повінь – символ руйнівної стихії, очищення від земних бажань. Водяні глибини – символ усього невідомого, незрозумілого й небезпечного. О. Таланчук пише: „Якщо говорити про поклоніння слов’ян силам стихій, то, напевне, воду серед них можна поставити на перше місце. Українці ж і досі залишилися водопоклонниками – свідомими або підсвідомими. Семантичне поле міфологеми води безмежне, враховувати всі нюанси символічного застосування її в народній свідомості, мабуть, неможливо, тому що говорити про воду – це зачіпати питання життя і смерті, космосу і хаосу; це говорити про матір і дитину, небо і землю, літо і зиму, красу і розум, любов і страждання, – тобто про все, що бачить, чує і чим живе людина”[2]. Будучи стихією, ворожою людині і недосяжною для неї, вода набуває широкого спектру відповідних символічних значень. Вода, що прибуває, символізує небезпеку для життя.

Слід звернути увагу на колір води в романі – вона коричнева, а не синя. Міфопоетичний образ „каламутної води” має символічне значення „очищення” (люстрації). Адже вода вимиває весь бруд, несе зміни. Річкова вода, на відміну від дощової, у своїй основі прийшла якраз із-під землі – з джерел. А джерело вважалося священним місцем – осквернити його було те саме, що й осквернити капище. Адже

[1]Козак М. Символізм у ліриці Ф. Потушняка / Марія Козак // Українська поезія Закарпаття ХХ століття : наук. зб. ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т., Філол. фак., Каф. укр. л-ри / упорядкув. та передм. В. В. Барчан. – Ужгрод : [Ліра], 2004. – С. 125–136; Своєрідність ранніх збірок Ф. Потушняка / Марія Козак // Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження проф. Петра Лизанця ; [відп. за вип. К. І. Горват, М. П. Фабіан] ; Ужгор. держ. ун-т, Каф. угор. філол., Центр гунгарології. – Ужгород : [Патент], 2000. – С. 266–271.

[2]Таланчук О. Українознавство. Усна народна творчість ; навч. посібник / О. М. Таланчук. – Київ : Либідь, 1998. – С. 92.

в джерелі „народжується” вода, приходячи з надр землі, вона тече з джерела тоненьким струмочком, струмочок з’єднується з іншим, потім ще і ще – так утворюється могутня ріка. Вода річкова, на відміну від дощової, може виступати символом плинності часу, життя. Вода тече, і разом з нею назавжди ідуть у минуле миттєвості життя. Вода – це не просто доля, це сила, яка веде за собою, тобто у воді є сакральний символізм невідворотності долі, того, що змінити не можна, однак, як правило, у позитивному сенсі.

В українській традиції вода виступає як символ святості й виконує очисну функцію. Земна вода поєднана з небесною, а тому є символом морального і духовного очищення: *„… Потім вдарили громи по всіх кінцях лісу і полив такий дощ, від якого зі схилів потекли цілі ріки і заливали собою всі ярки і видолинки. Чорні хмари все налітали на вершини скель і лили з себе потоки дощу… Хмари рвуться! Буде довгий дощ і повінь”*[1]. Вода виступає у творі в образі бурхливої стихії: *„Річка, яка недавно була такою невеликою, що її в багатьох місцях можна було перейти, стрибаючи з каменя на камінь, стала тепер багатоводою і грізною. Вона вийшла з берегів, розливалася по луках… Вода в річці звичайно була синя, а тепер стала каламутною…кидалася вона з лісу в село і заливала луки й ниви, зносила містки, рвала береги”*.[2] У цих рядках Ф. Потушняк відкриває нам тогочасну дійсність. Подібну картину ми зустрічаємо також у творах В. Ґренджі-Донського. Напр., у поезії „Дивлюсь на повінь, що прийшла” гори виступають як символ горя, адже по горах у путах раби. Повінь сприймається не як стихійне лихо, яке наслала на людей природа, а як „сльози народу”:

Там далі гори, береги,
Тут самі долини: ровінь,
По горах в путах ті раби,
Що наплакали повінь[3].

У романі „Повінь” автор правдиво відобразив історичні події нашого краю, минуле Закарпаття. Він ставив перед собою вищу мету – розкрити внутрішній світ людини, пізнати глибини її душі, її таємниці, емоційні стани, торкнутися екзистенційних проблем людського буття. Л. Голомб[4] та інші науковці приділяли значну увагу творчості Ф. Потушняка.

[1]Потушняк Ф. Повінь : роман та оповідання. – С. 155.
[2]Там само. – С. 156.
[3]Твори Василя Ґренджі-Донського : [у 12-ти т.]. – Т. 1 : Шляхом терновим. Поезії. – С. 117.
[4]Голомб Л. Літературно-критичний дискурс поезії Закарпаття 20-30-х рр. ХХ ст. / Лідія Голомб // Українська поезія Закарпаття ХХ століття. – Ужгород : Ліра, 2004. – С. 180.

Роман Ф. Потушняка „Повінь”, як відомо, належить до радянського періоду творчості письменника. Тому-то вплив чи, точніше сказати, присутність всюдисущого в ті часи соцреалізму мусила якось позначитися на тексті роману, адже автор писав його не для шухляди, а мав намір опублікувати в радянській Україні. З іншого боку, в аналізованому творі Ф. Потушняк уперше у творчості вдається до жанру роману, який, окрім іншого, також має специфічні правила щодо кількісного складу та виражальних можливостей ЛХА, які вживаються в тексті роману: внутрішня архітектоніка літературно-художнього антропонімікону роману „Повінь” відзначається широтою та глибиною функціонально-стилістичного діапазону.

Стосовно кількісного складу ЛХА роману „Повінь”, то Ф. Потушняк уперше у своєму літературному доробку творить такий численний літературно-художній антропонімікон, що налічує близько 60 ЛХА та їх варіантів, а також десяток літературно-художніх зоонімів та топонімів.

Радянське літературознавство (в особі В. Микитася) вважало, що роман „Повінь” відповідає припципам соцреалізму: „Письменник прагнув показати недалеке гірке минуле, подивитися на нього очима сучасника, озброєного методом соціалістичного реалізму”[1]. Однак літературно-художній антропонімікон „Повені” не виявляє, по суті, жодних прикмет соцреалізму. Адже тут відсутні ідеологічні ЛХА, немає класової мотивації емоційно-оцінного потенціалу ЛХА тощо[2]. Свідченням цього може слугувати той факт, що такий знаково-обов’язковий для соцреалістичних текстів антропонім, як *Ленін,* у романі „Повінь” не теологізується в дусі канонів соцреалізму. Автор, характеризуючи устами персонажів Леніна, обмежується стриманими, хоча, зрозуміло, позитивними характеристиками денотата, які зовсім не нагадують аналогічні оцінки вождя у творах О. Корнійчука, П. Тичини, М. Рильського чи В. Сосюри.[3] Напр.: „*Ленін* то великий чоловік”; „*Ленін* справді дуже розумний чоловік”.

Очевидного ігнорування правил соцреалізму Ф. Потушняк припустився і при виборі прізвища центрального персонажа роману „Повінь” – багатія *Федора*. За вже усталеними традиціями соцреалізму, його слід було назвати ЛХА з відчутною різко негативною емоційністю (пор. куркульські „соцреалістичні” прізвища *Гнида, Кнур, Огир* тощо), проте письменник вибирає дещо відсторонене *Гора,* мотив присвоєння якого неясний. Однак уважне знайомство з літературно-художніми

[1]Микитась В. Федір Потушняк. – С. 9.
[2]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 113–114.
[3]Пор.: Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 92–97.

текстами Ф. Потушняка, очевидно, дає нам підстави припустити, що ЛХА *Гора* в антропоніміконі письменника має відчутну позитивну оцінність. Про це свідчить опис ідеального селянина-трударя в новелі „Прадідівська” (1946), де лексема *гора* виступає стрижневим порівнянням-характеристикою позитивного персонажа. Пор.: „За тим столом сидить господар хати. *Гора*, не чоловік!.. Богатир, опришок, якого радо усі слухають, шанують…”

Не вдався Ф. Потушняк до використання емоційно-оцінного (зневажливого) ЛХА для номінації ще одного негативного (з погляду радянської ідеології) персонажа – вчителя, „українського буржуазного націоналіста”. Автор називає його натяково-характеристичним прізвищем-ЛХА – *Манило*. ЛХА *Манило* натякає на мрійливий, навіть марновірний характер денотата: у безнадійних для України політичних обставинах кінця 30-х – поч. 40-х рр. *Манило* вірить, що „скоро буде вільна Україна”, „що Україну звільнить Гітлер”. Такими мріями про волю України *Манило* намагався *манити* за собою селян.

Аналіз літературно-художнього антропонімікону роману Ф. Потушняка „Повінь” показує, що автор намагався добирати власні назви персонажів у дусі найкращих традицій українського реалізму. У тексті роману, по суті, відсутні ЛХА з прямою доонімною семантикою, що вичерпно та однозначно характеризують денотатів-персонажів; відмовився Ф. Потушняк і від творення звичної йому імпресіоністичної літературно-художньої антропонімії, адже партійна літературна критика йому постійно дорікала „захопленням занепадницькими західноєвропейськими літературними течіями”[1]. Тому осердя літературно-художнього антропонімікону роману „Повінь” складають ЛХА, запозичені автором з реальної традиційної української антропонімії Закарпаття.

Намагаючись реалістично відтворити реальний антропонімікон Закарпаття, Ф. Потушняк іменує персонажів роману „Повінь” поширеними онімами різної структури. Це – загальноукраїнські та суто закарпатські – власні імена (*Іван, Петро, Павло, Федір, Андрій, Степан, Марія, Олена* та *Мигаль, Митро, Ферко* тощо); імена та прізвища (*Василь Дуброви́ч, Іван Чепіга, Антін Каменяр, Петро Клеца, Андрій Піпа, Йосиф Глина, Іван Бур, Іван Вільховий* та ін.), а також багатокомпонентні іменування на зразок *Митер Бережник, син Митра-повішеного, Петро-вівчар, батько Олени*[2].

Персонажів-чужинців Ф. Потушняк називає характерними частовживаними антропонімами, що відповідають походженню

[1]Микитась В. Федір Потушняк. – С. 11.
[2]Пор.: Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 48–60.

денотатів. Такі національно репрезентативні ЛХА часто служать чи не єдиним засобом національної ідентифікації персонажів. Пор.: *Густі-бачі, Золтан-бачі, Золтан Переш* (угорці), *Шльома, Файга* (євреї), *Сільберг, Юдіф* (німці). Правда, автор окремо вмотивовує найменування персонажа чужомовним онімом його національним походженням. Напр.: „Ти німкеня-швабка! (…) Прізвище у тебе чисто німецьке: *Евлер*. Якийсь *Евлер* і в підручнику математики згадується".

Створений Ф. Потушняком на грунті принципів реалізму кістяк літературно-художнього антропонімікону роману „Повінь" вдало доповнюють цілий ряд ЛХА, утворених автором від реальних антропонімів реальних історичних осіб. Пор.: *граф Каролі, регент Хорті,* „*Мате Залка*", який став у Іспанії легендарним „*генералом Лукачем*", *Гітлер* тощо. Вживання таких ЛХА допомагає не лише переконливіше локалізувати та хронологізувати сюжетні перипетії, а й сприяє легітимізації літературного тексту загалом.

У романі „Повінь" ми виявили один випадок актуалізації доонімної семантики ЛХА-власного імені: епізодичний персонаж, сільську вчительку, названо Ф. Потушняком *Софією* зовсім не випадково (пор.: *Софія* – у перекладі з грецької „*мудрість*")[1]. Адже в селі вчительку всі вважали дуже мудрою, навіть побутувала думка, що Софію „перевели на інше, ліпше місце, як дуже вчену".

Набагато складнішу структуру онімної семантики має інший ЛХА – жіноче власне ім'я *Соломея*. Так Ф. Потушняк називає дочку сільського корчмаря, яка, щоби вберегти батькову корчму від розграбування військом, без зайвих роздумувань наважується звабити офіцера, жертвуючи своєю дівочою честю. Цей Потушняків ЛХА перегукується з біблійною особою Соломеєю, дочкою Іродіади, яка, щоби примусити Ірода вбити Івана Хрестителя, танцює перед гостями хтивий танок. Саме через призму біблійної *Соломеї* треба кваліфікувати онімну семантику ЛХА *Соломея* у романі „Повінь". Ім'я цієї жінки не вперше з'являється у творчості письменника. Л. Голомб у своїй статті „Таємнича Саломея лірики Федора Потушняка" пише про те, що „індивідуальне творче самовираження Ф. Потушняка можна назвати царством Саломеї. Ця містична діва не полишала поета до кінця життя"[2].

У дусі реалізму та прагненні відтворити специфіку виникнення і функціонування традиційного українського антропонімікону

[1]Скрипник Л. Власні імена людей. – С. 181.

[2]Голомб Л. Таємнича Саломея лірики Федора Потушняка / Лідія Голомб // Науковий і мистецький світ Федора Потушняка : матеріали міжнар. наук. конф., присв. 100-річчю від дня народж. видатного укр. письменника і вченого, Ужгород, 15–16 квіт. 2010 р. / [редкол. : Любиця Бабота та ін. ; відп. за вип. І. Ліхтей] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т". – Ужгород : Ліра, 2010. – С. 56.

Закарпаття Ф. Потушняк широко використовує для називання своїх персонажів прізвиська. Оскільки прізвиська є вельми поширеним антропонімним класом у традиційній онімній системі закарпатського села, то й використання їх у реалістичних літературних текстах є цілком виправданим. Разом з тим літературно-художні прізвиська надають письменникові практично нічим не обмежені можливості всебічно характеризувати найменованих персонажів. Так, наприклад, *Степана Колоча* у селі прозивають *Індіанином*, бо той певний час був у Америці та часто розповідав про індіанців. *Петро-шахтар* також шукав щастя за океаном, але в його прізвиську *Бос* віддзеркалюється не лише емігрантський період біографії, але й організаторські здібності. Сам герой не ображається за таке прізвисько, бо „вони (односельчани – О. Ч.) американської мови не тямлять". Може скластися враження, що прізвисько одного з персонажів – *Здихляк*, який доносить хортистам на своїх односельців, є надмірно пейоративним, навіть тенденційним. Проте автор, пояснюючи мотивацію цього оніма, дезавуює надмірну експресивність, вводить його в ряд реалістичних (чому також, очевидно, сприяє наявність діалектних рис у структурі цього оніма), хоч і не позбавленого характеристичних можливостей: „*Здихляк,* що як іде, то так високо ноги підіймає, аж підстрибує. Мишко ще малим був, коли таке прізвисько на нього вигадав, а тепер все село його тільки й так називає – *Здихляк*". Проф. І. Сабадош у говірці села Сокирниця Хустського району Закарпатської області фіксує апелятив *здыхляк* „дуже хворий, немічний чоловік або тварина"[1]. Пор. ще: *Юра Клапанин*, або як його звуть на селі *Березниковий*"; „Андрій *Струк-Струга* (сам собі таке ім'я дав) був невеликий, міцний у плечах чоловік, окатий, носатий і зовсім не схожий на інших старих легінів у селі".

Реалістичності Потушняковим ЛХА додає цілий ряд літературно-художніх топонімів чи, точніше, мікротопонімів та зоонімів: *Митрів берег* (мікротопонім); *Муреша, Бирка, Рогата* (клички овець); *Шарга* (кличка коня); *Кишиля* (кличка корови) тощо. Такі утворення, запозичені автором із традиційного ономастикону Закарпаття, додають онімійній канві тексту роману „Повінь", окрім іншого, ще й об'ємного зображення.

В окремих випадках реалізм літературно-художніх онімів слугує засобом розкриття психології персонажів. Так, *Федора* Гору дуже втішає сама думка, що його земля на карті буде названа його іменем:

[1]Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Іван Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – С. 125.

„В серці живе таємне почуття – моє! Це місце так і на карту потрапить під назвою „*Федорове*”. Пор. ще: „Дзвін можна назвати своїм іменем : *Михаїл*. Старий дзвін також мав ім’я куратора, що його купив. Такий вже звичай”.

При аналізі літературно-художнього антропонімікону роману „Повінь” слід приділяти належну увагу й агентивам-апелятивам, які вживаються разом з ЛХА. Такі утворення часто виступають основним мовним засобом вираження найпотаємніших душевних переживань персонажів-денотатів. Наприклад: Федір Гора хоче „здати пару екзаменів, а решту купити і дістати докторат. *Доктор* Федір Гора. Що скажете, пихаті писарчуки!?”

Аналіз літературно-художнього антропонімікону роману Ф. Потушняка „Повінь” дає підстави стверджувати, що цей літературний текст посідає особливе місце в літературній спадщині письменника. І річ тут не стільки в жанрі чи обсязі цього літературного твору, скільки в особливостях його архітектоніки та функціонально-стилістичному навантаженні окремих ЛХА. У романі „Повінь” Ф. Потушняку вдалося настільки майстерно уникнути соцреалістичних принципів творення літературно-художнього антропонімікону, що навіть маститі радянські критики цього не помітили. Натомість вірність принципам онімного реалізму, що грунтується на глибокому знанні традиційного закарпатоукраїнського ономастикону, дозволило авторові створити поліфункціональний літературно-художній антропонімікон роману „Повінь” з надзвичайно широкими виражальними можливостями кожної з його одиниць.

Таким чином, наші спостереження над літературно-художнім антропоніміконом Ф. Потушняка дають усі підстави стверджувати, що в онімній царині мовотворчості він був видатним майстром серед закарпатських літераторів ХХ ст.

Розділ 3.

ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ АНТРОПОНІМІЯ ПОВОЄННОЇ ДОБИ

3.1. Критичний реалізм – основа літературно-художнього антропонімікону Михайла Томчанія

3.1.1. Літературно-художній антропонімікон ранньої прози Михайла Томчанія

До раннього періоду літературної творчості М. Томчанія, як зазначають літературознавці, належить близько десятка оповідань і дві повісті „Терезка" та „Вітчим"[1]. „В оповіданнях і повістях, – зазначає Е. Балла, – він втілив свій ідеал людини-творця, гармонійної особистості з багатим внутрішнім світом, „красивої" у своєму ставленні до праці, природи, інших людей"[2]. На якісні та кількісні характеристики літературно-художньої антропонімії ранньої прози М. Томчанія наклали свій відбиток не лише канони жанру оповідання чи повісті, а й індивідуальні особливості стилю прозаїка, його уявлення про виражальні можливості власних назв персонажів у літературно-художньому тексті.

Проведений нами функційно-стилістичний аналіз літературно-художньої антропонімії ранньої прози М. Томчанія засвідчує, що найголовнішою вимогою до утворюваних письменником ЛХА була відповідність їх реальному закарпатоукраїнському антропонімікону. Більшість героїв оповідань та повістей М. Томчанія мають колоритні закарпатоукраїнські прізвища, кожне з яких, наприклад, фіксує й П. Чучка в історико-етимологічному словнику „Прізвища закарпатських українців" Напр.: *Гончарик* („Двоє щасливих"), *Пасулько* („Як я став поетом"), *Липтак, Хрипак, Ребрик, Диянич* („Троянда"), *Чирібан* („Йой, нові чоботи"), *Оленич* („Слід у цементі"), *Чучка* („Після ночі") *Береза, Бучок, Грабчак, Євчак, Лелеканич, Лукачик, Терлиця, Хаща* („Терезка") тощо[3]. Прагнення копіювати закарпатоукраїнську „антропонімійну дійсність" помітне і на власних іменах героїв ранніх творів М. Томчанія – більшість із них автор

[1]Поп В. Творчість Михайла Томчанія. Літературно-критичний нарис : [монографія] / Василь Поп ; наук. ред. Ю. Д. Туряниця. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 12–13.

[2]Балла Е. Митець за покликанням : [передм.] / Евеліна Балла // Михайло Томчаній : до 95-річчя від дня народження : бібліогр. покажч. ; Упр. культури Закарпат. обл. держ. адмін., Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. М. Б. Бадида, О. А. Канюка ; ред. Л. О. Ільченко ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2009. – С. 9.

[3]Пор.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 58, 137, 158, 199, 331, 342, 347 та ін.

називає специфічно закарпатськими іменними варіантами на зразок *Дюла, Йожка, Янко, Юлка*.

У ранніх літературно-художніх текстах М. Томчаній лише зрідка вдається до йменування персонажів ЛХА-прізвиськами, але й ті він використовує з відповідними коментарями, скрупульозно відтворюючи особливості їх функціонування у закарпатоукраїнському антропоніміконі середини ХХ ст. Напр.: „В його паспорті ви б дарма шукали ім'я *„Герміна"*, так само, як на вулиці Зеленій – *Івана Сиротюка*. В паспорті він *Іван Сиротюк*, а на вулиці Зеленій – *Герміна*". Його прозвали *Герміною* за те, що виконує жіночі роботи: варить, пече, пере білизну, порядок наводить у хаті..." Окрім мотивації, автор ще й подає детальну історію ЛХА-прізвиська *Герміна*: „*Сиротюк* змолоду був одружений. Але цьому благому чоловікові попалася така вередлива жінка, що життя йому не було від неї. Ще до того було страшенно ледача й зла /…/. Тоді-то він і навчився куховарству, бо якщо сам не зварив, то не з'їв. Його жінку звали *Герміною*. А люди так прозвали *Сиротюка*, жінку ж *Івана – Гусаром*. Ось так вони помінялися ролями та іменами".

В оповіданні „На кордоні", дія якого відбувається на території Угорщини, літературно-художні антропоніми також добираються автором винятково за національним принципом: персонажі-угорці іменуються традиційними угорськими антропомоделями *Дюла-бачі, Ержі-нейни, Шаріка Сабо, Дюрі Сіладі, Югас, Теленгазі*, тоді як студентка-росіянка – уже одружена з угорцем – російським іменем та прізвищем – *Тетяна Зорянцева*.

У ранній прозі М. Томчанія, зважаючи на специфіку реалізації регіональної стилістичної значущості ЛХА, особливе місце посідає повість „Вітчим" (1962). Як і в решті ранніх творів прозаїка, дія повісті „Вітчим" відбувається в Ужгороді, проте М. Томчаній у тексті повісті уникає вживання колоритних, часто народнорозмовних із походження закарпатоукраїнських антропонімів. Герої повісті „Вітчим" – це *Юрко Зозуля, Юрій Олексійович, дід Чередниченко, Роман Петренко, Тамара Остапівна, Магдалина Данилівна, Яків Степанович, Олесь, Люба*. Жоден з ЛХА немає підстав кваліфікувати онімом з регіональною стилістичною значущістю, навпаки, усі прототипи ЛХА повісті мають загальноукраїнське чи східноукраїнське поширення, а тому в тексті вони виконують роль ЛХА з загальнонаціональною значущістю. Відсутність у повісті „Вітчим" ЛХА з регіональною значущістю суперечить реальній антропонімійній ситуації в Закарпатській області на поч. 60-х р. ХХ ст., що, очевидно, було добре відомо і М. Томчанію, а тому, на нашу думку, можна припустити, що автор відмовився від

широкого використання ЛХА з регіональною значущістю під тиском ідеологічних чинників: кампанією боротьби з так званим місництвом, „шкідливим пережитком минулого".

На тлі цілковитого домінування ЛХА з регіональною (закарпатоукраїнською) або ж національною (всеукраїнською, угорською) стилістичною значущістю в літературно-художній антропонімії ранньої прози М. Томчанія, зокрема в повістях „Терезка" та „Вітчим", спостерігаються окремі (і не завжди вдалі) спроби утворювати характеристичні ЛХА інших типів. Так, наприклад, розумну, працьовиту вчительку української мови та літератури М. Томчаній називає прізвищем *Розумовська*, а для вчителя біології автор підшукав „ботанічне" прізвище *Грабчак*. Сільському парубку, що мріє одружитися тільки з міською дівчиною, щоб виїхати до міста, автор присвоює ЛХА-прізвище *Хаща*, що походить від діалектного апелятива *хаща „глухий ліс"*. Нерішучого, м'якотілого персонажа, який більше чотирьох років зважується визнати перед Терезкою власного сина, М. Томчаній називає *Березою*, назвою дерева, яке в народній уяві є м'яким, неблагородним (береза символізує чистоту, гнучкість, її вважали оберегом від злих духів – О. Ч.). Пор.: „Береза – символ ніжного душевного смутку…"[1]. Для номінації аморального, розпусного типа, який нахвалявся звабити Терезку, М. Томчаній добирає ЛХА-прізвище *Бобалька*, яке утворено на базі закарпатоукраїнської діалектної назви козячого посліду – *бобалька*. Пор.: Бобаль – від українського бобаль – „горошина", „овечий, козячий, заячий послід"[2].

Претензійними, на нашу думку, можна кваліфікувати спроби М. Томчанія в тексті повісті „Терезка" деонімізувати ЛХА одіозних, аморальних персонажів *Бобалька, Терлиця*, зробити з них загальні назви розпусних типів: „Терезка вже вимучилася в боротьбі з такими *бобальками, терлицями*".

Не завжди природними та доречними в текстах ранніх прозових творів М. Томчанія є й спроби надати чи наголосити на соціальній значущості окремих ЛХА. Так, в оповіданні „На кордоні" державний службовець Юрко *Теленгазі* часів гортистської Угорщини захоплюється народництвом, який зберігає вірність власному народу (українському), хоч і має аристократичне угорське прізвище: „Не один з них замінив букове прізвище на мадярське, а цей тримається гуні, маючи таке прізвище". У повісті „Терезка" автор називає асоціальних

[1]Багнюк А. Символи українства. Художньо-інформаційний довідник / А. Л. Багнюк. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2010. – С. 456.
[2]Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 72.

нащадків графського роду штучним, псевдоаристократичним прізвищем *Брановський*, яке асоціюється, очевидно, з апелятивом *баран*.

Характерною рисою літературно-художньої антропонімії ранньої прози М. Томчанія є прагнення автора за допомогою власних назв персонажів ввести власні літературні тексти у контекст української та світової літератури. Для реалізації такого завдання автор намагається використати як ЛХА-символи, так і ЛХА, „що перекликаються". Найприкметнішою в цьому плані є ЛХА *Терезка* з однойменної повісті. На перший погляд, ім'я головної героїні є стилістично нейтральним, проте сам факт, що власну назву твору письменник утворив на базі імені головної героїні, свідчить про особливу стилістичну функцію ЛХА *Терезка*. Справді, у тексті повісті матір-одиначку *Терезку* не раз порівнюють, щоб принизити, з її тезкою, св. Терезою: „Подумаєш, свята *Терезія*, пречиста, непорочна". Однак у фіналі повісті автор розкриває ще один мотив, мабуть, головний у номінації головної героїні: ЛХА *Терезка* з повісті „Терезка" має перекликатися з *Катериною* з поеми „Катерина" Т. Шевченка: „Дві *Катерини* і дві долі, – пояснив Іван Михайлович. Писатиму про живу людину. Моя *„Катерина"* працює інкрустатором по дереву (так само, як і Терезка, – О. Ч.). Це у нас на Закарпатті перша дівчина на такій роботі. Ми з нею, з *„Катериною"*, стали хорошими друзями"[1].

В оповіданні „На кордоні" М. Томчаній для характеристики персонажа майстерно використовує ЛХА-символ *Андрій*, що спирається на онімне значення загальновідомого ЛХА *Андрій* з повісті М. Гоголя „Тарас Бульба": „Сабо хоче зробити з мене (з Юрія Теленгазі – О. Ч.) *Андрія ... сина Тараса Бульби*. Він більше цінує зрадника, ніж чесну людину"[2]. Вплив української класики, зокрема загальновідомої новели В. Стефаника „Камінний хрест", можна вбачати на мотив вибору імені головного персонажа оповідання М. Томчанія „Прощання", у якому також зображено селянина, що емігрує в Америку. Головний герой цього твору, так само як і в Стефаниковому „Камінному хресті", названий *Іваном*[3].

Як бачимо, найприкметнішою ознакою літературно-художньої антропонімії ранньої прози М. Томчанія є явне домінування ЛХА з регіональною чи національною стилістичною значущістю, які, за нашими підрахунками, складають приблизно 70% онімів. Це можна пояснити прагненням автора якнайточніше відтворити у тексті власних

[1]Пор.: Белей Л. Літературно-художні імена-символи / Любомир Белей // Культура слова. – Київ : Наук. думка, 1996. – Вип. 46–47. – С. 65.
[2]Там само. – С. 66.
[3]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 19.

літературних творів антропонімікон рідного йому Закарпаття, антропонімікон, який письменник знав найкраще. Окремі спроби утворювати характеристичні ЛХА інших функціонально-стилістичних типів не завжди можна кваліфікувати вдалими: авторові перешкоджала соціально-політична упередженість, поверховість та категоричність інтерпретації характерів окремих персонажів-денотатів, що була притаманна для текстів, написаних у руслі соцреалізму. Схвалення заслуговує прагнення М. Томчанія вже ранні власні твори вводити в контекст української та світової літератури засобами літературно-художньої антропонімії.

3.1.2. Специфіка літературно-художньої антропонімії роману „Жменяки" Михайла Томчанія

Дослідники творчої спадщини М. Томчанія справедливо вважають, що його роман „Жменяки", позначений високою майстерністю широкого епічного полотна, продовжує багаті реалістичні традиції української та світової літератури[1]. Реалізм як літературний метод уплинув, окрім іншого, і на склад та функціонально-стилістичні можливості літературно-художньої антропонімії. Цей вплив стає очевидним при розгляді власних назв персонажів-українців роману „Жменяки": правдивість, реальність літературно-художніх антропонімів – головний критерій, за яким М. Томчаній формував ономастикон досліджуваного роману. Оскільки, очевидно, автор поставив перед собою завдання переконливо відтворити події, що відбувалися в середині XX ст. саме в закарпатському селі, то цілком зрозумілим є той факт, що більше 70% ЛХА роману „Жменяки" – це власні назви персонажів, покликані однозначно та вичерпно ідентифікувати денотатів-персонажів з погляду їх походження.

Такими національно або регіонально значущими ЛХА в романі М. Томчанія „Жменяки" стають передусім власні імена людей та їх варіанти, які мають загальноукраїнське поширення. Напр.: *Андрій, Василь, Іван, Ілько, Йосип, Микола, Михайло, Павло, Петро, Степан, Юрко, Варка, Марія, Маруся, Олена* тощо. Суто закарпатоукраїнські іменні утворення на зразок *Йожко, Верона, Ганя, Ганька, Жужка, Йолана, Юлка* виступають яскравим засобом вираження місцевого колориту, оскільки це типові для західних районів сучасного Закарпаття іменні варіанти[2].

[1]Поп В. Творчість Михайла Томчанія. – С. 92.
[2]Пор.: Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 48–60.

М. Томчаній дуже економно, наслідуючи традиційний закарпатоукраїнський антропонімікон, використовує ЛХА-демінутиви. Так, здрібніло-пестливі іменні варіанти на зразок *Василько, Іванко, Петрик, Степанко* в тексті роману „Жменяки" вживаються лише при називанні персонажів-дітей. Дорослі навіть у діалогах закоханих обмежуються повними, емоційно нейтральними іменними варіантами.

Якщо більшість власних імен персонажів роману „Жменяки" М. Томчанія мають загальноукраїнське поширення, то серед ЛХА-прізвищ переважають суто закарпатські утворення, запозичені автором з реального антропонімікону Ужгорода та його околиць. Напр.: *Бодор, Дюриняк, Дзвонарик, Галайда, Гоблик, Головка, Горняк, Гримайло, Гриць, Гусинка, Гуслярик, Логовник, Колесар, Коник, Крижаник, Микула, Млинар, Набиваник, Петричко, Роля, Романюк, Синиця, Сивуляк, Скиба, Стрипський, Четвертак, Чоботар, Шипош* та ін.[1]

Очевидно, щоб автора не запідозрили у використанні промовистих імен персонажів, М. Томчаній у романі „Жменяки" лише зрідка використовує для номінації персонажів ЛХА-прізвиська, антропонімійний клас дуже популярний у сільському ономастиконі Закарпаття. Так, ми виявили тільки одне ЛХА-прізвисько – *Шепелявий*. Двох персонажів, емігранта в США та його дружину, М. Томчаній називає номенами „*американтош*" та „*американтошка*", які, без сумніву, треба кваліфікувати ЛХА, проте, судячи з написання цих назв із малої літери, автор не наважився кваліфікувати їх власними назвами.

Виразна регіональна стилістична значущість притаманна низці народнорозмовних із походження ЛХА-андронімів типу *Плисканя*, утворених від прізвищ чоловіків за допомогою специфічних, суто закарпатських суфіксів *-аня, -уля, -ыня, 'анка, -ина*[2]. Частотність таких утворень, однак, на сторінках роману явно поступається частотності андронімів у реальному закарпатоукраїнському антропоніміконі[3], а замість ЛХА-андронімів закарпатських регіоналізмів для номінації жінок-персонажів автор використовує прізвища чоловіків або ЛХА-патроніми, утворені від прізвища батька за допомогою посесивного суфікса *-ова* (останні поширені не лише на Закарпатті, а, за свідченням П. Чучки, на всій території України)[4]. Пор.: тітка *Плиска*, Марія *Гуслярик*, Верона *Олійник*, Марія *Роля,* Марія *Гусинко* Маруся

[1]Пор.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців.
[2]Чучка П. Украинские андронимы на славянском фоне / П. П. Чучка // Перспективы развития славянской ономастики / [отв. ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская].; АН СССР, Ин-т языкознания. – Москва : Наука, 1980. – С. 159–161.
[3]Там само. – С. 158.
[4]Там само. – С. 161.

Млинарова, Юлка *Петричкова,* Марія *Лободякова,* Олена *Гримайлова,* Марічка *Колесарова* та ін. Таку особливість літературно-художнього антропонімікону роману „Жменяки” М. Томчанія, на нашу думку, можна пояснити прагненням автора (або ж редакторів видання) усунути з тексту твору надмірну регіоналізацію, яка, за тогочасними ідеологічними приписами, вважалася шкідливим пережитком минулого.

Правдивість відтворення регіонального західнозакарпатського колориту засобами літературно-художньої антропонімії роману „Жменяки” М. Томчанія порушує вживання ЛХА, утворених за формулою „апелятив + власне ім’я або прізвище”, де у ролі апелятива використано східноукраїнські з походження терміни родинності та свояцтва *дядько, тітка*. Напр.: *дядьку Іване, дядьку Михайле, тітка Плиска* тощо. Лише зрідка М. Томчаній вживає ЛХА типу *стрико Юрко, вуйна Марія*, які є характерними для традиційного антропонімікону Закарпаття.

У строгій відповідності до реальної антропонімії М. Томчаній у романі „Жменяки” добирає власні назви персонажам-неукраїнцям, найчисельнішу групу яких складають антропоніми євреїв. Напр.: *Дувид Мерменштейн, Нейман, Лейба, Гланц, Зісель, Янкель* та ін. В окремих випадках М. Томчаній навіть вдається до своєрідних „етимологічних коментарів”, пояснюючи, що „єврейське *Мехел*, по-нашому *Михайло*”. Висока питома вага єврейських із походження ЛХА у романі, присвяченому життю українського закарпатського села середини ХХ ст., спричинена прагненням автора правдиво відтворити засобами літературно-художньої антропонімії тогочасну демографічну ситуацію.

Окрім єврейських із походження ЛХА, у романі „Жменяки” автор вживає низку інших чужомовних ЛХА, якими іменує персонажів-неукраїнців. Пор.: *Йожка Бесермені, Палфій, Бейла, Шоні* (угорці), *Берці, Марцін* (цигани), *Вінер, Шлангер, Гутман* (німці), *Вавро, Кріжанік, Франтішек Копржіва* (чехи), *Ашот Евтісян* (вірменин). Прикметно, але в тексті цілковито відсутні російські з походження ЛХА, хоча розвиток сюжетної лінії роману не виключає появи персонажів-росіян, а тогочасні канони соціалістичного реалізму вимагали, як відомо, наявності в кожному творі радянської доби позитивних персонажів-росіян.

У романі „Жменяки” М. Томчанію вдається майстерно відтворювати закарпатоукраїнський колорит за допомогою неукраїнських із походження антропонімів. Так, чеські жандарми називають *Юрка* Чоботаря чеським відповідником імені – *Їржі*, а на

військовій скриньці *Юрка* Жменяка був напис *Їржі* Жменяк. У проповіді місцевий священик називає *Варку Барбарою*. Щоправда, названі ЛХА *Їржі та Барбара*, окрім регіональної, передають ще й відчутну соціальну стилістичну значущість: засвідчуть активність чехізації українців на території сучасного Закарпаття міжвоєнного періоду. Пор.: чеське *Jiří*[1].

М. Томчаній у романі „Жменяки" засобами літературно-художньої антропонімії показує не лише чехізацію українців Закарпаття в 20–30-х рр., а й мадяризацію поч. 40-х рр. XX ст. Так, автор майстерно вплітає в текст роману історію прізвища селянина *Коника*, який „уже не *Коник*, а *Кекенєші*, бо, – на думку односелів, – хоче ся добре мати". Щоправда, сам *Коник-Кекенєші* лукавить, пояснюючи зміну прізвища так: „Це я тому так зробив, бо мадяри важко вимовляють – *Коник*". Факти мадяризації українських прізвищ на території Закарпаття на поч. 40-х рр. відзначає, наприклад, відомий дослідник закарпатської антропонімії П. Чучка у статті „Сучасні процеси у класі прізвищ": „За окупації ряду родин було поміняно українські прізвища на угорські: *Гусинка, Коник, Матійко, Жецик* на *Гаршфолвої, Кіралі, Мезеї, Жолної*"[2].

Оригінальне вирішення на сторінках роману „Жменяки" М. Томчанія знаходить проблема чіткого та однозначного хронологічного окреслення дії твору. У всьому тексті роману автор уникає словесного (числового) визначення хронологічних рамок дії твору, натомість хронологізація відбувається засобами літературно-художньої антропонімії. Своєрідними хронологічними маркерами служить ціла низка ЛХА, з походження власні назви реальних історичних осіб, життя і діяльність яких у свідомості читачів безпомилково пов'язується з міжвоєнним Закарпаттям. Це, наприклад, *Микола Климпотюк*, редактор газети „Карпатська правда", *А. Волошин, єпископ Гебей, А. Бродій*, голова закарпатської партії „Автономний землеробський союз", а також *С. Фенцик,* керівник профашистської „Руської національної автономної партії", якого ще в тексті роману називають фамільярно-зневажливими іменними варіантами *Пішта-бачі* або *дядя Стьопа*[3]. До числа хрононімів роману М. Томчанія „Жменяки" слід також зарахувати власні назви відомих європейських політичних діячів міжвоєнного періоду: *Міклош Хорті, Бенеш, Масарик* та *Ференц-Йовшка*, закарпатський варіант імені австрійського імператора *Ференца-Йосипа*.

[1]Knappová M. Jak se bude vaše dítě jmenovat? / M. Knappová. – Praha : Academia, 2006. – S. 185.
[2]Чучка П. Сучасні процеси у класі прізвищ / П. Чучка // Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII Slovenská onomastická konferencia. – Bratislava, 1980. – S. 221.
[3]Див. дет.: Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX століття. – С. 58; 71–72; 343.

Точність окреслення місця і часу дії твору М. Томчаній досягає не лише завдяки реалістичному відображенню традиційного закарпатоукраїнського антропонімікону в тексті роману „Жменяки", а й за допомогою використання цілої низки промовистих топонімів, мікротопонімів та урбонімів на зразок *Великі Лази, Підгорб, Циганівці, Зняцево, Мукачево, Ужгород, Радванка, Червениця, Боздош, Болотина, Кривуля, Вонячка* тощо. Саме названі літературно-художні оніми дозволяють, на нашу думку, стверджувати, що дія роману обмежується рідним селом письменника – Горянами, нині околицею Ужгорода.

З-поміж майже п'ятдесяти ЛХА роману М. Томчанія „Жменяки" лише один онім можна зарахувати до числа інформаційно-оцінних, онімна семантика якого була створена автором під конкретного персонажа. Це ЛХА-прізвище головного героя – Івана *Жменяка*. На перший погляд може здатися, що етимологічно непрозорий ЛХА *Жменяк*, як і решта ЛХА-прізвищ роману, є нейтральним. Проте, подаючи портрет головного героя, М. Томчаній пов'язує апелятив *жменя* (пор.: *жменя* „долоня й пальці в зігнутому стані, що дає можливість тримати в них покладене, насипане і т. п.")[1] з характером персонажа-денотата: „Рукавом витер піт з обличчя, потім пригладив неслухняну чуприну, яка зроду не підкорялася йому. Всіх близьких скрутив Іван і тримав їх у *жмені*, а волосся лише згиналося під його долонями…". Лише для старшого сина Івана – Михайла прізвище *Жменяк* стає характеристичним: у тексті роману знаходимо такі авторські асоціації: „Ось він іде борозною за плугом, тримає в руках чепіги, тисне їх у *жменях*, тисне аж до болю… А ті *жмені* ростуть, ростуть, і світ закривають перед ним…" Прикметно, що прізвища решти Іванових синів – *Юрка, Степана* – ніде в тексті роману не пов'язуються з апелятивом жменя, а самі денотати мають іншу, м'якшу натуру, ніж батько Жменяк. У тому, що ЛХА *Жменяк* справді має значний інформаційно-оцінний потенціал, виступаючи вузловим онімом літературно-художнього антропонімікону роману, нас переконує і той факт, що на базі цього ЛХА було утворено назву роману – „Жменяки".

Таким чином, в історію новітньої української літературно-художньої антропонімії М. Томчаній увійшов як неперевершений майстер реалістичної манери побудови літературно-художнього ономастикону. Власне, навіть національно-мовне українське самоусвідомлення до М. Томчанія прийшло ще в 30-х рр. XX ст. завдяки правдивому відтворенню місцевої, тобто української, мовної

[1]Словник української мови : в 11 т. – Т. II : Г–Ж. – С. 537.

(в т. ч. антропонімійної) традиції. Глибоке знання традиційного закарпатоукраїнського антропонімікону не лише забезпечило кількісне багатство літературно-художньої антропонімії творів М. Томчанія, але й дозволило письменникові творити ЛХА всіх функціонально-стилістичних типів. На нашу думку, літературно-художня антропонімія творів М. Томчанія може слугувати надійним джерелом вивчення закарпатоукраїнської історичної ономастики.

3.1.3. Літературно-художній антропонімікон роману „Брати" – свідчення зростання творчої майстерності Михайла Томчанія

Роман М. Томчанія „Брати" (1972), як справедливо наголошують літературознавці, завершує своєрідну трилогію, розпочату романом „Жменяки"[1]. Для дослідника літературно-художньої антропонімії роман „Брати" стає вдячним матеріалом для з'ясування характеру еволюції естетичних поглядів та удосконалення художньої майстерності письменника, зокрема в царині літературно-художньої антропонімії. Адже обидва романи – „Жменяки" та „Брати" – написані на ідентичному матеріалі рідного села Горяни, в ідентичних суспільно-політичних обставинах, але у різний час, їх розділяє майже 15-річний період, тому, на нашу думку, ці літературно-художні тексти можуть слугувати надійним джерелом для вивчення специфіки творчої еволюції письменника в галузі літературно-художньої антропонімії.

Перше, що впадає в око при знайомстві з літературно-художнім антропоніміконом роману „Брати", – це послідовне прагнення автора правдиво, реалістично відтворити народнорозмовний антропонімікон рідного села. У порівнянні з романом „Жменяки" дійові особи, а отже і їх власні назви, оновлені автором відсотків на 80, бо ж дія роману „Брати" припадає на 60-ті рр. XX ст. Однак так само, як і в романі „Жменяки", кістяк літературно-художнього антропонімікону становлять загальноукраїнські з походження оніми типу *Ілько Дудик, Іван Попеляк, Іван Романко, Йосип Клецик, Юрко Романко, Йосип Шалата, Синичка* та ін., які широко вживані на Закарпатті[2]. Їх природно доповнює ціла низка регіональних за поширенням, суто закарпатських із походження онімів. Це, наприклад, специфічно закарпатські іменні варіанти *Дюрчо, Йожко, Микула, Ферко, Янко, Веруша, Верона, Ганька, Ержа, Ілушка, Маргіта*[3]. Виразним носієм

[1]Див.: Поп В. Творчість Михайла Томчанія. – С. 97–98.
[2]Пор.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців; Традиційні імена закарпатських українців / П. Чучка // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Збірник на честь 70-річчя проф. В. В. Німчука. – Житомир, 2003. – Вип. 10. – С. 171–194.
[3]Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців. – С. 171–194.

закарпатського колориту в тексті роману слугує низка ЛХА, утворених на базі закарпатських андронімів. Автор спеціально наголошує на „сільському" походженні відандронімних ЛХА: „*Романкуля* – так, назвало б село Юркову дружину". Пор. ще: *Романцуля, Гливканя, Каганцуля Присташка, Попелячка, Жменякова, Решетарьова, Митракова, Логовничка* тощо[1].

Потужним регіонально значущим стилістичним потенціалом володіє прізвисько одного з персонажів роману „Брати" – *Руслик*, яке утворено автором на базі закарпатського діалектизму руслик (пор.: *русликы* „шматочки оселедця з цибулею в росолі")[2]. Автор у тексті роману навіть сам розкриває мотивацію цього ЛХА та його джерельну базу: „Брата її прозвали *Русликом*, бо дуже любив маленькі рибки, *руслики*".

Влучно зауваживши нюанси вживання здрібніло-пестливих іменних варіантів у говірці рідного села, М. Томчаній скрупульозно дотримується таких закономірностей, а іноді навіть майстерно вплітає у текст роману „Брати" своєрідну мотивацію вибору певного іменного варіанта для номінації конкретного персонажа: „Легіня вже можна би назвати по-дорослому *Павлом*, але залишмо йому старе ім'я (*Павлик* – О. Ч.), бо так кличе його власна мати"[3].

Для номінації персонажів, зокрема другого плану, автор також широко використовує ЛХА, утворені на базі традиційних народнорозмовних багатокомпонентних антропонімів типу *удова Михайла Кертиці, Марія; Марічка Юрка Жменякового, Іван Попельняк, Мальвінин батько*, до складу яких входять апелятиви-агентиви *вдова, брат, син, дочка* тощо. До числа своєрідних ЛХА-шедеврів, запозичених з народнорозмовного мовлення, можна зарахувати багатокомпонентний онім, у якому нема жодної власної особової назви денотата, проте він ідеально виконує номінативно-ідентифікаційну функцію: *голова сільської Ради – Олени Плисканиної дочка, Жменячка за чоловіком, Михайловим сином*. Пор. ще: „*Михайло* з *Павлом – сини Ганьки Пелехатої*, тої, що прожила зі *Штефаном Бойком* двадцять років на віру".

Реалістичне відображення М. Томчанієм ономастикону рідного села зовсім не означає, що письменник вдавався до його точного копіювання. Показово, що в тексті роману „Жменяки" автор так і словом не обмовився, у якому селі поблизу Ужгорода відбувається дія роману. Проте роман „Брати" починається з опису села *Горбки*, „що на

[1]Чучка П. Украинские андронимы на славянском фоне. – С. 159-160.
[2]Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – С. 325.
[3]Пор.: Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 41.

добру годину ходи від Ужгорода”, у назві якого однозначно відгадується своєрідний онімний перифраз власної назви рідного села письменника *Горяни.* Решту реальних топонімів та мікротопонімів – *Дравці, Радванка, Стрипа, Червениця, Циганівці, Яроцький Діл, полонина Рівна* тощо – автор вводить у текст роману без усяких структурних трансформацій, що, очевидно, має слугувати лише для точної ідентифікації села під штучно утвореною назвою *Горбки*.

Якщо глибиною реалізму ономастикони романів „Жменяки” та „Брати” забезпечені М. Томчанієм однаково переконливо, то, наприклад, літературно-художній антропонімікон роману „Брати” вигідно вирізняється майстерно відображеною в ньому динамікою. Власне, автор показує розвиток, динаміку сільського закарпатоукраїнського антропонімікону за повоєнні роки за допомогою кількох прийомів. Так, літня мати називає свого сина *Янком*, але синова дружина звертається до свого чоловіка *Іване*. Пор. ще: „Її звали *Оленою*, дехто казав *Ілона*”. Така двоіменність окремих персонажів (українсько-чеська, українсько-угорська) – переконливий засіб реалістичного показу динаміки закарпатоукраїнського іменника 60-х р. XX ст.: відмова від чужомовних іменних варіантів на користь українських[1].

М. Томчаній скрупульозно фіксує інновації в закарпатоукраїнському іменнику 60-х рр. XX ст. та вміло вводить їх у текст роману „Брати”. Онуків героїв міжвоєнного періоду роману „Жменяки” автор називає *Лесею, Сонею* („Брати”), іменами, які з’явилися в закарпатоукраїнському іменнику лише в повоєнний період[2]. М. Томчаній засобами літературно-художньої антропонімії майстерно зображує процес інтеграції Закарпаття та суміжних регіонів України: „З ними знайшла собі третього сина, *Станіслава*. Це ім’я залишалось єдиним на все село, бо Горбки тримаються своїх звичних імен: *Михайлів, Павлів, Іванів*. Це нове приніс у село *Штефан*, який походив родом з Галичини”.

У романі „Брати” автор вдається до найменування персонажів на ім’я та ім’я по батькові: *Юрій Іванович, Станіслав Степанович, Павло Павлович, Степан Степанович*. Однак зазначимо, що до йменування персонажів іменами по батькові автор вдається лише зрідка, коли зображує середовище ужгородської інтелігенції, у Горбках ніхто нікого іменами по батькові не називає[3].

Майстерне відображення динаміки сільського закарпатоукраїнського антропонімікону проявляється і в різкому

[1]Пор.: Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 71–72.
[2]Там само. – С. 72.
[3]Пор.: Історія української мови : Лексика і фразеологія. – С. 619–620.

зменшенні питомої ваги чужомовних із походження ЛХА роману „Брати", якими М. Томчаній називає персонажів-неукраїнців. Якщо в тексті роману „Жменяки" таких чужомовних із походження ЛХА було більше двох десятків (дія роману відбувається за часів Чехословачини та гортистської Угорщини), то в романі „Брати" їх усього три: син *Янкеля – Йосель*, якого в селі називають *Йосько; Шпігель; Шпангер* (адже дія відбувається в Закарпатській області УРСР). Чимало чужомовних із походження ЛХА роману „Жменяки" послужили джерельною базою для творення мікротопонімів роману „Брати". Напр.: *Віннер – Віннерів виноградник, Найман – Найманова корчма* тощо.

Якщо в літературно-художньому антропоніміконі роману „Жменяки" М. Томчаній відображає численні факти мадяризації прізвищ закарпатських українців за часів гортистської Угорщини, то в романі „Брати" окремі персонажі демадяризують свої прізвища-ЛХА: *Папої* стає *Порохнавцем, Теленгазі – Романком*. Про останнього персонажа автор спеціально зауважує: „Повернувшись у рідні краї (з Угорщини – О. Ч.), Юрко відновив собі старе прізвище, яке колись забрали від його предків урядовці"[1].

У літературно-художньому антропоніміконі роману „Брати", у порівнянні з романом „Жменяки", очевиднішою є соціальна складова: тут чимало ЛХА стають соціально значущими. Наприклад, соціально вмотивованим є використання М. Томчанієм імені *Мальвіна*, яким зовсім не випадково було названо одну горбківську дівчину. Виявляється, це ім'я дала дочці мати, „бо вона його облюбувала, коли служила у панів, гадаючи, з панським іменем прийде колись до дівчини і панське життя". Соціально значущим у романі „Брати" стає також повернення одним із персонажів свого батьківського прізвища. За часів гортистської Угорщини його батько, виходець із Галичини, не міг узяти шлюб із його матір'ю, тому Станіслава записали на материне прізвище: „Коли народився син *Станіслав*, хлопця записали на материне прізвище, тому що Бойко жив з нею на віру. Після визволення краю Станіслав повернув собі батькове прізвище, а *Штефан* – Батьківщину".

Переконливим свідченням зростання творчої майстерності М. Томчанія у сфері літературно-художньої антропонімії може слугувати поява в літературно-художньому антропоніміконі роману „Брати" ЛХА з багаторівневою стилістичною значущістю: у певному контексті ЛХА може набувати іншої стилістичної значущості.

[1]Пор.: Чучка П. Сучасні процеси у класі прізвищ / П. Чучка // Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII Slovenská onomastická konferencia. – Bratislava, 1980. – S. 222.

Прикметно, що в романі „Брати” обидва ЛХА з багаторівневою стилістичною значущістю є ЛХА-прізвиськами. Так, одного з головних героїв роману, окрім імені та прізвища *Михайло Пелехатий*, письменник нерідко називає ЛХА-прізвиськом *Шаркань*, утвореним від діалектної назви *шаркань* (пор.: шаркань „змій, дракон; зла людина”)[1]. Спочатку М. Томчаній подає причину присвоєння саме такого прізвиська: „Ще хлопчиком прозвали Михайла *Шарканьом*, бо він кидав палицею, як *змій* булавою”. Однак згодом у тексті роману ЛХА *Шаркань* набуває іншої мотивації: Михайло, немов казковий *шаркань-змій,* краде дівоче щастя Мальвіни: „Дякую вам, мамо, за *Шарканя,* який присів моє щастя”. Після нелюдської бійки з братом Михайла знову названо ЛХА *Шарканем*: „То вже не був той *Шаркань*, що перед кількома хвилинами стояв з сокирою в руці”.

До числа ЛХА з багаторівневою стилістичною значущістю можна зарахувати й ЛХА-прізвисько *Окаль*. На перший погляд може здатися, що цей ЛХА лише характеризує денотата-персонажа за особливостями його зовнішності – великими очима. Однак сам персонаж розкриває інше онімне значення ЛХА-прізвиська *Окаль*, яке вказує не на особливості зовнішності, а на внутрішній світ героя: „Я ніколи не гнівався, що нас у селі називали *Окалями*, – добре, що не *Сліпаками*: Жменяки дивилися на світ великими очима, *окато*…”

У романі „Брати” М. Томчаній збагачує закарпатоукраїнську літературно-художню антропонімію щонайменше двома дейктичними ЛХА. Так, серед дійових осіб автор зображує *Бокотея* – це „колишній учитель руської гімназії і названий нині народним художником, академіком”. Енциклопедична характеристика цього епізодичного героя роману дозволяє припустити, що ЛХА *Бокотей* є дейктичним, бо його основна функція – вказувати на прізвище прототипа з подібним прізвищем – уславленого закарпатського художника, академіка *Й. Бокшая*[2]. Енциклопедична характеристика ЛХА *Романко Юрій Іванович* – письменника, уродженця Горбків – дозволяє також припустити, що цей онім вказує на самого автора роману – *М. Томчанія*. Вживання дейктичних ЛХА М. Томчанієм також свідчення новаторства письменника, адже в романі „Брати” використано дейктичні ЛХА не з конспіративною метою, а з морально-етичних міркувань. В українській літературно-художній антропонімії такі дейктичні ЛХА, за даними Л. Белея, вживалися в кін. XIX – поч. XX ст. Пор.: *Жалівницький (М. Кропивницький), М. Лучицька (М. Заньковецька),*

[1]Сабадош І. Словник говірки села Сокирниця Хустського району. – С. 419.
[2]Див.: Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX століття. – С. 50–51.

(М. Старицький); др. Храмко (І. Франко) (О. Маковей), Йикьстархрев (І. Верхратський) тощо[1].

Як бачимо, аналіз літературно-художнього антропонімікону М. Томчанія засвідчує, що автор приділяв значну увагу проблемі вибору власних особових назв персонажів. У перших літературно-художніх текстах письменника є очевидним прагнення автора творити власний літературно-художній антропонімікон за зразком народнорозмовного. Своєрідним еталоном при творенні літературно-художнього антропонімікону (й топонімікону) слугував ономастикон його рідного села Горяни, що поблизу м. Ужгорода. Однак М. Томчаній не вдається до буквального копіювання реальних онімів з говірки рідного села, а нерідко трансформує їх структуру, вносить суттєві корекції в онімне значення ЛХА. У пізніх літературно-художніх текстах М. Томчанія помітнішою стає питома вага соціально значущих ЛХА, а також ЛХА з багаторівневою стилістичною значущістю. Свідченням високої майстерності М. Томчанія як творця літературно-художньої антропонімії є утворення та використання в романі „Брати" низки дейктичних ЛХА.

3.2. Реалізм – основа літературно-художньої антропонімії Івана Чендея

Літературно-художня творчість І. Чендея справедливо вважається багатьма сучасними літературознавцями дуже вагомим здобутком української літератури на Закарпатті, адже сам І. Чендей – лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка в галузі літератури. На думку Ю. Бачі, „Іван Чендей був свідомий свого місця й значення в загальнонаціональній українській літературі та культурі".[2] Як зазначає Е. Балла, „про загальноукраїнське визнання таланту письменника свідчить пильна увага до його творчості авторитетних критиків та літературознавців, зокрема М. Жулинського, Г. Сивоконя, В. Дончика, В. Марка, М. Стрельбицького, В. Фащенка"[3].

Тому цілком зрозумілим є жвавий інтерес із боку філологів – літературознавців та мовознавців – до творчої спадщини письменника.

---

[1]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 97–98.

[2]Бача Ю. Іван Чендей у моєму житті / Юрій Бача // Іван Чендей у колі сучасників : зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. До 95-річчя від дня народження письменника ; [уклад. О. Д. Гаврош, С. С. Кіраль, М. І. Трещак та ін.]. – Ужгород : [ТОВ „РІК-У"], 2017. – С. 143–150.

[3]Балла Е. Психологізм та ліризм: прийоми кореляції (на прикладі новели Івана Чендея „Син") / Евеліна Балла // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) / [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла", 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 26–30.

Мовний аспект літературної творчості І. Чендея ґрунтовно проаналізувала В. Статєєва в розлогій статті „Іван Чендей як мовна особистість: чинники становлення”[1]. Важливо, що й літературно-художній антропонімії письменника також присвятили кілька окремих публікацій Л. Щока та А. Вегеш, які піддали детальному аналізу регіонально та загальнонаціонально значущі ЛХА[2], проаналізували ономастикон оповідань І. Чендея[3] та звернули увагу на літературно-художню антропонімію І. Чендея пострадянської доби[4]. Однак, попри безперечну актуальність цих досліджень, досі не зроблено спроби охарактеризувати весь літературно-художній антропонімікон І. Чендея в контексті закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії другої пол. ХХ ст.

Вірність І. Чендея традиціям реалізму української класичної літератури позначилася значною мірою на складі літературно-художньої антропонімії. Дослідники його літературно-художньої антропонімії слушно відзначають, що „ЛХА творів І. Чендея адекватно відтворюють, моделюють конкретний закарпатський антропонімійний узус. Персонажі І. Чендея іменуються типовими для цього регіону антропонімами: *Онуфрій Вакар* („Жорно”), *Василь Магура* („Нахмурений вечір”), *Дмитро Довгий, Анна Куниця* („Пайочка”), *Параска Стець, Микула Скрип* („Пілюлі з-за кордону”), *Микулка Недич, Григір Чепига* („Березневий сніг”)” та ін.[5]

Л. Щока звернула увагу, що в літературно-художній антропонімії І. Чендея чільне місце посідають регіонально значущі ЛХА. І. Чендей сповна використовує увесь арсенал стилістично значущих антропонімійних засобів, притаманних традиційному антропонімікону українців району Карпат, завдяки чому досягає реалістичної

[1]Статєєва В. Іван Чендей як мовна особистість: чинники становлення / Валентина Статєєва // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) / [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 239–253.

[2]Щока Л. Діалектика національного та регіонального в онімній семантиці літературно-художніх антропонімів І. Чендея / Лариса Щока // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія / відп. ред. І. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Ліра], 2003. – Вип. 7. – С. 40–43.

[3]Щока Л. Структура онімійного простору оповідань Івана Чендея / Лариса Щока // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. праць. – Серія : Філологія / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2005. – Вип. 12. – С. 79–81.

[4]Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Івана Чендея / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) ; [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 204–208.

[5]Там само. – С. 204.

об'ємності зображення закарпатоукраїнського етнокультурного середовища[1].

До найбільших літературних досягнень І. Чендея зараховують повість „Іван", написану в 1965 р., яка принесла письменникові загальноукраїнське визнання[2].

Серед мовних засобів повісті „Іван" важливе місце належить літературно-художній антропонімії. Тут, як і в інших творах, І. Чендей будує літературно-художній антропонімікон на засадах мовного реалізму, тому його кістяком є оніми, запозичені письменником із реальної антропонімії зображуваного регіону – закарпатської верховини. Такі найменування персонажів, як офіційні *Іван Сопун, Федір Коциба, Гриць Даниляк, Федір Дудра, Григір Смик, Юрко Бучина, Андрій Граб* або традиційні народнорозмовні *Савулиха, Піковиха, Піковишина донька Параска, Іван Івана Задільського, старий Федоран* та ін., виконують номінативну функцію та вказують на конкретний регіон України, де відбувається дія повісті.

Однак серед номінативних, на перший погляд, ЛХА І. Чендея, є і такі, що набувають характеристичності. Так, наприклад, в ЛХА *Сук* оживає доонімне значення, коли автор дає енциклопедичну характеристику денотату: „*Сук* в селі нічого доброго по собі не залишив". Пор.: *сук* „частина зрубаної, всохлої і т.ін. гілки, що залишилася на дереві; відламок усохлої гілки"[3].

Дуже важливе значення в повісті „Іван" письменик відводить ЛХА *Іван,* адже саме це ім'я стало основою назви самої повісті. Якщо до І. Чендея в українській літературно-художній антропонімії ЛХА *Іван* використовували як засіб типізації (наприклад, *Іван* Дідух у новелі В. Стефаника „Камінний хрест"), то в повісті „Іван" ЛХА *Іван* виступає ефективним мовним засобом типізації та індивідуалізації. Типізуюче, узагальнююче значення ЛХА *Іван* у повісті ґрунтується на статусі найпопулярнішого імені серед українців[4]. Проте навіть таке типове ім'я у тексті повісті І. Чендея набуває виразних індивідуальних рис. Адже в цьому творі виступають аж три персонажі з іменем *Іван,*

[1]Щока Л. Діалектика національного та регіонального в онімній семантиці літературно-художніх антропонімів І. Чендея / Лариса Щока // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія / відп. ред. І. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. –Ужгород : [Ліра], 2003. – Вип. 7. – С. 70.

[2]Див.: Жулинський М. Іван Чендей: художнє формування національного образу світу / Микола Жулинський // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) ; [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла", 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 11–13.

[3]Словник української мови : в 11 т. – Т. IX : С. – С. 830.

[4]Пор.: Белей Л. Як „промовляють" імена літературних персонажів: про мовні засоби української літературно-художньої антропонімії / Л. Белей // Мовознавство. – № 1. – 2002. – С. 24.

письменник навіть називає один із розділів повісті „Три Івани”. Цими трьома Іванами є сільський активіст *Іван* Каламар, священик *Іван* Стах та його син *Іван Стахів*, що загинув молодим.

Дієвим мовним засобом індивідуалізації, уневиразнення онімного значення типовості виступає авторське навантаження ЛХА *Іван* соціальною значущістю завдяки введенню в контекст ще одного варіанта найменування героя – *Іван Іванович*. Пор.:

„ – ... я вам ніякий *не Іван*!

– А хто?

– Я – *Іван Іванович!* Розумієте? /…/

–Що ви, чоловіче божий! Не гнівіть милостивого... Не творіть хулу!.. А коли хочете, я можу вам казати „*Іване Івановичу*”, та ви для мене будете *тільки Іваном*”[1].

Однак богомільні жінки сільського активіста *Івана*, або *Івана Івановича*, що п’яним ламав хрести на кладовищі, за нелюдський вчинок називають *Люципером*. „ – Ба що то був, люба свашечко, за чоловік такий?”. У використанні нетипових для українського верховинського села найменувань *Іван Іванович, Люципер*, якими письменник називає головного героя повісті „Іван”, і криється секрет діалектики типізуючого та індивідуалізуючого значення ЛХА *Іван* у однойменній повісті І. Чендея.

До новаторських творчих знахідок І. Чендея в галузі літературно-художньої антропонімії є всі підстави зарахувати майстерне використання письменником прийомів онімізації та трансонімізації. Так, у повісті „Іван” у руках персонажів-пияків немовби оживає півлітра горілки „Московської”, а вжитий автором місцевий варіант назви горілки *московко* персоніфікується, набуває ознак ЛХА. Наприклад: „ – Ага! Драстуй, моя люба „*московко*”! – Каламар погладив пляшку”; „Кишеня Каламаря відвисала під пляшкою й побулькувала, як жива”. Витвір селекції сільського священика – сорт яблунь, який їх творцю замінив загиблого сина, І. Чендей устами свого персонажа називає „*Христове яблуко*”, „*Скоростигле забережанське*”, а самі яблуні персоніфікує та їх власні назви наділяє властивостями антропоніма.

Особливе місце в онімійній творчості І. Чендея посідає літературно-художня антропонімія повісті „Житіє Антона Кукурічки”. Це сатирична повість про одного викладача університету, письменника, що готується відзначити своє п’ятдесятиріччя. Оскільки прототипами повісті виступають реальні особи, представники

[1]Чендей І. Калина під снігом: Повісті, оповідання / Іван Чендей. – Київ : Рад. письменник, 1988. – С. 9. Далі цитую за цим виданням, вказуючи в дужках сторінку.

інтелігенції міста Ужгорода другої половини 80-х рр. ХХ ст., то основу літературно-художнього антропонімікону повісті І. Чендея „Житіє Антона Кукурічки” складають дейктичні ЛХА.

Так, головним героєм повісті є доцент-філолог Ужгородського університету, дитячий поет *Антон Федорович Кукурічка*. Дейктичний ЛХА Антон Федорович Кукурічка покликаний не охарактеризувати персонажа-денотата, а вказати на його реального прототипа – Жупанина Степана Іллiча, який так само, як і герой І. Чендея, є філологом за освітою, відзначений медаллю ім. А. Макаренка, а також у 1986 р. відзначав своє п’ятдесятиріччя[1]. Окрім суто біографічних збігів між життєписом С. Жупанина та енциклопедичною характеристикою Антона Кукурічки, І. Чендей також додає до енциклопедичної характеристики свого персонажа низку інших фактів з біографії його реального прототипа. С. Жупанин так само, як і Антон Кукурічка, напередодні ювілею надрукував свій бібліографічний покажчик творів[2]. С. Жупанин – автор поетичної збірки для дітей „Бджілка”[3], а Антон Кукурічка – „Джмелика”.

ЛХА *Вальдемар Ілліч Лапузко* у повісті І. Чендея „Житіє Антона Кукурічки” вказує на прототипа найменованого персонажа – Володимира Івановича Ладижця, закарпатського письменника. Щоб забезпечити дейктичну функцію ЛХА *Вальдемар Ілліч Лапузко*, І. Чендей утворив цей онім, германізувавши реальний варіант імені прототипа, а також використавши ініціали імені по батькові та ініціали його прізвища.

Дейктичний ЛХА *Валентин Валентинович Гай*, яким у повісті „Житіє Антона Кукурічки” І. Чендей називає завідувача кафедри головного героя, письменник утворив від реального найменування завідувача кафедри педагогіки Ужгородського державного університету професора Василя Васильовича Гомонная:[4] якщо ім’я та ім’я по батькові І. Чендей дібрав з однаковими ініціалами, то прізвище для свого персонажа він утворив за допомогою синкопи – *Г-омонн-ай – Гай*.

ЛХА Вікентій Юлійович Дудла, яким у повісті іменується секретар місцевої (Закарпатської) письменницької організації, покликаний вказати на його прототипа – Вовчка Василя Юрійовича, який з 1983 р. очолював Закарпатську обласну організацію Спілки письменників України[5].

---

[1]Див. дет.: Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття. – С. 131–132.
[2]Пор.: Степан Жупанин : Бібліогр. покажч. / уклад. І. В. Хланта. – Ужгород : [б. в.], 1985. – [61] с.
[3]Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття. – С. 132.
[4]Див.: Гомоннай Василь Васильович // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття. – С. 98–99.
[5]Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття. – С. 70.

До числа дейктичних онімів повісті „Житіє Антона Кукурічки” є всі підстави зарахувати також ЛХА *Василь Васильович Жолоб, Микола Іванович Підменчульський, Мирон Ілліч Замарук, Роман Перевесло*, адже І. Чендей під час інтерв’ю, яке ми провели 25 січня 2003 року, підтвердив наші здогади, що всі вони вказують на реальних прототипів, а використання їх у тексті повісті зумовлено „художньою її природою, творчим началом, для якого є неприпустимим копіювання, мавпування дійсності”. Тому ЛХА *Василь Васильович Жолоб* вказує на голову Закарпатського облвно В. В. Балажа, ЛХА *Микола Іванович Підменчульський* – на письменника Скунця Петра Миколайовича, *Мирон Ілліч Замарук* – на літературознавця та перекладознавця Зимомрю Миколу Івановича, *Роман Перевесло* – на львівського поета Романа Кудлика.

У повісті „Житіє Антона Кукурічки” до дейктичних ЛХА наближаються своєрідні еліптичні найменування, які І. Чендей створив на базі реальних імен та імен по батькові конкретних осіб: *Олександр Іванович* (Маркуш О. І.), *Лука Васильович* (Л. В. Дем’ян), *Юлій Васильович* з Кум’ят (Ю. В. Боршош-Кум’ятський), *Федір Михайлович* з Осою (Ф. М. Потушняк), *Олесь Терентійович* (О. Т. Гончар), *Михайло Панасович* (М. П. Стельмах) та ін.

Хоча дейктичні ЛХА складають основу літературно-художнього антропонімікону повісті І. Чендея „Житіє Антона Кукурічки”, проте, щоб дати психологічно вмотивований портрет головного героя, письменник використовує й літературно-художні антропоніми інших типів, які допомагають подати власну художню інтерпретацію зображуваних подій та персонажів. Увиразнення амбітності та марнославства головного героя І. Чендей відтворив у внутрішньому монолозі Антона Кукурічки, який втішається, що його прізвище вписано в історію Закарпаття разом з іменами *Олександра Духновича, Івана Раковського, Євгена Фенцика, Анатолія Кралицького, Михайла Лучкая, Івана Сільвая*. Штучність та незамаскована іронічність прізвища *Кукурічка* разом із аморальністю характеру самого денотата вказують на нереальність мрій Антона Кукурічки.

Виразним антропонімійним штрихом, що також розкриває міщанську природу характеру Антона Кукурічки, виступає ультрамодне ім’я його дочки – *Лаура*, яку батько пестливо називає *Лаурка*.

Ознакою антропонімійного почерку І. Чендея є психологічно вмотивований, ретельний добір іменного варіанта, який пасував би до конкретної зображуваної мовленнєвої ситуації, соціальних або сімейних відносин між мовцем та найменованим персонажем. Так, у

повісті „Іван” чоловік звертається до дружини *Марійко, Марічко*, сусіди – бабо *Марисю*, а „баби кажуть: „Випий, *Маріко*, поможе!”. У повісті „Житіє Антона Кукурічки” І. Чендей за допомогою ЛХА, якими мати називає свого сина, показує не лише подорослішання денотата, але і зміну його соціального статусу. Пор.: „До *Антонка*, ні, вже не до *Антонка*, а до ювіляра *Антона Федоровича Кукурічки*...”

Переконливу психологічну мотивацію мають також власні найменування головного героя в оповіданні „Пайочка”. Зображуючи перебіг торгів, або, як каже І. Чендей, токму, за шматок землі у гірському селі Забереж, залежно від поведінки покупця продавці називають його то *Дмитром батьковичем*, то *товаришем Довгим*, то *вуйком Дмитром*, то *Дмитриком*. Аналогічну варіативність найменувань героїні-самогонниці знаходимо і в оповіданні „Преображенна Маріка”, яку називають то *Ніна Плумітра*, то *люба Ніна*, то *Ніна Захарівна*, то *Захарівна*. Пор. ще: „Тепер саме бракувало вирішального тут голосу бабиного старшого сина *Дмитра* (в родині його всі називали просто традиційним – *Митро*). Та голосу цього і не було в хаті. *Дмитро Дмитрович* працює звідсіль далеко, аж у самому Ужгороді, раз на рік, рідко двічі в році, навідується в село машиною” („Пілюлі з-за кордону”).

Як видатний мовотворець свого часу І. Чендей намагався, окрім іншого, формувати чи впливати на антропонімійні уподобання своїх сучасників. Висловлюючи своє негативне або іронічне ставлення до окремих модних чужомовних імен та постійно вживаючи традиційні українські іменні варіанти, І. Чендей долучався до формування сучасного українського іменника. Так, у романі „Птахи полишають гнізда...” Письменник описує антропонімійні уподобання своїх земляків, які, зважаючи на антропонімікон його літературних творів, так суголосні з його власними: „в горах більше полюбляють святих *Іванів, Василів, Микол, Петрів, Марій* та *Василин*, аніж різних там *Протасіїв, Феофілактів, Вівіл*”. Прикметно, що „нелюбі в горах” імена І. Чендей надає саме негативним, одіозним персонажам, у чому також треба вбачати відданість письменника принципам реалізму. Пор. ще:

„ – А кажи лишень мені, як невістку звати?

–Як, як?

–Кажу вам: *А-ку-ли-на*!

–А як маю казати їй?

–Кажіть, як я кажу!

–*Акула*?

–Так їй не кажіть!

–Чому їй так не казати? Таких імен дивних понавидумували та понадавали, що чоловік ніколи їх не чув…” (с. 302);

„ – А яке ім’я дали внучкові?

– *Іполит*!

– *Пилип*?

– *Іполитко!* – пестливо, з неприхованою внутрішньою радістю вимовив для ясності сам батько.

– Та як то? – хоч-не-хоч дивувалася бабуся, бо таке імено чула вперше.

– Так, як його діда! – не барилася Акулина. /.../ (с. 306). Та все одно внучка свого Митриха звала тільки *Пилипком*. Бо до того ймення, що їй назвали син і невістка, не могла ніяк виломити язика. Знову ж таки по невістчиному кореню хотіли дати ім’я *Ардаліон*. Так звали діда Акулини. Коли баба Митриха про це довідалася, вже навіть раділа, що внука не поіменували *Ардаліоном*” („Пілюлі з-за кордону”).

Як бачимо, літературно-художня антропонімія виступає важливим мовним засобом у творчому арсеналі І. Чендея. Як вибір власних назв персонажів І. Чендея, так і їх характеристичні можливості позначені великим талантом письменника.

Літературно-художня антропонімія І. Чендея – видатне явище в історії закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії, бо видатний майстер слова не лише засвоїв та майстерно продовжував багаті традиції у використанні ЛХА своїх попередників, але й збагатив загальноукраїнський літературно-художній антропонімікон ХХ ст. багатьма новаторськими прийомами.

3.3. Специфіка соцреалістичної закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії (50-х – поч. 80-х рр. ХХ ст.)

Радянські видання визначають соцреалізм як „художній метод літератури й мистецтва, основним принципом якого є правдиве, історично конкретне зображенння дійсності в її революційному розвитку. Суттю соціалістичного реалізму є життєва правда, виражена в художніх образах з позицій комуністичного світогляду”[1]. Характерно, що „найголовнішою ознакою соціалістичного реалізму (…) був принцип комуністичної партійності, що являє собою найглибший вияв народності літератури і мистецтва, оскільки Комуністична партія найповніше виражає інтереси трудящих”[2]. Такі

[1]Українська Радянська Енциклопедія : у 17 т. / [редкол. : М. П. Бажан (голов. ред.), І. К. Білодід, В. Г. Бондарчук та ін.]. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1963. – Т. 13. – С. 350.
[2]Там само. – С. 351.

найголовніші канони та принципи соцреалізму суттєво вплинули й на літературно-художній антропонімікон соцреалістичних текстів української літератури.

3.3.1. Соцреалістичний характер літературно-художнього антропонімікону прози Володимира Ладижця

Володимир Ладижець – перший лауреат премії ім. Лесі Українки, життя і діяльність якого пов'язані з Закарпаттям, автор майже сімдесяти книг різних жанрів, чиє ім'я увійшло в усі літературні довідники та енциклопедії. Зробив помітний внесок у розвиток української літератури. Письменник відомий також і як художник, журналіст і редактор газети „Закарпатська правда". „Він був першим, хто показав історичну роль і долю нашого Закарпаття як справжнього Перехрестя історії всієї Європи", – каже його син Олег[1].

Слід зазначити, що В. Ладижець як письменник, перекладач не був обділений увагою критиків та літературознавців. До аналізу його творчого доробку зверталися, зокрема, Ю. Балега[2], О. Гончар[3], В. Поп[4], Л. Тесличко[5], Н. Ференц[6], І. Хланта[7] та ін. Проте ґрунтовного монографічного дослідження багатогранної спадщини митця ще нема. Своєрідними творчим підсумком стала збірка поета „Вибране", що вийшла до його 60-річного ювілею у 1984 році. Книга була укладена самим автором. І як слушно наголосила Л. Тесличко, вона „є об'єктивним свідченням світоглядної і творчої еволюції, якої зазнав поет протягом більш ніж тридцятилітнього періоду"[8] Потребує глибокого вивчення його мовотворчий процес воєнного періоду. Війна стала знаковим явищем у долі поета. За словами дослідниці закарпатоукраїнського процесу Н. Ференц, „антивоєнна тематика

---

[1]Ладижець О. За бруствером – життя. Слово про батька : [передм.] / Олег Ладижець // Ладижець В. Перехрестя : роман-трилогія ; [упорядкув., вступна ст. О. Ладижця]. – Ужгород : Карпати, 2003. – С. 11.

[2]Балега Ю. Через важкі випробування : [передм.] / Юрій Балега // Ладижець В. За бруствером – світанок : роман-хроніка / Володимир Ладижець. – Ужгород, 1976. – С. 3–8; Балега Ю. На перехрестях історії : [передм.] / Юрій Балега // Ладижець В. Перехрестя : роман / Володимир Ладижець. – Ужгород, 1989. – С. 5–14.

[3]Гончар О. Молоді письменники України / О. Гончар // Вітчизна. – 1951. – № 4. – С. 128–137.

[4]Поп В. Суцвіття таланту : [передм.] / Василь Поп // Ладижець В. Вибране / Володимир Ладижець. – Ужгород, 1984. – С. 5–19.

[5]Тесличко Л. Поетична творчість Володимира Ладижця / Лідія Тесличко // Українська поезія Закарпаття : наук. зб. ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. , Філол. фак., Каф. укр. л-ри / упорядкув. та передм. В. В. Барчан. – Ужгород : [Ліра], 2004. – С. 183–198.

[6]Ференц Н. Він був землі своєї вірним сином / Ференц Н. Поетичні горизонти Закарпаття: Літературно-критичні статті / Надія Ференц. – Ужгород : Мистецька лінія, 2006. – С. 244–267.

[7]Хланта І. Володимир Ладижець – поет, прозаїк / Іван Хланта // Літературне Закарпаття у XX столітті : бібліогр. покажч. – Ужгород : Закарпаття, 1995. – С. 360–373.

[8]Тесличко Л. Поетична творчість Володимира Ладижця. – С. 184.

В. Ладижця проходить через усю його творчість…”[1] Його твори забарвлені колоритом Карпатського регіону, фольклоризмом, яскравою метафоричною мовою та етнографічними деталями. Тому дослідження мовних особливостей (ЛХА) у творах В. Ладижця є актуальним.

Найбільшим творчим досягненням В. Ладижця є, очевидно, романи, написані автором протягом 1967-1976 рр. та опубліковані у видавництві „Дніпро” у 1980 р. Час написання романів припадає на період маланчуківських переслідувань української літератури, тобто на період процвітання соцреалістичних принципів творення літератури. Такий суспільно-політичний контекст безпосередньо визначив естетичні засади творення аналізованої прози В. Ладижця, позначився, крім іншого, і на природі літературно-художньої антропонімії прози письменника.

Аналіз літературно-художнього антропонімікону прози В. Ладижця показує, що письменник добирав власні назви персонажів, послуговуючись принципами соцреалізму. Впадає в око той факт, що в його літературно-художній антропонімії лише в окремих випадках можна знайти факти наслідування традиційного народнорозмовного українського антропонімікону. Так, наприклад, він лише зрідка використовує специфічні закарпатські іменні варіанти та ЛХА-андроніми, популярні не тільки в українському народнорозмовному антропоніміконі Закарпаття, а й у закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії XIX–XX ст. Пор.: *Анця, Йоланка, Калина, Логойдиха, Тиканиха* („Перехрестя”). Поодинокими в літературно-художньому антропоніміконі прози В. Ладижця є й описові власні назви персонажів, запозичені з народнорозмовного мовлення, де багатокомпонентність структури онімів зумовлена прагненням мовців однозначно ідентифікувати денотатів. Пор.: *Корбутів Василь* („Перехрестя”), *Корбутової Марії син, Петро Митрик з Перечина* („За бруствером – світанок”)*, Берталонова Марія, Логойдишин Дмитро, Гнатишів Петро* („Розхитана земля”). Дуже фрагментарне і несистемне представлення в літературно-художній антропонімії В. Ладижця традиційних народнорозмовних антропонімів, очевидно, можна пояснити не стільки слабкою обізнаністю письменника-подолянина[2]з місцевими закарпатськими найменуваннями людей, скільки його прагненням у дусі тогочасних ідеологічних віянь

[1]Ференц Н. Він був землі своєї вірним сином. – С. 261.

[2]Див.: Ладижець Володимир Іванович // Український Радянський Енциклопедичний Словник : у 3-х т. / редкол. : А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – Друге вид. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1987. – Т. 2 : Каліграфія-Португальці. – С. 287.

боротися з діалектними ненормативними варіантами імен як із пережитком минулого.

Дещо частіше В. Ладижець вдається до найменування персонажів емоційно-оцінними іменними варіантами, які виступають носіями об'єктивної здрібнілості (при номінації персонажів-дітей) або суб'єктивної пестливості. Наприклад, у романі „Перехрестя" дружина в розпачі звертається до свого чоловіка пестливим іменним варіантом, що виражає ставлення до найменованої особи: „*Михайлику*, не лишай мене! Троє сиріт вдома". Інша героїня цього роману, вживаючи пестливий іменний варіант, виражає почуття жалю та співпереживання до персонажа-денотата: „Отак її *Іванко* колись аж за двома границями зостався". У романі „За бруствером – світанок" героїня з любов'ю та співчуттям називає важко хворого партизана пестливим іменним варіантом: „Живи, *Олексику*, не вмирай". Пор. ще: „*Васильку*, час обідати!" – так звертається мати до сина-підлітка („Перехрестя"); малий *Михасько* („За бруствером – світанок") та ін.

У літературно-художньому ономастиконі В. Ладижця ми виявили окремі запозичені „гібридні" емоційно-оцінні варіанти ЛХА-імен, в яких чужомовна (угорськомовна) основа дооформлена суфіксом-квалітативом *-к-*. Пор.: *Лоці – Лоціко* („Розхитана земля"). Оскільки іменні варіанти типу *Лоціко* запозичені з реального закарпатоукраїнського антропонімікону, то в літературних текстах вони виконують відповідну стилістичну функцію – слугують виразним мовним засобом регіональної характеристики денотатів-персонажів. Проте в романі „За бруствером – світанок" виявлено штучно утворені ЛХА-квалітативи *Юсупко, Абдулайко*, які використовує як Ладижців персонаж – казах Абдулаєв, так і сам автор при називанні та оцінці дітей Абдулаєва. Пор.: „*Юсупику* мій, *Юсупику* рідненький, – стримано промовив, тамуючи сльози, що підступили до очей". Українізовані іменні варіанти *Юсупко, Абдулайко*, які вживаються поза українським етнокультурним простором (у тексті роману „За бруствером – світанок" Абдулаєв приїжджає до своїх дітей у казахські степи), не можуть виступати засобом емоційної оцінки денотатів через свою неприродну штучність, а тому є всі підстави кваліфікувати їх соцреалістичним прийомом, своєрідним ідеологічним штампом зображення тріумфу ідей інтернаціоналізму.

Невдалою слід вважати спробу В. Ладижця в романі „Розхитана земля" утворити від колоритного угорського прізвища *Толваї* ЛХА-андронім із суто українським суфіксом *-и(і)х-а: Толваїха*. Через очевидну штучність ЛХА *Толваїха* не може виконувати ніяких

стилістичних функцій, а тому вживання його в літературному тексті нічим не вмотивовано.

Дуже обмежено, зокрема в порівнянні з іншими закарпатоукраїнськими письменниками-реалістами, В. Ладижець використовує колоритні чужомовні оніми, якими лише зрідка іменуються численні персонажі-неукраїнці. Так, у дусі антропонімійної реальності Закарпаття середини ХХ ст. одного з персонажів роману „Розхитана земля”, угорця *Євгена Надя*, молодші за віком односельці називають ЛХА, утвореним за типовою угорськомовною моделлю, – *Єне-бачі*. Пор. ще: *Морі-нейні* („Перехрестя”), *Марчак-нейні* („Розхитана земля”). Переконливо ідентифікує національне походження денотата використання колоритних національних іменних варіантів. Наприклад, батько звертається до доньки *Анжели* специфічно угорським розмовним іменним варіантом *Анжіко*. Виразного характеристичного потенціалу набуває іменний варіант *Базель*[1], яким у романі „Перехрестя” називає закарпатського українця *Василя* Корбута словакізований єврей у м. Гуменному. Такі ж виражальні можливості має й іменний варіант *Лоці*[2], яким того ж персонажа – Василя Корбута – називають уже угорці. Переконливо звучать наполегливі прохання чехословацького комуніста Клинюка до радянського офіцера записати його на ім’я по батькові: „*Микола Петрович Клинюк*, – поспішно відповів гість. – За чехів по батькові не писали” („Перехрестя”). Послідовно, відповідно до тогочасної антропонімійної практики, В. Ладижець називає персонажів, громадян Радянського Союзу, на ім’я по батькові[3]. Напр.: *Олена Іванівна, Іван Петрович, Петро Григорович* („Розхитана земля”); *Микола Васильович, Федір Митрофанович, Глаша Петрівна, Анна Василівна* („За бруствером – світанок”).

У літературно-художній антропонімії прози В. Ладижця ми зафіксували окремі національно значущі ЛХА, що засвідчують денаціоналізацію їх денотатів. Це, як правило, двокомпонентні ЛХА, у яких прізвище зі слов’янською (українською) етимологією сполучається з угорськими іменами, причому автор завжди знаходить за можливе зробити ремарки щодо українських коренів відповідних денотатів персонажів. Так, епізодичний персонаж роману „Перехрестя” *Іштван Буцо* щиро признається, що, незважаючи на українське (русинське) походження, „уже мій дід не знав жодного

[1]Пор.: Чучка П. Традиційні імена Закарпатських українців. – С. 174.
[2]Там само. – С. 178.
[3]Історія української мови. Лексика і фразеологія. – С. 619–620.

слова по-русинськи”. Пор.: „*Йошка Боднар*, селянин з Хартобадьської пусти. Трохи руснак: батько у Карпатах родився” („Перехрестя”).

У літературно-художній антропонімії В. Ладижця убогим є і реєстр соціально значущих ЛХА. Ми виявили тільки два оніми, що вказують на соціальний статус персонажів-денотатів. Прагнучи відтворити абсолютну законспірованість угорської школи шпигунів та пануючий тут дух авторитаризму, В. Ладижець послідовно називає командира цієї школи авторським ЛХА *ВІН*, який у тексті роману „Перехрестя” завжди пишеться великими літерами. Пор.: „*ВІН* холодним подихом сковує потилицю”; „Служник провів *тридцять другого* прямо до *НЬОГО*”. Цікаво, що Гейза Нодь, потрапивши у школу шпигунів, також втрачає право називатися на ім’я та прізвище, йому присвоюють номер тридцять два, однак цей номер, судячи з авторського правопису, трактується як загальна назва.

На величезний текстовий масив романів В. Ладижця „Перехрестя”, „Розхитана земля”, „За бруствером – світанок” ми виявили всього три інформаційно-оцінні ЛХА. Так, у романі „Розхитана земля” письменник робить спробу навантажити ЛХА-прізвище *Толваї*, яким пишеться (названий) угорський офіцер, вичерпною характеристичністю завдяки відновленню доонімного значення угорського апелятива *толваї*. Пор.: Далеко піде наша армія, коли будуть її постачати отакі хвальки, та ще й з таким прізвищем – *Толваї*. У перекладі на українську *толваї – злодій*” („Розхитана земля”). Щоправда, значення апелятива *толвої*, подане письменником, цілком узгоджується зі значенням угорського агентива *tolvaj* „злодій”, яке подає П. Лизанець[1].

У романі „Перехрестя” декларативною потенційною характеристичністю виділяється ЛХА *Расстрелін*, яким автор називає одного з радянських прикордонників. ЛХА *Расстрелін* через пряму асоціацію з російським апелятивом *расстрелять* наводить жах на порушників радянського кордону: „Паночку, паночку, не треба *расстрелін*, не треба. У мене дрібні діти, у мене кобилу до армії забрали. Була і ту забрали. Я вмію…”

До числа інформаційно-оцінних ЛХА можна, очевидно, зарахувати і прізвище *Воробок*, яким у романі „За бруствером – світанок” названо боязливого, полохливого, мов горобець, селянина *Павла Воробка*. Пор.: *воробок* „горобець; невеликого росту, худий чоловік”[2].

[1]Угорсько-український словник / за ред. П. М. Лизанця. – Ужгород : ІВА, 2001. – С. 710.
[2]Сабадош І. Словник говірки села Сокирниця Хустського району. – С. 41.

У тексті романів „Перехрестя” та „Розхитана земля” В. Ладижець вживає кілька ЛХА-хрононімів; у ролі власних назв персонажів вживаються антропоніми реальних осіб, як правило, політичних діячів. Пор.: *Тіссо, Глінка* (керівники фашистської Словацької Республіки), *Бенеш, Масарик*. Прикметно, що в тексті роману „Перехрестя” хрононім *Волошин* (о. Августин Волошин) характеризується високою частотою вживання, однак тут він постійно фігурує з агентивами *піп, вуйко, нянько*, що слугує джерелом негативної оцінності. У цьому творі В. Ладижець робить не дуже вдалу спробу дати ідеологічно вмотивовану оцінку денотатові, пов’язавши ЛХА-хрононім *Хорті* з апелятивом *хорт*: „Регент *Хорті* збирається у великий похід. Варто Гітлеру кивнути пальцем, як той *пес* кинеться з підворітні”. Пов’язуючи ЛХА *Хорті* з апелятивом *хорт,* В. Ладижець повторює непривабливий прийом ідеологізації ЛХА, які так часто зустрічаються, наприклад, у літературно-художній антропонімії Остапа Вишні[1].

Власне, цими нечисленними фактами і обмежуються вдалі та не зовсім вдалі спроби В. Ладижця використати виражальні можливості реальної української антропонімії для забезпечення інформаційно-оцінного потенціалу його ЛХА. У решті випадків літературно-художній антропонімікон романів „Перехрестя”, „Розхитана земля” та „За бруствером – світанок” нараховує більше 350 ЛХА та їх варіантів, – письменник поставив перед собою завдання створювати ЛХА не за традиційними для закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії принципами реалізму, а на засадах методу соцреалізму. Щоб забезпечити виконання таких завдань, В. Ладижець використовує цілу низку прийомів. Так, наприклад, у романі „Перехрестя” автор робить спроби переосмислити вікові традиції українців Закарпаття у сфері функціонування імен: автор зауважує, що один із героїв звертався до свого дядька-комуніста лише на ім’я, чим відкидає усталені українські народні традиції та засвідчує, очевидно, появу нових, комуністичних: „Для Василя вуйко був завжди тільки *Симком,* навіть тепер, коли той посивів. Вуйко сам казав так його називати”.

Соцреалістичне спрямування літературно-художнього антропонімікону В. Ладижця виявляється у тому, що письменник розглядає ЛХА лише як засіб номінації персонажів. Для В. Ладижця не суттєвим є розкриття характерів, переживань, психології персонажів-денотатів, а основне завдання, судячи з аналізу літературно-художньої антропонімії досліджуваного письменника, – показати безлику революційну масу, тобто революційний потік народних мас, а не

[1]Пор.: Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX– XX ст. – С. 95.

об’єднання персонажів-індивідумів. Цю нашу тезу можуть переконливо засвідчити статистичні підрахунки: у тексті романів „Перехрестя”, „Розхитана земля” та „За бруствером – світанок”, що налічують 680 сторінок тексту, вживається лише 21 емоційно-оцінний та 3 інформаційно-характеристичних, а решта – близько 320 ЛХА та їх варіантів – позбавлені ширших стилістичних можливостей, вони, крім суто номінативної функції, можуть побіжно ще й вказувати на національне чи класове походження персонажів-денотатів.

Літературно-художня антропонімія виступає найулюбленішим засобом творення В. Ладижцем революційних народних мас. Автор устами одного з позитивних героїв роману „Перехрестя” проголошує такі гасла пролетарського інтернаціоналізму: „Тут, брат, історія така, що всіх своїх треба не по національності під червоний прапор збирати, а по класовому підходу”. Під впливом так званого пролетарського інтернаціоналізму національне походження персонажа в прозі В. Ладижця стає несуттєвим. Пор.: „*Цола* – словак чи єврей, один бог знає, хто він” („Розхитана земля”). Інший персонаж-інтернаціоналіст уже в романі „Розхитана земля” захоплено вигукує: „Тепер нас цілий інтернаціонал!” Ілюзію саме такого „інтернаціоналу” створюють численні ЛХА, найрізноманітніші за структурою – імена, прізвища, імена по батькові, – якими іменуються персонажі, різні за походженням: українці, угорці, росіяни, євреї, німці, казахи, поляк, циган, нанаєць. Напр.: українці – *Андрій, Гриць, Тимко, Степан Бочкай, Василь Корбут, Петро Волощук, Петро Криштанинець, Андрій Галайда, Іван Галайда, Антін Юрак, Федір Петрушко, Юра Ріжко, Юлина Корбут* („Перехрестя”); *Стефан Колондій, Зіновій Теренко, Микола Клинюк, Петро Підіпригора, Іван Барта* („Розхитана земля”); *Тиміш, Марко, Мефодій, Йолана, Филимон, Сурмай, Гуцуляк, Петро Кухаренко, Йосип Гаджега* („За бруствером – світанок”); угорці – *Берталон, Іштван, Лайош, Полі, Тібор, Ірма, Гізела, ординарець Йожка, Балінт, Ровжі Герц, Гейза Нодь, полковник Маттефі, годнодь Толваї, Арназі* („Перехрестя”); *Форкош, барон Унгер, Нодьфеллер, Вільмош Горзо, Іштван Уйвасі, Імре Калаї, Пал Телекі, Адам Круді* („Розхитана земля”); *Лоці Шомоді Міклош Качмар Янош Мезеї, Янош Гіді, Бонді Керестеші, Томаш Барчі, Ференц Гйоргоні* („За бруствером – світанок”); росіяни – *Машин, майор Дехтерєв, Іван Митрьохін* („Перехрестя”); *Лєночка, капітан Метляєв, Григор’єв* („Розхитана земля”); *Веселов, Дєтков, Крилов, Кандалакін, Артемов* („За бруствером – світанок”); євреї – *Хаїм Гензлер, Рува, Цола, Берко* („Перехрестя”); *Мойша Феєр* („За бруствером – світанок”); німці – *Отто Анденберг* („Розхитана земля”); *фон Брункер, Отто*

Барвай, Штерман („За бруствером – світанок”); казахи *Алієв* („Перехрестя”); *Майрам Дулумбаєва, Юль, Юсуп, Абдулай* („За бруствером – світанок”); поляк – *Юзеф Зелінський* („Перехрестя”); циган *Антал* („Перехрестя”). Цікаво, що у створених В. Ладижцем народних інтернаціональних масах, які діють на теренах Закарпаття, знайшлося місце навіть представникові такого нечисельного північного народу, як нанайці: у романі „За бруствером – світанок” автор зображує епізодичного персонажа на ім’я *Артем*, проте згодом зауважує, що насправді це „нанаєць *Артм*, якого звали *Артемом*”. Цікаво що О. Суперанська у „Справочнике личных имен народов РСФСР” серед нанайських імен *Артма* не відзначає[1].

Прикметною рисою літературно-художнього антропонімікону прози В. Ладижця, яка засвідчує її належність до соцреалістичного методу, є наявність ідеологічних ЛХА, до яких слід зарахувати онім *Лайчук*, яким у романі „Перехрестя” В. Ладижець називає „буржуазного націоналіста, активіста антинародного режиму попа Волошина”, який не гребує навіть грабунками та розбоєм. Очевидно, за задумом автора, цілком негативна енциклопедична характеристика персонажа має підсилитися зневажливою конотацією ЛХА *Лайчук*, що виникає в результаті асоціації цього оніма з апелятивом *лайка*. Ідеологічними ЛХА можна, очевидно, кваліфікувати й ЛХА-прізвисько чи ЛХА-псевдо *Чорний Сотник*, яким у романі „Розхитана земля” іменується командир бандерівського загону. Перший компонент ЛХА – *Чорний* – покликаний вказувати на ті звірства, чорні справи, що їх у романі чинять бандерівці, та давати ідеологічно вмотивовану оцінку денотату-персонажу.

Виразну ідеологічну мотивацію мають зафіксовані нами випадки деонімізації власних особових назв одіозних історичних осіб, які у прозових текстах В. Ладижця вживаються у формі множини. Пор.: „Давно угорський посол Стояї шушукається у Берліні з *ріббентропами, герінгами* і з самим Гітлером” („Перехрестя”). Зневажливу оцінність, мотивовану ідеологічними чинниками, має й перифраз *Антонески* „румунські вояки фашистського режиму Антонеску”, що постав на грунті деонімізації реальної власні особової назви історичної особи. Пор.: „*Антонески* підбирають ранених” („Розхитана земля”).

Як бачимо, літературно-художня антропонімія прози В. Ладижця творилася за принципами соцреалізму. Письменник, відійшовши від традицій закарпатоукраїнської школи антропонімійного реалізму,

[1]Справочник личных имен народов РСФСР / А. В. Суперанская (отв. ред.), Ю. М. Гусева. – 4-е изд., стер. – Москва : Рус. яз., 1989. – С. 290.

підпорядковує літературно-художню антропонімію для пропаганди не лише естетичних принципів соцреалізму, а й ідеологічних догм так званого наукового комунізму. Вживання більше трьох сотень ЛХА, що не виконують помітних стилістичних функцій, стало ефектним мовним засобом творення колориту так званих революційних мас. Використання В. Ладижцем низки ідеологічних ЛХА також засвідчує належність його літературно-художньої антропонімії до соцреалістичного методу.

3.3.2. Соцреалістична природа літературно-художньої антропонімії роману Івана Долгоша „Колочава”

Іван Долгош займає помітне місце в закарпатоукраїнській прозі повоєнної доби[1]. Письменника приваблює жанр історичного роману, що відтворює період міжвоєнного минулого Закарпаття. Із творів І. Долгоша на історичну тематику важливе місце посідає роман „Колочава”, опублікований у 1982 р. Цей твір присвячений Іванові Ольбрахту, чеському письменнику і діячу комуністичної партії, авторові художнього твору про закарпатського розбійника М. Шугая та численних публіцистичних текстів про життя Закарпаття у складі Чехословацької Республіки.

Належність головного героя до комуністичної партії, його ліві переконання стали своєрідним підґрунтям для використання в романі про нього методу соціалістичного реалізму. Тому роман І. Долгоша „Колочава” в історії закарпатоукраїнської літератури примітний тим, що це широке епічне полотно історичного жанру, створене в рамках естетики соцреалізму.

Дія роману „Колочава” відбувається на Закарпатті міжвоєнної доби, зокрема в Ужгороді та верховинському селищі Колочава. Уже на перших сторінках роману своєрідним гарантом легітимності зображуваних у ньому подій виступають реальні імена конкретних історичних осіб, закарпатських діячів комуністичного руху. Головний герой твору приїздить до Ужгорода, де він „обдивив споруду, думав про одне: лиш би застав когось із знайомих, скажімо, *Юдковича, Локоту... Мондока* навряд чи пощастить побачити”. Саме ці імена реальних діячів комуністичної партії на Закарпатті міжвоєнної доби, про що нагадує й посторінкова авторська примітка („*Мондок* – перший секретар Закарпатського крайкому КПЧ, редактор „Карпатської правди”), покликані чітко і переконливо окреслити місце та час дії твору.

[1]Див.: Долгош Іван Іванович // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX століття. – С. 119.

Окрім інших історичних осіб, діячів комуністичного руху, історичність яких письменник засвідчує в авторських примітках, у романі І. Долгоша „Колочава” представниками зображуваної епохи виступають ЛХА колочавського розбійника *Миколи Шугая,* закарпатського поета *Юлія Боршоша-Кум'ятського,* ужгородської громадської діячки *Єлизавети Гошовської,* колочавських комуністів *Івана Леднея* та *Михайла Беци*, чеського письменника і громадського діяча *Юліуса Фучика, стражмістра Кубіна* та ін.

Взагалі, зважаючи, очевидно, на недостатню обізнаність читача з історією місцевого комуністичного руху, І. Долгош часто використовує посторінкові примітки, щоб подати енциклопедичну характеристику на історичну особу, яка є персонажем його роману. Пор.: „*Є. М. Гошовська* познайомилась з Ольбрахтом у Відні 1911 р. Серед ужгородців він мав також знайомих суддю Володимира Устияновича та його дружину Ганну”. Пор. ще: „У 1921 р. в Колочаві створено комуністичну організацію, в яку входило 20 чоловік. Її очолив спершу *Іван Ледней*, а з 1924 по 1938 р. секретарем був *Михайло Беца*” („Колочава” с. 111).

Особлива увага письменника до найменування головного героя роману „Колочава” – Івана Ольбрахта. У згоді з історичною правдою І. Долгош Івана Ольбрахта в різні періоди його життя називає по-різному: під час служби в армії приятелі називають Івана Ольбрахта *Камілом*: „Ой *Каміле, Каміле*! Якби-сь побував на нашій Верховині! Там такі гори височенькі, що, здається, одна на одній росте!” Це пояснюється тим, що справжнє ім'я та прізвище Івана Ольбрахта – *Каміл Земан*.

Окрім реальних найменувань конкретних історичних осіб, які становлять кістяк літературно-художнього антропонімікону роману „Колочава”, І. Долгош вводить у текст історичного роману чимало вигаданих персонажів та ЛХА різноманітних класів та моделей, утворених на базі українського традиційного антропонімікону району Карпат.

Відтворюючи поширену народну традицію називати один одного на ім'я, І. Долгош для номінації своїх персонажів широко використовує власні імена людей, зокрема варіанти, які характеризуються високою частотою вживання на Міжгірщині. Напр.: *Митро, Ілько, Анця, Василина, Калина* та ін[1]. Прикметно, що автор уникає вживання вузько регіональних іменних варіантів, проте це не применшує виразності карпатського колориту іменника роману „Колочава”.

[1]Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців. – С. 176, 179, 184, 185, 189.

Ще більшу частоту вживання в романі „Колочава” має двочленна номінаційна модель „ім’я+прізвище”, зокрема при номінації неприсутніх персонажів. Наприклад: *Петро Нитка, Василь Хром’як, Микола Цубик, Андрій Самусь, Петро Субота, Федір Криванич, Степан Шимоняк, Ілько Ситар* та ін. ЛХА цього різновиду виконують передусім номінативну функцію, проте характерні для закарпатської Верховини прізвища на зразок *Цубик, Нитка, Субота, Криванич, Ситар* тощо також виступають виразником місцевого колориту та слугують мовним засобом легітимності самих персонажів-денотатів[1].

Однак найбільшим структурним різноманіттям та багатством онімних значень відзначаються ті ЛХА роману І. Долгоша „Колочава”, які письменник утворив на базі неофіційних народнорозмовних іменувань українців Закарпаття. Це ЛХА-андроніми та ЛХА-патроніми, якими автор називає жінок та неодружених дівчат: *Дьордяйка, Цубичка, Пайдичка, Щуриха, Фреганка, Ержіка Шугаєва, стара Конарка та її донька Василина Конарева* та ін. Причому письменник не розминається з антропонімійною реальністю, бо, за спостереженнями П. Чучки, у регіоні, де відбувається дія роману „Колочава”, посесивні суф. *-ов, -ев* можуть утворювати як андроніми (пор.: *Ержіка Шугаєва*), так і патроніми (пор.: *Василина Конарева*)[2].

Значний характеристичний потенціал мають ЛХА, утворені письменником на базі традиційних народнорозмовних антропонімних багатокомпонентних моделей, до складу яких входять терміни родинності та свояцтва або інші апелятиви-агентиви типу *син, невістка, сестра, донька, бубнар* тощо. Наприклад: *Микола Цубик, Іванів син; Михайло Дербачок, покійного Василя син; бубнар Ігнатишин, Петрів син; Ержіка, дочка старого Драча, дружина Миколи Шугая, нинішня дружина Ілька Дербака; Анця Біркало, за чоловіком – Ігнатишин, з Колочави* та ін. Такі ЛХА, як правило, точно відтворюють реальний народнорозмовний антропонімікон закарпатців[3], тому вони мають регіональну онімну значущість та виступають мовним виразником карпатського колориту. Проте, на нашу думку, залучення до складу таких ЛХА апелятива *дружина* є хибним, бо це суперечить мовній практиці закарпатських верховинців, які в цьому значенні використовують апелятив *жона*.

Прикметною рисою літературно-художньої антропонімії роману І. Долгоша „Колочава” є обмежене використання автором ЛХА-прізвиськ, які характеризуються дуже високою частотою вживання в

[1]Пор.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 304, 409, 516, 538.
[2]Чучка П. Украинские андронимы на славянском фоне. – С. 162.
[3]Чучка П. Антропонімія Закарпаття. – С. 511–518.

реальній народнорозмовній антропонімії району українських Карпат. У всьому тексті роману „Колочава” ми виявили лише два ЛХА-прізвиська – *Косий* та *Бережник*, причому мотивацію першого автор не наводить, а лише обмежується його називанням: „*Ткач на прізвисько Косий*”. Тлумачення другого прізвиська – *Бережник*, запропоноване автором, явно хибне. Пор.: „*Іван кут, син старого Бережника* (*прозвали його за те, що на березі хату має*)”. Адже *мати хату на березі*, тобто на схилі гори або біля річки, не може виступати мотиваційною ознакою прізвиська, бо всі колочавці мешкають на схилах гір та біля Тереблі. Тому колоритне прізвисько *Бережник*, очевидно, треба пов’язувати з назвою професії, утвореної від апелятива *берегти*. П. Чучка також пов’язує прізвище *Бережник* із гуцульським *бережник* „лісовий сторож; той, хто береже ліс”[1].

Не можна вважати вдалою спробу письменника етимологізувати прізвище персонажа *Субота* і в такий спосіб охарактеризувати його. Пор.: „Не в *суботу* ти, *Субото*, родився, а якогось дурнішого дня”. Тут незрозумілими є не лише критерії, за якими письменник розрізняє „мудрі” і „дурні” дні, а й ігнорування такого факту, що це прізвище постало на базі прізвиська набагато раніше, ніж міг народитися персонаж роману „Колочава”[2]. Досить численними в літературно-художній антропонімії роману І. Долгоша „Колочава” є чужомовні з походження ЛХА, якими письменник називає персонажів-чужинців, євреїв та чехів. Висока питома вага саме літературно-художніх антропонімів чеського та єврейського походження відображає національну структуру мешканців закарпатської верховини міжвоєнної доби. Однак, окрім національної значущості, чужомовні з походження ЛХА мають ще й соціальну значущість – усі вони, за незначними винятками, називають представників вищих соціальних верств чи, за соцреалістичною термінологією І. Долгоша, „визискувачів трудового люду”. Наприклад: корчмарі *Пінхус Глейзер, Вольф;* пан *Гігля*, лісничий *Франта Мусіл,* інженер *Рудольф Крайчі,* начальник лісової дільниці, начальник жандармської станції *Богуміл Шубр,* розпорядник лісів *Добіяш*, пан *Бем,* лісничий *Франта Фукса,* а також діти та дружини персонажів-чехів, яких автор називає лише на ім’я, однак досить популярне, не зазначаючи їх соціального статусу: *Власта, Сабіна, Ярмілка*. Пор.: *Jarmila, Sabina, Vlasta*[3].

Прикметно, що чи не єдиний єврей-бідняк, зображений у романі І. Долгоша „Колочава”, іменується не лише українізованим прізвищем

[1]Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 58.
[2]Пор.: там само. – С. 538.
[3]Knappová M. Jak se bude vaše dítě jmenovat? / M. Knappová. – Praha : Academia, 2006. – S. 366, 440, 468.

Давидович, а й українізованим іменним варіантом: єврей-бідняк, названий батьками колоритним єврейським іменем *Йосел*, українізує його в *Йосьо*, чим, за задумом письменника, ототожнюється з бідняками Колочави. Пор.: „У Давидовичів лиш один син, *Йосьо*. Був іще старший, та помер немовлям. Через рік народився знову син. Дали йому ім'я *Йосел*. Але сільські діти не признавали таке ім'я і переробили його на свій лад: *Йосьо*. Давидовичу це так сподобалося, що, коли домашні звертались до нього *Йосел*, він посміхався і казав: „Я. Прошу красно, *Йосьо. Йо-сьо*!". Соціальну та національну складову онімного значення І. Долгош майстерно накладає на ситуативний варіант іменування бригадира колочавських лісорубів, чи, як у міжвоєнний період називали цю посаду, – керона, *Михайла Дербачка,* який у розмові з чехом догідливо називає себе *Міхал Дербачок*: „ – *Міхал Дербачок*, – вимовляючи на чеський лад ім'я та прізвище, проказав керон". Така варіантність імені одного з персонажів роману „Колочава" допомагає І. Долгошеві антропонімійними засобами реалістично зобразити національне ренегатство найменованого персонажа, типа досить аморального і в інших аспектах. Ім'я та прізвище колочавського розбійника в рекламному проспекті кінофільму „Марійка-невірниця" також подано в чехізованому варіанті, що не розходиться з тогочасною антропонімійною практикою. Пор.: „Народжувалася „Марійка-невірниця" з життя „горалу-краяну *Ніколі Шугає*".

ЛХА, які мають суто соціальну онімійну значущість, у романі І. Долгоша „Колочава" не є численними. Передусім це два найменування попів – *Михаїл* Чорний, *Іоан* Горват, церковнослов'янські варіанти імен яких вказують на належність їх денотатів до служителів культу. Використання імен-церковнослов'янізмів для номінації священиків цілком узгоджувалося з тогочасною анропонімійною практикою, а також із традиціями нової української літературно-художньої антропонімії[1].

При номінації головного героя роману „Колочава" І. Долгош зважає на професію денотата, тому увиразнює соціальну значущість його найменувань. Він називає центрального персонажа не лише справжнім іменем *Каміл Земан*, а й письменницьким псевдонімом *Іван Ольбрахт* або журналістським криптонімом „*К. З.*". Пор.: „Я не лише на боці „*К. З.*". Я повністю зрісся з ним. Будемо знайомі: *Каміл Земан*. Літературний псевдонім *Іван Ольбрахт*".

[1]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 51–52.

Як новаторський прийом І. Долгоша, зумовлений архітектонікою роману „Колочава”, можна кваліфікувати прагнення письменника зазирнути у творчу лабораторію І. Ольбрахта, показати, як він творив свій відомий твір про Миколу Шугая. Для цього закарпатський автор моделює ситуацію з добором найменувань для реальних прототипів колочавців, Ольбрахтових героїв: „Шугая би міг вбити *Дербачок*, – казав собі уже не вперше. – Може, другого найменувати саме *Дербачком*? Але ж тут *Дербачків* – половина Колочави. І довге думання привело до глибоких пошуків у пам’яті – чув у Воловому прізвища *Ясинько* і *Сопко*... Перший згодом стає *Данилом*, а другий – *Гнатом*... А чи буде то зрозуміло, що чужі, не колочавські прізвища – то Ольбрахтів прийом? А чому ні! Прізвища зайшляцькі, то нехай це і робить натяк, що й по крові та духу ті троє зайшляки. Чужинці. У Колочаві, де народився герой, зрадників колиска не виколише. Не сміє! Надто велика „щедрість” для такого згорьованого села”.

Описані вище особливості літературно-художньої антропонімії роману І. Долгоша „Колочава” цілком відповідають вимогам та критеріям реалізму до творення та функціонально-стилістичних можливостей власних назв персонажів. Однак на літературно-художній антропонімії роману „Колочава” помітний значний вплив принципів соціалістичного реалізму. Це виявляється передусім у енциклопедичній характеристиці персонажів, що випливає не з психологічних або життєвих особливостей героїв, а з їх оцінки лише з класових позицій. Так, наприклад, в енциклопедичній характеристиці „визискувача” лісорубів Колочави – *Дербачка* – автор з „чітких класових позицій” зазначає, що керон *Дербачок* – „діаметральна протилежність *Нитці, Хром’яку, Цубику*! (а це звичайні сільські трударі – О. Ч.). Певно, лиш одиниці тут таких, як керон. Під латаною сорочкою б’ється щире і скромне серце, а під дорогою – часто серце виплодка. Соціальний стан ставить людей на різні полюси життя і діяння”. В іншому фрагменті тексту роману „Колочава” І. Долгош прямо називає *Дербачка* „прислужником чеських панів, верховинцем, який легко зраджує трудовий люд і помагає з нього висмоктувати все, що лише можна”. Пор. ще: „Ольбрахт у думці дописував нові штрихи до портрета Дербачка. Штрихи підступного чоловіка. Ката! Керон – це підпорка чеської буржуазії в Колочаві”. На тлі такої різко негативної енциклопедичної характеристики персонажа „оживає” не лише здрібніле доонімне значення суфікса *-ок* у прізвищі денотата, адже, за даними проф. П. Чучки, на Закарпатті прізвище *Дербачок* не фіксується[1]. Однак і основа прізвища *Дербачок* має різко негативну

[1]Див.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 191.

оцінність, бо походить від апелятива *дербак* „нероба, ледащо; негідник, шалапут”[1].

На перший погляд суто номінативний ЛХА – прізвище *Чорний,* яким письменник називає сільського священика, у тексті роману „Колочава” також стає не просто характеристичним, а засобом класової оцінки персонажа, ворожого трудовому народу. Ідеологічно вмотивованої оцінності ЛХА *Чорний* набуває також завдяки енциклопедичній характеристиці персонажа, якому притаманні всі можливі гріхи: аморальність, чужолозтво, жорстокість, садизм, грошолюбство. Наприклад: „Брудний тип у „божому” одязі не одразу оголює свою зброю. І як тільки спалахне між ними двобій, зірве з нього маску та покаже Колочаві справжнє лице душпастиря. Садиста, ката!”

Прикметною ознакою соцреалістичної літературно-художньої антропонімії є також використання найрізноманітніших засобів вираження зневаги до представників буржуазії та її прислужників, зокрема якщо йдеться про реальних історичних осіб. Так, у дусі естетики соцреалізму І. Долгош виражає зневагу до автора першої історії літератури на Закарпатті – „Літературні стремління Підкарпатської Руси” – Володимира Бирчака, якого офіційна радянська пропаганда вважала українським буржуазним націоналістом[2], тому й письменник називає його „фахівець” Володимир Бирчак. Для номінації іншого літературознавця, щоправда, москвофільського спрямування, – Недзельського – І. Долгош також використовує емоційно марковану прикладку „*горе-критик*”, утворює дейктичний ЛХА-прізвище *Понедєльський*, а також дає таку ідеологічно вмотивовану характеристику: „Подібні присмоктанці до нашої культури спричиняють чималу перешкоду рідному слову”.

І. Долгош у романі „Колочава” вдається також до використання деонімізації як мовного засобу вираження ідеологічно вмотивованої оцінки, причому для цього використовує знакове прізвище – президента Чехословаччини Т. Г. Масарика, вживаючи його разом з апелятивом *капіталісти*: „Вибачте, пани *масарики*, пани капіталісти”.

Якщо персонажі-визискувачі трудящих називаються онімами з різко негативною оцінністю, то самі трудящі нерідко йменуються ЛХА з відчутною позитивною оцінністю, причому й у цьому випадку така оцінність належно не вмотивовується. Так, І. Долгош не лише без належних підстав представляє Миколу Шугая як народного месника, захисника верховинців, ворога буржуазії, а й називає його здрібнілим

[1]Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 191.
[2]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 92–93.

варіантом ЛХА-прізвища *Шугаїк*, який автор запозичив, очевидно, зі словацького фольклору.

Обов'язковим компонентом соцреалістичної літературно-художньої антропонімії[1] виступає, як відомо, використання власних назв вождів пролетаріату. І хоча, зважаючи на час та місце дії роману І. Долгоша „Колочава", – міжвоєнне Закарпаття, – письменникові було важко дотриматися цього канону соцреалізму, проте він усе-таки зумів це зробити. Іван Ольбрахт згадує про свою подорож у Росію та зустріч і розмову з Леніним: „ – Я бачив *Леніна*! Росія і Ленін – невіддільні".

Як бачимо, І. Долгош творить літературно-художній антропонімікон роману „Колочава" в дусі закарпатоукраїнського мовного реалізму, проте на виражальних можливостях цілої низки ЛХА позначились ідеологічні впливи та засилля естетичних канонів соціалістичного реалізму.

3.3.3. Риси соцреалізму в літературно-художній антропонімії романів Юрія Мейгеша „Верховинці" та „Кам'яний ідол"

Соцреалізм як літературний метод у закарпатоукраїнській літературі з'являється пізніше, ніж в інших регіонах УРСР, адже разом з іншими численними ідеологічними нормами радянського життя приходить на Закарпаття після приєднання цього регіону до складу СРСР, що відбулося, як відомо, лише в 1945 р[2]. До числа авторів-закарпатців, які творили в рамках соцреалізму, належить і Ю. Мейгеш. Зокрема, літературно-художня антропонімія двох його романів – „Верховинці" та „Кам'яний ідол" – пронизана соцреалістичною естетикою. Дослідник В. Поп відзначав, що „у творах письменник художньо трансформує сторінки народної долі, насамперед його рідної Верховини, осмислює суспільно-політичні події далекого і близького історичного минулого, переважно села, соціально-психологічні та морально-етичні процеси нашої сучасності, подає образи героїв у глибоко психологічному та драматичному плані, створює колоритні народні характери"[3]. Письменник шукав правди, прагнув збагатити твори новими естетичними підходами.

Принцип соцреалізму „правдиво зображати дійсність" позначився на складі літературно-художнього антропонімікону письменника. У романах „Верховинці" та „Кам'яний ідол", дія яких відбувається в

[1]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 92–93.

[2]Українська Радянська Енциклопедія : у 17 т. – Т. 13. – С. 195–200.

[3]Поп В. Обрії драматизму й духовності : [передм.] / Василь Поп // Мейгеш Ю. Одісея залюблених: роман. – Мукачево : Карпатська вежа, 2006. – С. 5.

одному з сіл закарпатської Верховини[1], літературно-художній антропонімікон копіює реальну закарпатоукраїнську антропонімію району Карпат. Так, у цих творах персонажі-чоловіки іменуються поширеними в гірських районах прізвищами, серед яких явно переважають утворення на -ук(юк)[2], а також характерними для бойківських говірок іменними варіантами. Напр.: *Ілько Семенюк, Гриць Мочернюк, Данило Біланюк, Олекса Скрипак, Кирило Масяк, Іван Зеленяк, Кирило Щербак, Йосиф Глиняник, Федір Медвідь, Петро Хащівник, Іван Тернинка, Василь Вербʼяш, Юрко Корнела, Семен Смерека, Цильо Тернинка, Волощук* та ін. Прикметно, що значні виражальні можливості, які криються у структурі названих ЛХА, Ю. Мейгеш не використовує зовсім, бо в тексті романів „Верховинці" та „Камʼяний ідол" вони виконують суто номінативну функцію. Тому власні назви персонажів-чоловіків Ю. Мейгеша мало чим відрізняються від імен загиблих мешканців Гірського, які, як зазначено у тексті роману „Камʼяний ідол", були викарбувані на високому хресті, а тому не виконують ніяких функцій, окрім номінативної. Пор.: „*Климків Василь, Гаврило Сорока, Іванищуків Мигаль, Симків молодший, Іван Петрового Іван … Лопуханич, Свищо, Пласкун…*"

Персонажів-жінок у романі „Верховинці", де зображуються події міжвоєнного періоду, автор іменує, судячи з даних П. Чучки, копіюючи тогочасну антропонімійну дійсність, частовживаними лише іменними варіантами, як правило, діалектними, чим, можливо, наголошує на нерівноправному становищі жінки в капіталістичному суспільстві. Пор.: *Іляна, Анця, Василина, Ганька, Гафія, Калина, Катерина, Монціка, Олена, Поланя, Тера* тощо. Прикметно, що серед іменних варіантів, якими іменує Ю. Мейгеш персонажів-жінок, ми зафіксували рідкісний варіант імені *Анна – Анцька*, який, наприклад, П. Чучка у праці „Традиційні імена закарпатських українців" фіксує лише в одному населеному пункті – Брестові[3]. Слід зазначити, що *Анця, Анцька* є на Міжгірщині, в деяких селах Хустського та Тячівського районів.

У літературно-художній антропонімії романів Юрія Мейгеша „Верховинці" та „Камʼяний ідол" зафіксовано лише поодинокі випадки використання ЛХА-квалітативів. Цікаво, що автор вживає лише один здрібніло-пестливий іменний варіант – *Юрик* – для номінації дитини, а решту – три іменні пестливі іменні варіанти – у діалогах закоханих.

[1]Пор.: Сенько М. Історія у дзеркалі літератури : [зб. літературознав. студій] / І. М. Сенько; Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2000. – С. 36–37.

[2]Німчук В. Українські прізвища з суфіксами -(ʼ)ук, -чук та етимологічно споріднені утворення / В. В. Німчук // Українська діалектологія і ономастика (зб. статей). – Київ : Наук. думка, 1964. – С. 195–200.

[3]Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців. – С. 185.

Пор.: „*Данилочку*, що наробив ти?”; „Ану, *Олексику*, щоб дома не журилися”; „Спробуй… *Андрійку*… Довго так не називала так свого чоловіка, тому засоромилася, почервоніла”.

Дуже скупо в літературно-художньому антропоніміконі романів Ю. Мейгеша „Верховинці” та „Кам’яний ідол” представлені одиниці інших антропонімійних класів – прізвиськ, патронімів, андронімів, які за частотою вживання в реальному закарпатоукраїнському антропоніміконі не поступаються перед прізвищами та іменами[1]. Так, у тексті романів (550 сторінок) автор вживає лише 6 ЛХА-прізвиськ – *Спаситель, Рябий, Чорний, Побійця, Куца Мицька, Недорідок*, причому не завжди подає мотив присвоєння певного прізвиська конкретному персонажу-денотату, а самі прізвиська вводить у текст стереотипно, навіть шаблонно. Напр.: „*Кирило Масяк*, котрого по-вуличному звали просто *Рябим*”; „*Петро Сорока*, прозваний по-вуличному *Куца Мицька*”, „забійкуватий *Соломків легінь*, прозваний за бешкетування *Побійцею*”; „*Мельник Василь*, прозваний за свої колишні проповіді та шукання „справжнього” бога *Спасителем*”; „розпусна *Тимкова відданиця*, прозвана за куций зріст *Ганькою Недорідком*”; „з *Чорним*, справжнього прізвища якого Данило не знав…” Свідченням певної неуваги Ю. Мейгеша до ЛХА-прізвиськ можна, на нашу думку, вважати показовий випадок, коли автор записує прізвиська одного персонажа-підлітка з маленької літери. Пор.: „*Юрик* не приятелював – вони боялися відлюдькуватого і грубого хлопчини, прозивали його *упирем* та *чортом*”.

Реалістично не віддзеркалено в тексті романів Ю. Мейгеша й частоту вживання андронімів[2], оскільки автор використав лише один онім цього традиційного для району українських Карпат антропонімійного класу – *Черевканя*. З одиниць інших традиційних антропонімійних класів в літературно-художньому антропоніміконі романів Ю. Мейгеша „Верховинці” та „Кам’яний ідол” представлено патронімні варіанти прізвиськ, а також багатокомпонентні патронімійні ЛХА. Пор.: *Скрипаків Олекса* (і *Скрипак Олекса*), *Біланюків Данило* (*і Біланюк Данило*), *Катерина Семенюкового Ілька жона, Гриць Мочернюк старого Івана Мочернюкового син* тощо.

Домінантним принципом творення літературно-художнього антропонімікону романів Ю. Мейгеша „Верховинці” та „Кам’яний ідол” є соціальний, саме соціальна ознака пронизує функціональне навантаження більшості ЛХА, що відповідає канонам соцреалізму. Архітектоніка літературно-художнього антропонімікону Ю. Мейгеша

[1]Історія української мови. Лексика і фразеологія. – С. 615–617.
[2]Пор.: Чучка П. Украинские андронимы на славянском фоне. – С. 157–162.

сконструйована таким чином, що традиційні закарпатоукраїнські за походженням ЛХА у літературних текстах набувають супровідної соціальної значущості, оскільки сприймаються як бідняцькі на тлі маловживаних у середовищі закарпатських селян-верховинців імен типу *Олександр, Юдітка*, які мають статус „панських" чи попівських. Неселянське, непролетарське походження як денотата, так і самого мовця покликане увиразнити використання лікарем *Ловгоші* своєрідного псевдо *Кармен* для номінації дружини вчителя – *Катерини*.

Досить численними в романах „Верховинці" та „Кам'яний ідол" є ЛХА-протоніми, якими автор називає як відомих, так і місцевих політиків міжвоєнної доби. Пор.: *Гітлер, Даладьє, Чемберлен, Муссоліні, Ріббентроп, Бенеш, Годжі, Герлейн та єпископ Олександр Стойка, Августин Волошин, секретар крайкому КПЧ Олекса Борканюк, Ревай, Бродій, Фенцик* та ін. Усі ЛХА-протоніми у тексті романів Ю. Мейгеша виступають виразним мовним засобом хронологізації зображуваних подій. Щоправда, автор не відмовляється від спокуси соціологізувати вживання ЛХА-протонімів. Власні особові назви місцевих закарпатських так званих „націоналістичних та клерикальних" діячів, тобто ворогів „простого люду", Ю. Мейгеш не лише наділяє негативною енциклопедичною характеристикою, але й їх вживання у текстах романів „Верховинці" та „Кам'яний ідол" нерідко супроводжує емоційно маркованою – зневажливо-згрубілою – лексикою. Пор.: „А най *здохне* отой ваш *Волошин*".

Використання Ю. Мейгешем протонімів у ролі ЛХА зі вторинною соціальною значущістю засвідчують випадки деонімізації власних особових назв так званих одіозних діячів Закарпаття. Напр.: „Німецькі фашисти за горами будуть, а *фенцикам, бродіям та волошинам* – давай самостійність"[1].

Прагнучи скопіювати антропонімійну закарпатоукраїнську дійсність міжвоєнного періоду, Ю. Мейгеш у романі „Верховинці" використовує низку чеських із походження антропонімів, якими іменує персонажів-чехів: *жандарм Святоплук Гашек, нотар Войтех Стоїчка, поручик Карл Шнайдер, Седлак, Куруц*. Однак і тут для Ю. Мейгеша важливою є не стільки реалістичність відтворення національної складової власного літературно-художнього антропонімікону, скільки прагнення використати мовну негомогенність ЛХА як засіб вираження їх соціальної значущості. Пор.: „Не ті там (у Росії – О. Ч.) пани, що наші: свої, російські. А в нас хто? *Товт* – мадяр, *Хітрі* – чех, *Шенборн* – німець".

[1]Пор.: Белей Л. Функціональні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – С. 94.

Соціальному принципу Ю. Мейгеш підпорядковує вживання в романах „Верховинці” та „Кам’яний ідол” низки ЛХА, утворених за змішаними апелятивно-онімними конструкціями. Наприклад, до сільського багатія *Козаря* односельці звертаються *куме Василю*, однак автор соціологізує це традиційне звертання. Пор.: „Всі його величали *куме Василю*, але вимовляли це звичне верховинське звертання із якоюсь обережністю, чи то шаною, чи то з боязню”. Ще відчутніша соціальна значущість притаманна для ЛХА Ю. Мейгеша, які вживаються з номенами *товариш, пан* та в окремих фрагментах роману „Кам’яний ідол” стають своєрідними замінниками назв цілих епох: *Ілько Семенюк*, звертаючись до колишнього чиновника чехословацької окружної управи *Величка*, а згодом завідувача районного відділу освіти, поквапно виправляє себе: „Тепер згадав й Ілько: *пан Величко*, власне, тепер, очевидно, *товариш Величко*”. Агентиви *товариш* чи *комуніст* у сполученні з прізвищем денотата в романі „Кам’яний ідол” стають типовим іменуванням персонажа-комуніста, навіть коли найменування типу *товариш Мочарнюк, товариш Сприпак, комуніст Молоток* функціонують у розмовному мовленні серед давно знайомих осіб, приблизно однакових за віком, соціальним статусом.

ЛХА-імена по батькові цілком виправдано з’являються на сторінках роману „Кам’яний ідол” лише тоді, коли автор описує події радянської доби, однак уживання імен по батькові Ю. Мейгеш піддає жорсткій регламентації: так іменуються лише представники нової, соціалістичної доби – комуністи, вчителі, направлені зі східних регіонів УРСР. Так, наприклад, на ім’я по батькові звертаються один до одного не лише комуніст Ілько Семенюк та секретар райкому (*Ільку Івановичу, Олексо Івановичу*), що можна кваліфікувати як реалістичну мовленнєву ситуацію, а й комуністи-односельці приблизно одного віку або ж учителі-приятелі, що в реальному житті, мабуть, не зустрічалося. Пор.: *Панас Микитович та Ілько Іванович, Ірина Семенівна, Віталій Гнатович* тощо[1].

У тексті роману Ю. Мейгеша „Верховинці” зафіксовані випадки теонімізації імен керівників комуністичного руху, що є характерною рисою соцреалістичної естетики. Оскільки писати про перебування комуністичних вождів на території Закарпаття було б явною натяжкою, то Ю. Мейгеш теонімізує портрет Леніна. Так, комуніст Зеленяк, готуючись до переходу сільської організації комуністичної партії на нелегальне становище, змушений зняти зі стіни портрет *Леніна*, до якого він ставиться, як до чудодійної ікони. Пор.: „Надійно сховав партійну літературу, потім довго – в страшній знемозі – стояв перед

[1]Пор.: Історія української мови. Лексика і фразеологія. – С. 623–624.

невеличким портретом *Леніна*. Так і не піднялася в нього рука зняти його з стіни і попросив зробити це дружину". Однак переживання комуніста Зеленяка, пов'язані зі зняттям портрета Леніна, на цьому не закінчилися: „Замість портрета *Леніна* на жовтій прокуреній стіні залишився світлий прямокутник, який цілу зиму нагадував про цей скорботний день". Інший активіст місцевої організації комуністичної партії – Максим Спаситель – „почав проповідувати по селі дивні речі: ніби *Маркс* був чудотворцем, котрий умів воскрешати людей". Подібні випадки вживання реальних імен вождів пролетаріату в новій українській літературно-художній антропонімії повоєнної доби часто відзначає і Л. Белей у монографії „Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії"[1].

Прикметною рисою онімійної складової ідіостилю Ю. Мейгеша, зумовленої прихильністю автора до естетичних принципів соцреалізму, можна вважати вкрай обмежену кількість інформаційно-оцінних ЛХА, тобто власних назв персонажів, які розкривають якісь риси характеру найменованих персонажів або вказують на певні особливості їх зовнішності, поведінки тощо. У текстах романів „Верховинці" та „Кам'яний ідол" виявлено лише дві авторські спроби (і не зовсім вдалі !) пов'язати ЛХА-прізвище з характером чи зовнішністю персонажа-денотата. У романі „Верховинці" місцевий дука-землевласник *Ловаші* глузує з немічного діда, недавнього в'язня *Медведя*, намагаючись пов'язати внутрішню форму ЛХА *Медвідь* з зовнішністю персонажа-денотата. Пор.: „Ох, господи, ну й *ведмідь*, – качався на сидінні Ловаші. – Ох–ох–хо–хо… З якого ти звіринця втік". У такому контексті, як бачимо, ЛХА *Медвідь* набуває відчутної зневажливої емоційності через недоречне, проте класове порівняння немічної літньої особи з ведмедем. На ґрунті класової оцінки сільського штрейкбрехера *Ломика* автор також прагне пов'язати специфічну зовнішність денотата з його незвичним для закарпатської Верховини прізвищем. Напр.: „Був це чоловік величезний, незграбний: ніс коротенький, розгладжений, шия воляча, а з-під сорочки кошелем випиналися могутні круглі груди, вкриті волоссям. Зовнішністю він скидався на горилу".

Канони соцреалізму, особливо відома вимога зображати „типове у типових обставинах" вплинула, як нам видається, й на інші розряди літературно-художніх онімів романів Ю. Мейгеша „Верховинці" та „Кам'яний ідол", зокрема на літературно-художні топоніми. Представники критичного реалізму, про що йшлося вище, або уникали локалізовувати дію творів, а тому й не використовували реальних

[1]Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія. – С. 113.

топонімів, або чітко локалізували місце розвитку сюжету майстерно, не називаючи конкретного топоніма, як це робив, наприклад, М. Томчаній. Ю. Мейгеш пішов іншим шляхом. Назва роману „Верховинці" зобов'язувала автора локалізувати дію твору в гірських районах Закарпаття, однак, щоб показати „типове у типових обставинах", автор уникає використання реальних топонімів, за винятком назв міст *Ужгород, Мукачеве, Севлюш, Іршава, Хуст*, натомість вводить у текст романів низку штучно утворених, надто промовистих, суто верховинських власних назв населених пунктів на зразок *Гірське, Ліски, Горбок, Вовче, Прибережжя*, річки *Поточина, Бистра* тощо. Окремо треба сказати про власні назви знакового для роману „Верховинці" урочища, де минула молодість одного з головних героїв твору Данила Біланюка. Землю, на якій герой вратив дружину та надірвав своє здоров'я, автор називає чортовою. Однак, мабуть, через недогляд це урочище в романі „Верховинці" фігурує під трьома власними назвами: *Чортів горб, Чортів яр, Чортів схил*, що не сприяє реалістичності зображуваних подій у цілому.

Отже, у вищезазначеній дилогії митець хоч і намагався відтворити соціальні, духовні й моральні цінності, але піддався стихії заполітизованості. На наш погляд, з позиції сучасності деякі персонажі виглядають карикатурними. Йде мова про о. Августина Волошина (президента Карпатської України).

Розділ 4.

НОВІТНЯ ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ АНТРОПОНІМІЯ

За нашими спостереженнями, новітній, або сучасний, період розвитку закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії слід виділяти від поч. 90-х ХХ ст. Виокремлення новітнього періоду розвитку закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії не є даниною часу, воно сповна зумовлене цілою низкою інновацій, якими збагатився літературно-художній антропонімікон упродовж останнього десятиліття ХХ ст. Згадані інновації породжені загальнодержавними процесами демократизації суспільства, що, крім іншого, відмінили диктат канонів соцреалізму, літературний процес збагатився іншими, сучасними методами, були зняті табу на літературне висвітлення незручних за радянських часів тем тощо. Усі ці позамовні чинники виявилися достатньо впливовими, щоб змінити як функціонально-стилістичні можливості, так і кількісний склад літературно-художньої антропонімії кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

4.1. Динамізм розвитку літературно-художньої антропонімії Дмитра Кешелі: від реалізму до псевдопостмодернізму

Початок літературної творчості Д. Кешелі припадає на кін. 70-х рр. ХХ ст. (перша збірка оповідань письменника побачила світ у 1978 р.), тобто на період цілковитого панування в українській літературі методу соцреалізму.

Слушною є думка О. Ігнатович: „Пережите ж у сімдесяті роки поклало на віки вічні свою печать на це покоління письменників, котрі хотіли певним чином повернути повітря свободи шістдесятих років, та здійснювали це без трибунного слова й пафосу, а розвитком однієї з тенденцій шістдесятництва – показом життя „маленької людини”, але через занурення у її внутрішній світ і розкриття буденних проблем притишеною, глибинно-філософською мовою”[1]. Його творчість активно вивчають літературознавці. „В його постаті українська література має нині потужного прозаїка з уже реалізованими і ще більшими потенційними можливостями”, – зазначає Д. Федака[2]. Далі

[1]Ігнатович О. Коли у свідках співоче каміння : [передм.] / Олександра Ігнатович // Кешеля Д. Запишіть у свідки мої сльози : романи із народного життя. – Ужгород : Патент, 2011. – С. 5–20.

[2]Федака Д. Дивосвіт Дмитра Кешелі, або що нашіптують йому небеса : [післяслово] / Дмитро Федака // Кешеля Д. Осінь Великих Небес, або Прирічанські характери : трагікомічні романи / Дмитро Кешеля ; післяслово Д. Федаки, О. Ігнатович. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 391–396.

продовжує О. Ігнатович: „Дмитро Кешеля тонко відчуває нюанси мови … захоплює нас оригінальністю висловлювань…”[1]. Тому вважаємо, що на особливу увагу заслуговує вивчення мовних особливостей прозаїка, імена в художніх творах якого відіграють важливу роль.

Однак проведений нами аналіз літературно-художньої антропонімії прозових творів, уміщених у збірках „Дерево зеленого дощу” (1978) та „ А Земля таки крутиться” (1985)[2], показує, що літературно-художня антропонімія цих текстів творилася Д. Кешелею у дусі реалістичних традицій закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії.

Добираючи власні назви персонажів, письменник передусім дбав, щоб вони відповідали конкретному регіональному антропонімійному узусу, тобто території, де відбувається дія творів. Оскільки дія оповідань Д. Кешелі відбувається головним чином на Закарпатті, то в літературно-художній антропонімії ранньої прози письменника явно переважають колоритні народнорозмовні з походження закарпатоукраїнські ЛХА. Виразним мовним засобом, що вказує на закарпатське походження персонажів-денотатів Д. Кешелі, виступають ЛХА багатьох антропонімійних класів. Це ЛХА-імена *Митро, Ферко, Поланя* („Цвіт дикої черешні”), *Марька* („Дикий голуб”), *Пийтер, Геленка* („Прирічанські характери…”)[3]; прізвища *Мелай* („Цвіт дикої черешні”), *Пантьо* („Дідові джерела”), *Ногавичка, Перевузник* („Прирічанські характери…”)[4]; андроніми *Мелайка, Сірканя* („Цвіт дикої черешні”), *Петруля* („Гаряча земля”), *Федірцаня* („Прирічанські характери…”) тощо.

Разом з тим зауважимо, що в ранній прозі Д. Кешеля завжди пильно дотримувався паритетного співвідношення регіональних (закарпатських) та загальнонаціональних (українських) із походження ЛХА. Пор.: *Марія, Петро* („Цвіт дикої черешні”), *Андрій, Григор, Денис, Безпалько* („Доки сонця світ”), *Марієчка* („Дикий голуб”), *Панько, Василь, Микола, Павло, Анна, Марта* („Гаряча земля”), *Ілько, Клара, Дарина, Марина, Петро Степанович, Павло Андрійович* („Прирічанські характери…”) та ін.

У дусі традицій української літературно-художньої антропонімії реалізму Д. Кешеля вдається до народного етимологізування окремих рідковживаних імен із незвичайною для пересічного українця

[1]Ігнатович О. Митро на крилах благодаті : [післяслово] / Олександра Ігнатович // Кешеля Д. Осінь Великих Небес, або Прирічанські характери : трагікомічні романи / Дмитро Кешеля ; [післяслово Д. Федаки, О. Ігнатович]. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 397–404.

[2]Див.: Поп В. Реальний та віртуальний світ Дмитра Кешелі: Нарис життя і творчості / В. С. Поп. – Ужгород : Мистецька лінія, 2005. – С. 3–4.

[3]Пор.: Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців. – С. 179, 181, 183, 190, 192.

[4]Пор.: Чучка П. Прізвища закарпатських українців. – С. 375, 428,437.

структурою. Так, наприклад, своєрідний „етимологічний етюд” у повісті „Прирічанські характери…” слугує колоритним мовним засобом для характеристики персонажа. Пор.: „ – *Флтор Каністратович*… Тут Вариводиха затнулася… Це, будь воно трикляте ім’я і по батькові зятя уже багато років висить над нею, як бич божий, і ніяк не спроможеться його правильно вимовити. Якось уже і на папірець собі записала і, коли випадала їй черга доглядати сільську худобу, цілими днями, як божевільна, ходила по пасовиську і зубрила: „*Фрол Аністратович… Фрол Аністратович… Фрол Аністратович*…”

Докорінно змінюється антропонімійний почерк Дмитра Кешелі на поч. 90-х рр. ХХ ст. У романі „Жіванський світ” (1997) автор засвідчує цілковитий відхід від принципів реалізму, на яких він творив літературно-художню антропонімію 70–80-х рр. ХХ ст. Перше, що впадає в око в літературно-художній антропонімії роману „Жіванський світ”, – це її цілковита регіоналізація. Письменник творить власні особові назви персонажів лише на ґрунті рідковживаних закарпатоукраїнських як реальних антропонімів, так і апелятивів. Напр.: *Пічкарка, Мішко Пічкар, Анця Доганова* („Гратулація”); *Гафа Дякунка, Пішта, Дюрі Савкулин, Анця Палаташка, Фирько Мішка Корослайчина, Цільо Майрі Папішки* („Ядрена жінчовка”); *Уладьо Варваринців, Чокірканя, Амбреланя, Фийдерка* („Беште-франти”); *Шоні Герендашув, Цільо Дічкулин, Юла Шершунка,* („Свіжий фертік”); *Тібіко Мадярчин, Симко Андрашів* („Ряндяші”); *Янко Фрічка, Ичіко Флайбис* („Корманьоші”); *Цільо Гарпічуник, Дюрьо Пушкашчин* („Державна копоня”); *Майря Ментівка, Пішта Коцурув* („Таначоші”) та ін.

Автор свідомо або несвідомо в єдину онімійну систему роману „Жіванський світ” зводить як емоційно нейтральні, так і емоційно марковані, як правило, зневажливо-фамільярні іменні варіанти, чим не просто урівнює, а спотворює емоційно-оцінний потенціал багатьох таких ЛХА-імен. Пор.: *Тібіко, Терка, Пітьо, Цильо, Ичіко, Гафа, Маря, Ержія, Моня, Шоні, Юла, Майра, Марька, Жофія* та ін.

Явно ідеологічне забарвлення має історія зміни прізвища одного з героїв роману „Жіванський світ”: *кум Пушкаш* у 1948 р. став *товарищь Гарматник* („Сесе кума із *Пушкаша* на всякий случай переписали в *Гарматника*”). Судячи з досліджень закарпатоукраїнської антропонімії П. Чучки, у повоєнний період не було фактів насильницької українізації місцевих закарпатоукраїнських прізвищ, тому описане в романі перейменування слід[1], очевидно, розглядати в

[1]Пор.: Чучка П. Сучасні процеси у класі прізвищ / П. Чучка // Spoločské fungovanie vlastných, mien. VII Slovenská onomastická konferencia. – Bratislava, 1980. –№ 7. – S. 222.

контексті ідеології неорусинства як таке, що повинно засуджувати нібито насильницьку українізацію Закарпаття.

Прагнення Д. Кешелі у романі „Жіванський світ" якнайточніше відтворити місцеву вимову власних назв персонажів і тим самим засобами літературно-художньої антропонімії створити суто закарпатський або ж закарпатоукраїнський антропонімікон спричинили і ряд грубих помилок, які годі пояснити якимось авторським задумом. Керований бажанням створити суто закарпатські власні назви, Д. Кешеля визнає лише фонетичний принцип правопису, тому на сторінках роману „Жіванський світ" з'являються помилкові орфографічні варіанти на зразок *Лийба* (замість Лейба), *Пийтер* (замість Петер), *Чирчіль* (замість Черчіль), *Пушкашчин* (замість Пушкащин), які не мають ніякого стилістичного навантаження та суперечать чинним правилам українського правопису. Пор. ще: Пацаловська *риспубліка* (замість Пацаловська Республіка).

Однак у романі „Жіванський світ" ідейно-творчі пошуки Д. Кешелі не обмежуються регіоналізацією літературно-художнього антропонімікону, прозаїк робить спроби надати власним назвам персонажів постмодерністську карнавальність[1]. Можливо, під впливом „Рекреацій" та „Московіади" Ю. Андруховича Д. Кешеля намагається досягти карнавальності літературно-художнього антропонімікону шляхом зведення в спільному контексті емоційно маркованих, вузько регіональних із походження ЛХА типу *Анця Доганова, Моня Фийдерка, Пішта Коцурь* та ЛХА, які називають відомих історичних осіб від царя Пріама до Фіделя Кастро та Білла Клінтона: *цісарь Пріам, Франц-Йовжка Перший, Наполейон, Гітлер, Гебельс, Маше Даян, Рузвельт, Чирчіль, Гортій, няньо Сталін, Микита Хрущов, Карл Маркс, Фрідріх Енгельс, Ясир Арафат, Фідель Кастро* або *Фідір Каструв, Білл*, *Садам Хусейн, прінц Едінбурзький* та ін. Однак, на нашу думку, у романі „Жіванський світ" Д. Кешелі не вдалося в дусі постмодернізму створити єдину онімійну систему на базі гетерогенних та гетерохронних антропонімів. Примітивізація художніх засобів, що на рівні літературно-художньої антропонімії роману „Жіванський світ" проявляється у хибних орфограмах знакових онімів (пор.: *Наполейон, Гебельс, Чирчіль, Гортій* тощо), перешкоджає створенню постмодерністської карнавальності.

Дмитро Кешеля зберігає псевдопостмодерністські засади творення літературно-художнього антропонімікону і в романі „Видіння зрячої води, або ж дурний Іван стріляє, а Богонько кулі направляє" (Ужгород,

[1]Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ „Академія", 2007. – Т. 1 : А–Л. – С. 174.

2007). Справедливим є, на нашу думку, міркування Івана Ребрика, який у рецензії на роман „Видіння зрячої води…" гостро зауважив, що карикатурність зображуваного в текстах Дмитра Кешелі останнього десятиліття очевидна й, можемо твердити, характеристична. Власне, в масиві постсоцреалістичної лектури він спромігся витворити свій театр маріонеток, послуговуючись нехитрим мовностилістичним „інструментарієм"[1]. Нехитрість, навіть примітивність мовностилістичних прийомів регіоналізації літературно-художньої антропонімії Д. Кешелі виявляється у творенні ЛХА на базі пейоративних, вузько локальних антропонімів, які творять єдину онімійну субсистему із ЛХА-прізвиськами, які автор полюбляє утворювати від антропонімів-історизмів. Напр.: *Микула, Анця Гатьошка, Марька, пан Фийса, баба Фіскарошка, сваха Піпандячка, дід Наполійон, кума Гітлєрка, кума Кутузова, Принцеса Единбурзька, Морішка на прізвисько Роза Люксембург, партійний секретар на прізвисько Гебельс, Семен* має кличку *Карл Маркс, сваха Клара Цеткін, Альоша Грібов* на прізвисько *Парадичка, Йовжка Сталін* та ін. Гротескність таких ЛХА спрощує структуру їх онімійної семантики та відчутно збіднює виражальні можливості.

Таким чином, аналіз літературно-художньої антропонімії Д. Кешелі засвідчує здатність автора швидко змінювати естетичні критерії творення літературно-художнього антропонімікону. Якщо літературно-художній антропонімікон ранніх прозових текстів відзначається реалістичною правдивістю та стилістичною виразністю, то власні назви персонажів роману „Жіванський світ" виявляють тривожну тенденцію автора до регіоналізації, а також примітивізації естетичних засад творення літературно-художньої антропонімії, викликаної, очевидно, ідеологічними симпатіями прозаїка.

4.2. Еклектизм літературно-художнього антропонімікону прози Андрія Дурунди

Початок літературної творчості А. Дурунди припадає на кінець 80-х років XX ст.[2], тому є всі підстави вважати його яскравим представником новітнього періоду закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії. Варто відзначити, що Андрій Дурунда в оповіданнях і новелах показав нелегке життя закарпатців. В. Густі слушно констатує, що „у книгах правдиво відтворені епізоди історії

[1]Ребрик І. Кола на воді / Іван Ребрик // Екзиль. Науково-мистецький часопис. – 2007. – № 8. – С. 32.
[2]Ряшко М. Андрій Дурунда. Слово в сльозі: Літературний портрет / М. Ряшко. – Ужгород, 2006. – С. 6; Скунць П. І ніякий він не герой – герой твору : [передм.] / Петро Скунць // Дурунда А. І. Сльози Святої Марії : роман / Андрій Дурунда. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – С. 5–11.

нашого багатостраждального краю. Змальовані в них людські складні, а часто трагічні долі переконливо засвідчують і повчальні для молодших поколінь переконання автора, що честь, гідність, незламність духу були і залишаються основними моральними принципами, духовними засадами нашого народу”[1].

Склад літературно-художнього антропонімікону, а також функціонально-стилістичні можливості окремих ЛХА, на нашу думку, визначаються тематикою повістей А. Дурунди: „Сльозинка на зеленім листку”, „Невидимі пута” та „Сльози Святої Марії”, які є автобіографічними[2]. Автобіографізм творів поставив перед автором одну серйозну проблему: як називати численних прототипів Дурундиних героїв, більшість із яких і досі працюють на філологічному факультеті Ужгородського національного університету, де свого часу навчався письменник, що зображено у повісті „Невидимі пута”, або перебувають на різних керівних посадах ще з часів інструкторства А. Дурунди в облвиконкомі (повість „Сльози Святої Марії”)[3]. Тому найприкметнішою специфічною рисою літературно-художнього антропонімікону прози А. Дурунди є дуже висока питома вага дейктичних літературно-художніх антропонімів, які, за спостереженнями Л. Белея, не стільки характеризують найменованого персонажа-денотата, скільки покликані вказувати на його реального прототипа[4].

В українській літературно-художній антропонімії кін. XVIII–XX ст. причиною появи дейктичних ЛХА Л. Белей вважає морально-етичні міркування (небажання автора прямо називати прототипів своїх літературних героїв, якими, як правило, виступають друзі, знайомі чи недруги письменника) або ж політичні мотиви – прагнення письменника під личиною літературного героя висміяти впливового політика чи державного діяча, якого впізнають за його власною назвою[5]. Інтерв’ювання письменника, проведене нами у червні 2004 р., показало, що основною причиною широкого використання А. Дурундою дейктичних ЛХА було прагнення письменника „якнайправдивіше розповісти про своє життя, свої поневіряння і при цьому не образити, не скривдити нікого з прототипів своїх героїв, яким авторське бачення зображуваних подій може здатися надто суб’єктивним”.

[1]Густі В. З відкритим серцем і чистою душею : [передм.] / Василь Густі // Дурунда А. Чаша. Новели, оповідання, вірші / Андрій Дурунда. – Київ, 2016. – С. 7–8.
[2]Ряшко М. Андрій Дурунда. Слово в сльозі. – С. 32.
[3]Скунць П. І ніякий він не герой – герой твору. – С. 8.
[4]Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX– XX ст. – С. 97.
[5]Там само. – 100.

При творенні дейктичних ЛХА А. Дурунда уникає всяких трафаретів і, як признався письменник нам під час інтерв'ю, кожну власну назву для персонажа-прототипа він добирав індивідуально, щоб за допомогою такої назви можна впізнати прототипа і водночас заперечити будь-який зв'язок, адже назви у персонажа та прототипа різні. Так, наприклад, у повісті „Невидимі пута" А. Дурунда вживає цілу низку дейктичних ЛХА, якими називає прототипів – викладачів філологічного факультету: тогочасний декан філологічного факультету Ужгородського державного університету, професор Павло Павлович Чучка у повісті А. Дурунди фігурує як *Пилип Пилипович Пушка*. Щоб замаскувати дейктичний характер ЛХА *Пилип Пилипович Пушка* та при цьому уникнути можливих звинувачень, А. Дурунда додає вигадане ним прізвисько декана: „Студенти між собою називали його скорочено *три* „*Пе*"), однак це прізвисько ніяк не стосується прототипа П. П. Чучки, що слугувало авторові своєрідним алібі. У випадку з іншим викладачем філологічного факультету, якого в повісті „Невидимі пута" зображено як *Татарського Леоніда Васильовича*, то тут письменник ніяк не узгоджує прізвище, ім'я та ім'я по батькові прототипа – Баглая Йосипа Олексійовича – та персонажа, але натомість А. Дурунда використовує реальне прізвисько Й. О. Баглая – *Агамемнон*, завдяки чому дейктичний ЛХА *Татарський Леонід Васильович* належним чином виконує свою функцію. У ЛХА *Омельченко* прочитуємо прізвище прототипа цього персонажа – викладача історії України – В. (О) Мельника. Ще ретельніше А. Дурунда зашифрував власну назву іншого прототипа персонажа повісті „Невидимі пута" *професора Гузинця*. Під час інтерв'ювання автор зізнався, що ЛХА *Гузинець* вказує на прототипа персонажа – доцента *Юрія Івановича Балегу*.

Аналогічним способом А. Дурунда в повісті „Невидимі пута" творить цілу низку дейктичних ЛХА, які вказують на колишніх однокашників письменника. Так, прізвище персонажа *Аронець* покликано вказувати на реальну особу, прототипа цього героя – Анатолія Кордонця. ЛХА *Аронець* автор утворив на базі реального прізвища прототипа шляхом відкидання початкової приголосної *Кордонець – Ко/Аронець*. ЛХА *Реміньчук* вказує на прототипа Дурундиного героя – нині відомого українського поета, лауреата національної премії ім. Т. Шевченка В. Кременя. Дейктичний ЛХА *Реміньчук* А. Дурунда також утворив на базі реального прізвища прототипа персонажа шляхом відкидання початкового приголосного та додаванням типового українського антропоформанта -*чук*: *Кремінь* – (*К*) *Ремінь* + *чук*. До числа дейктичних ЛХА є всі підстави зарахувати

й літературно-художній онім *Мальвіна Таркович*, який автор утворив також на базі реального прізвища прототипа героїні – Вікторії Тарахонич, що нам автор підтвердив під час інтерв'ювання.

Прагнення письменника ретельно закодувати власні назви прототипів героїв повісті „Невидимі пута" в окремих випадках призводить до того, що ряд ЛХА, які покликані вказувати на реальних прототипів героїв, не виконують своєї функції, бо ні в структурі таких літературно-художніх онімів, ні в їх енциклопедичній характеристиці не знаходимо нічого спільного між персонажем та його прототипом. До числа таких псевдодейктичних ЛХА слід зарахувати такі утворення: *Мотрина Серафимівна Соколюк*, на прізвисько *Смотринас*, *Степан Романович Барвінський.* За словами А. Дурунди, ЛХА *Мотрина Серафимівна Соколюк* – доцент *Тамара Матвіївна Розумик*, а *Степан Романович Барвінський – Василь Степанович Поп*. Однак нічого спільного немає ні в структурі найменувань, ні в енциклопедичній характеристиці персонажів та їх прототипів. У повісті „Невидимі пута" *Мотрина Серафимівна Соколюк* – викладач теорії літератури, тоді як її прототип – доцент кафедри української мови. Такі очевидні невідповідності спостерігаються лише серед власних назв негативних персонажів і, очевидно, на думку автора, повинні убезпечити його від можливих неприємностей.

Хоча, за свідченнями А. Дурунди, він не мав наміру до невпізнанності закодовувати найменя свого студентського приятеля, земляка, Миколи Скунця, проте в повісті „Невидимі пута" він зобразив його як *Миколу Іванину.* Прізвище персонажа *Іванина* ніяким чином не натякає на прізвище його прототипа Скунць, а тому ЛХА *Микола Іванина* не можна вважати дейктичним.

Широке використання А. Дурундою дейктичних ЛХА не обмежується лише повістю „Невидимі пута", де автор описує свої студентські роки, питома вага дейктичних ЛХА є досить високою і в романі „Сльози Святої Марії", де в центрі творчої уваги письменника обласні органи влади Закарпаття кінця 80-х рр. XX ст. Так, ЛХА *Ободовський Броніслав Броніславович*, яким у романі „Сльози Святої Марії" названо першого секретаря Закарпатського обкому КПРС, однозначно вказує на реального прототипа – Генріха Йосиповича Бандровського. Дейктичний характер ЛХА *Ободовський Броніслав Броніславович* забезпечує не лише близькість структури прізвищ Дурундиного персонажа та його реального прототипа, а й ідентичність основних параметрів енциклопедичної характеристики героя та його прототипа. Виразну дейктичну природу має й ЛХА *Таборець Василь Михайлович*, який виразно вказує на прототипа цього персонажа –

Василя Габорця, завідувача відділу культури Закарпатського облвиконкому. Подібність структури прізвищ персонажа та його прототипа – *Таборець-Габорець* – та збіги в енциклопедичній характеристиці денотатів дають достатні підстави для зарахування ЛХА *Таборець* до числа дейктичних.

Складніше зарахувати до числа дейктичних ЛХА *Мешко*, яким у романі „Сльози Святої Марії" названо завідувача відділу народної освіти, проте сам письменник нам заявив, що ЛХА *Мешко* покликаний вказувати на завідувача Закарпатського обласного відділу охорони здоров'я В. Рішка, адже оніми *Мешко* та *Рішко* мають однакову фіналь.

Слід зазначити, що численну групу дейктичних ЛХА роману А. Дурунди „Сльози Святої Марії" вдало доповнює низка дейктичних літературно-художніх топонімів на зразок *Тереблянський (Тячівський) район, Говерлянський* (*Рахівський*) *район, Ракошинський* (*Мукачівський*) *район, село Колодне* (*Діброва*). Разом з тим відзначимо, що в нас викликає серйозні сумніви доцільність використання письменником дейктичного літературно-художнього топоніма *Севлюшський район*, адже для закарпатців загальновідомим є факт, що Севлюш – це колишня назва сучасного Виноградова. Тому в ролі дейктичного оніма та ще й у помилковій орфограмі *Севлюшський* замість *Севлюський* не позбавлений очікуваної стилістичної виразності. Надто штучною, на нашу думку, є і власна назва рідного села головного героя повісті „Невидимі пута" та роману „Сльози Святої Марії" – *Черлена Купіль*. Цей літературно-художній топонім, штучно створений А. Дурундою, також не можна вважати дейктичним, бо невиразними в цього оніма є й інші стилістичні функції. П. Скунць справедливо зауважує: „Не знаю, чому автор назвав його *Червеною Купіллю* – купаються тут споконвіку у сльозах. Може, тому, що криваві. Але то справа автора, як називати свого героя чи село"[1]. Звернемо увагу й на те, що письменник народився у гірському мальовничому куточку на Міжгірщині, де важко працюють селяни…

Незважаючи на переконання автора, до числа дейктичних ЛХА немає підстав зараховувати низку утворень, які ні на рівні структури, ні на рівні онімного значення не виявляють ніяких тотожних рис із реальними найменуваннями їх прототипів. Це стосується ЛХА *Маркович Ю. П.*, який повинен би, за задумом А. Дурунди, вказувати на голову Закарпатського облвиконкому Ю. Волощука, ЛХА *Петро Петрович Майовий* (П. Мальованик), ЛХА *Тяско М. П.* (М. Ільтьо). Не виявляє ніяких ознак дейктичних ЛХА і низка літературно-художніх онімів, якими автор називає своїх колег-інструкторів, – *Жеребак,*

[1]Скунць П. І ніякий він не герой – герой твору. – С. 5.

Рущак, Можарович, Тиберій Медулин, Юрина. Ці прототипи персонажів роману А. Дурунди "Сльози Святої Марії" невідомі широкому загалу, а їх точне окреслення не відіграє помітної ролі в адекватному сприйнятті естетичної архітектоніки твору, тому, на нашу думку, їх слід кваліфікувати номінативними ЛХА.

Окрім високої питомої ваги дейктичних та псевдодейктичних ЛХА, іншою релевантною ознакою онімійної творчості А. Дурунди виступає, за нашими спостереженнями, прагнення автора позбутися соцреалістичних штампів використання літературно-художніх онімів, пошук – не завжди вдалий – нових виражальних можливостей власних назв персонажів. Так, у центр творчої уваги письменника потрапляють власні імена персонажів. До речі, під час інтерв'ю А. Дурунда заявив, що він завжди вважав недостатнім використаання потенціалу імен в українській класичній літературі. Тому дуже часто негативні герої прози А. Дурунди одержують рідковживані, екзотичні імена та імена по батькові. Пор.: директор *Дарій Денисович*, *Кесар Черякович*, „прокурорський синок із Харкова", комсорг *Віринея*, примхлива студентка *Віолетта Груззо*, водій *Інокентій*, начальник цеху *Броніслав Броніславович*, директор філармонії *Іван Іліодорович*, сторож-злодій *Маркел Андрійович*, бригадир *Полікарп Полікарпович*, *Порфирій Платонович*, *Олімп Олімпійович, Митрофан Іванович*, *Клавдія*, „яка де з ким водилася, Бог знає", техпрацівниця *Ізабелла* та її дочка *Розалія* („Невидимі пута"), *Єфросинія Євстахівна* („Сльози Святої Марії") тощо. Натомість позитивні герої мають традиційні імена та прізвища, часто навіть у народнорозмовній формі з місцевими діалектними рисами. Напр.: завкадрами *Марія Іванівна*, „доброзичлива, щира", *Ксеня*, „хороша людина, справедлива", студент *Іван Сутич*, приятель головного героя, *Василь Васильович Чепа*, „був дуже добрим, лагідним", *Анця Ковалівська* – перше кохання головного героя, робітниця *Ганна Миколаївна* („Невидимі пута"), сільська дівчина *Гафка*, редактор *Петро Іванович*, *Ганна, Ганночка Макаль*, дід *Олекса, Христина, Петро, Василь* („Сльозинка на зеленім листку"), *Митро Граняк*, головний герой автобіографічних творів тощо.

Характерною рисою літературно-художнього антропонімікону А. Дурунди є бажання автора в багатьох випадках розкрити якусь рису характеру чи зовнішності денотата за допомогою онімної семантики його власного імені. Напр.: „*Порфирій* (з грецької) означає пурпуровий, багряний. І справді: начальник з лиця був кругленький, гладенький, мов перчик, червоненький. Його щоки пашіли здоров'ям" („Невидимі пута").

Щоправда, нерідко письменник, використовуючи доонімну семантику власного імені, спирається не на наукову, а на народну етимологію чи псевдоетимологію. Так, наприклад, А. Дурунда вдається до „авторської інтерпретації" етимології імені *Агатангел,* коли називає одного з персонажів повісті „Невидимі пута" лагідного, сумирного чолов'ягу *Агатангелом*, бо „в нього навіть ім'я ангельське". Хоча, за свідченнями Л. Скрипник та Н. Дзятківської, *Агатангел* у перекладі з грецької „добрий вісник"[1].

Хибна чи народна етимологія лягла в основу характеристичності власного імені однієї з героїнь повісті „Невидимі пута": А. Дурунда помилково інтерпретує ім'я *Одарка*: „*Одарко, Одарочко*, /…/ і красиве ім'я маєте, що означає „дарувати щастя, дарувати комусь любов". Пор.: *Одарка* похідне від *Дарій. Дарій* у перекладі з перської „той, хто володіє"[2]. У романі „Сльози Святої Марії" автор також подає власну інтерпретацію імені одного з персонажів: *Мирон* „хоч і мав лагідне, мирне ім'я, нещадно критикував творіння своїх друзів-однокурсників". Пор.: *Мирон* „той, хто пахне миром"[3].

На контрасті доонімної семантики власного імені персонажа та однієї з рис його характеру А. Дурунда будує виражальні можливості імені *Богумил*: „Самому Господу миле ім'я маєш, дідугане, а жовчі й злості в тобі, як у чортові". Згодом головний герой перейменовує цього персонажа, називаючи то *Богумил-чортомил*, то „*Чортумил*, не *Богумил*".

Прикметною рисою онімного стилю А. Дурунди можна вважати використання прямої доонімної семантики ЛХА-прізвищ для характеристики персонажів. Так, директором філармонії в повісті „Невидимі пута" виступає персонаж на прізвище *Гуслярчук*, яке автор штучно утворив від закарпатського діалектизму *гуслі* „скрипка", редактор обласної газети пишеться *Писарем*, а стоматолог має відповідне „стоматологічне" прізвище – *Зубанич*. Сержант міліції, який завдає головному герою повісті „Невидимі пута" чимало клопотів, мороки, названий письменником *Заморочинець*. Пор. ще: „Тієї ночі я ще немало *наморочився* з *Заморочинцем*". Завдяки прямій доонімній семантиці пейоративного емоційного навантаження набуває ЛХА *Бугай*, яким автор називає голову колгоспу, брутального залицяльника до вдови. Відчутна іронія закладена у прізвищі викладача атеїзму *Боженко*, яке утворено від номена *Бог*. У тексті повісті А. Дурунда,

[1]Скрипник Л. Власні імена людей. – С. 36.
[2]Там само. – С. 55; 131.
[3]Там само. – С. 55; 131.

щоб підсилити емоційне навантаженння цього ЛХА, називає денотата „*безбожний Боженко*”, „*чортів Боженко*”.

В окремих випадках, щоб помітно збільшити характеристичний потенціал ЛХА-прізвища, автор пропонує трансформувати структуру такого оніма. Напр.: „У його прізвищі (*Вовицький* – О. Ч.) букви „ч” всередині не вистачає, аби характеризувало його: *Вовчицький, Вовкулака…*” („Невидимі пута”). Таку ж інтерпретацію зазнає прізвище іншого персонажа цієї повісті – *Грабовий*: „Його прізвище з деревом *граб* нічого спільного не мало. Йому швидше пасував вираз „*грабувати*”. Робив це він делікатно”.

До числа творчих знахідок А. Дурунди можна зарахувати використання ним ЛХА *Жменячка*. Автор утворив цей ЛХА на базі відомого в закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії оніма *Жменяк* з однойменного роману М. Томчанія. Однак у М. Томчанія *Жменяк* – це працьовитий, високоморальний селянин, який не може змиритися з колгоспними порядками кін. 40-х – поч. 50-х років ХХ ст., а в повісті А. Дурунди „Невидимі пута” ЛХА-андронімом *Жменячка* названо аморальну алкоголічку кін. 80-х рр. ХХ ст. Використовуючи імена, що перегукуються, за термінологією В. Зубова, *Жменяк–Жменячка,* А. Дурунда демонструє не лише повагу до місцевих літературних традицій, а засобами літературно-художньої антропонімії переконливо показує моральну деградацію місцевого селянства за роки радянської влади.

Символічного навантаження в романі „Сльози Святої Марії” набуває ім’я *Марія*, яке, окрім іншого, фігурує і в назві твору. Продовжуючи столітні традиції української літературно-художньої антропонімії, які беруть свій початок ще від Т. Шевченка[1], А. Дурунда надає ЛХА *Марія* символічного значення: „*Марія* – так собі мислю – це наша Мати, не скільки вселюдська Мати”. Можливо письменник мав на увазі матір природу, землю і її води вірність до неньки України, захист і заботу гірського населення і т. п. Символіка всепомагаючої материнської любові включає земне начало. Образ Марії унікальний тому, що від неї прийшло людство. Пор.: „… улюблене серед дворянок на межі XVIII – XIX ст. ім’я *Марія* в XIX ст. поширилося серед селянок, водночас втрачаючи популярність серед аристократок”[2].

---

[1]Див.: Белей Л. Літературно-художні імена-символи / Любомир Белей // Культура слова : респ. міжвід. зб. ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1996. – Вип. 46–47. – С. 63–67; Про християнські джерела української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. / Л. Белей // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Збірник на честь 70-річчя проф. В. В. Німчука. – Житомир, 2003. – Вип. 10. – С. 150–154.

[2]Пахомова С. Еволюція антропонімних формул у слов’янських мовах : монографія / С. М. Пахомова. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. – С. 66. – Бібліогр.: 337 назв. – (Серія „Бібліотека української ономастики”).

Таким чином, власні імена, а точніше, антропонімійна мода в суспільстві поступово міняє свою вертикаль – від вищих аристократичних верств до низів простого народу.

Порівняно з попередниками, у літературно-художньому антропоніміконі А. Дурунди незначна питома вага ЛХА з національною чи регіональною, а також соціальною стилістичною значущістю. Так, у першій частині автобіографічної трилогії „Сльозинка на зеленім листку", де автор зображує роки свого дитинства в одному з гірських сіл Закарпаття, зустрічаються регіонально значущі ЛХА, які тут представлені діалектними з походження іменнними варіантами та онімами інших традиційних класів, зокрема андронімів, патронімів. Напр.: *Маня Чедрикова, Чедричка, Петро Гулібашів, Гафка, Галька Бруженякова, Ферко, Миклушка, Петько Румин* та ін. Пор. ще: *Челленяк, Гафка, Анця* („Невидимі пута"). В окремих випадках письменник спеціально розтлумачує стилістичне навантаження певних діалектних із походження іменних варіантів. Пор.: „Мамка дала мені ім'я *Марія, Маруся*, айбо не *Маня*. Се мачуха так собі перехрестила мене – і я теперки в селі *Маня*, як насмішка…" Як свідчення вірності любові письменника до своєї малої батьківщини можна розглядати використання ним діалектного варіанта імені *Митро* для номінації головного героя автобіографічної трилогії.

Що стосується національно значущих ЛХА, то А. Дурунда лише зрідка вдається до увиразнення засобами літературно-художньої антропонімії такої ознаки денотата, як його національне походження. Пор.: цигани *Гобі, Дюла*, єврей *Валентин Абрамович Лазарєв* („Невидимі пута"), румуни *Попша, Буркуш* („Сльози Святої Марії").

Соціально значущі ЛХА у прозі А. Дурунди зустрічаються зрідка. Доречним, на нашу думку, є використання письменником соціально значущих ЛХА для увиразнення соціальної нерівності серед персонажів-денотатів різних соціальних груп. Так, наприклад, у повісті „Невидимі пута" сержант міліції Заморочинець з обуренням робить зауваження студентові Граняку: „Я тобі не *Кирило Кирилович* і не *товариш Заморочинець*, як ти дозволяєш собі звертатится по телефону. Я – *товариш сержант*". Соціально значущим у середовищі радянської бюрократії може ставати навіть заміна ініціалів імені та імені по батькові на їх повну форму. Пор.: „Тоді під дверима кабінету з табличками „Інструктор облвиконкому *Медулин Тиберій Васильович*" і „Інструктор облвиконкому *Рубець П. М.*" стояла черга. У всіх нас на дверях були тільки ініціали, у Медулина – ім'я та по батькові повністю. Гримів на нього спочатку Довгомеля, прямо на нараді, при всіх: „Чого

висуваєшся, не замовиш запис, так, як в інших? Що, ти один особливий у нас?" До числа соціально значущих ЛХА є всі підстави зарахувати іменний варіант *Люсьєн*, яким у романі „Сльози Святої Марії" називають перекладачку з французької та німецької мов, яка працює в „Інтуристі".

Окреме місце в літературно-художньому антропоніміконі А. Дурунди, як і в літературно-художній антропонімії Закарпаття загалом, посідають власні назви (персонажі збірки нарисів „Замах на Паганіні"). Оскільки нариси мають документальний характер, то з походження всі власні назви їх персонажів – реальні. Напр.: *Іван Кузьо, Гобликова Калина, Іван Маргітич, Микола Зимомря, Юрій Васильович Ільницький, Марія Матвіївна Ільницька, Михайло Ганич, Оксана Ганич, Тарас Ганич, Томаш Сюч, Дмитро Криванич, Володимир Сливка, Михайло Белень, Михайло Сятиня, Славик Олейник, Захар Єфименко, Михайло Штефко* та ін. Ці та інші оніми, що вживаються А. Дурундою у збірці „Замах на Паганіні", можна вважати літературно-художніми онімами, незважаючи на їх структурну тотожність з реальними антропонімами, бо їх авторська інтерпретація відбулася на рівні плану змісту. Новаторство А. Дурунди в тому, що він єдиний в закарпатоукраїнській антропонімії наважився створити літературно-художній антропонімікон цілої збірки нарисів винятково на базі реальних антропонімів.

Як бачимо, аналіз літературно-художнього антропонімікону прози А. Дурунди засвідчує масштабні пошуки автора на рівні форми та змісту власних назв персонажів. Відштовхуючись від здобутків попередників, які А. Дурунді, як дипломованому українському філологу, добре відомі, письменник сміливо йде на творчі експерименти, що забезпечило новаторський характер його літературно-художньої антропонімії. Визначальний вплив на склад та стилістичні функції ЛХА А. Дурунди справив жанр прозових текстів письменника. Автобіографічний характер трилогії „Сльозинка на зеленім листку", „Невидимі пута" та „Сльози Святої Марії" спричинився до того, що близько 90% ЛХА цих творів є дейктичними. Весь ономастикон збірки „Замах на Паганіні" створений на базі реальних власних назв, а тому творчість письменника на цьому матеріалі обмежилася лише онімною семантикою. Характеристичність ЛХА А. Дурунди часто має декларативний характер (пор.: ЛХА *Бугай, Писар, Заморочинець* тощо).

4.3. Вплив модерністських пошуків Петра Ходанича* на літературно-художній антропонімікон його творів

На початок 90-х років XX ст. припадає новий період у розвитку художньої літератури Закарпаття. Руйнування тоталітарної системи стає передумовою повернення із забуття вилучених із літературного процесу українських письменників. Петро Ходанич слушно зауважив, що „закарпатцям долею визначено жити на перехресті європейських кордонів. … Літературний процес краю періоду між двома світовими війнами (1919-1939) – явище складне і суперечливе. У ньому своєрідно сфокусувалися проблеми не тільки мистецькі, але й соціальні, політичні, що не могло не позначитися на наукових дослідженнях учених. Література Закарпаття від 1945 по 1991 рр. змушена була розвиватися в руслі „єдиновірного творчого методу" – соцреалізму. …І все ж, попри всі політичні негаразди, українська література Закарпаття у XX ст. відбулася"[1]. Тут варто наголосити, що сучасний письменник П. Ходанич в умовах екологічної кризи написав трагікомедію „Синдром ER", у якій порушує питання не тільки про екологічну катастрофу, але й про втрату духовних цінностей. Ця сатирично-викривальна п'єса опублікована 1996 р. у журналі „Тиса".

Зазначимо, що П. Ходанич – неординарна творча особистість, завдяки чому зумів реалізуватися не тільки як письменник, але і як художник-різьбяр по дереву. Як констатує дослідник Василь Нитка, „творча доля Петра Ходанича нагадує втаємничений трилисник конюшини. Один листок – література, другий – мистецтво, третій – педагогіка. Це три його музи"[2]. Одним словом, ми відкрили для себе

*Ходанич Петро Михайлович – (нар. 28 червня 1951 р., в с. Ракові на Перечинщині) – закарпатський письменник, вчений-педагог (кандидат педагогічних наук, доцент), художник-різьбяр по дереву, член Національної спілки письменників України (1984), Національної спілки народних майстрів України (1999), лауреат обласної літературної премії ім. Ф. Потушняка (2001, 2006, 2008), Всеукраїнської літературної премії ім. Ірини Вільде (2009), Міжнародної українсько-румунської літературної премії „Карпатська корона" (2010). Упорядник і співавтор антології „Закарпатське оповідання XX століття" (2002), монографічного дослідження історії літератури Закарпаття „Письменники Срібної Землі (2006), антології сучасної української новели угорською мовою „Kăгpătokon innen ės tūl" („По обидва боки Карпат") (2010). Автор книжок „Тиждень у горах", „Степова земля", „Портрет орендатора", „Міст через Тису", „Знак дракона", монографій „Педагогічна та культурно-освітня діяльність українських письменників-емігрантів на Закарпатті у міжвоєнний період (1919–1939)", „Педагогічна освіта на Закарпатті" (у співавторстві), збірника статей „Шляхом пізнання" та більше 100 наукових праць у галузі історії педагогіки і культури Закарпаття, літературознавства та мистецтвознавства, навчальних посібників з етики тощо. Його твори публікувалися в журналах, альманахах, збірниках, газетах, звучали на радіо і телебаченні. Автор творів сакрального мистецтва.

[1]Ходанич П. Широкий світ малої прози : [передм.] / Петро Ходанич // Закарпатське оповідання XX століття : антологія / [упорядкув., передм., підготов. текстів, приміт. та слов. П. М. Ходанича]. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – С. 3–16. – (Серія антологій „Красне письменство Закарпаття").

[2]Нитка В. Петро Михайлович Ходанич : 60-річчя від дня народження письменника, вченого-педагога і художника (нар. 1951) Василь Нитка // Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік : реком. бібліогр. посіб. / Закарпат. обл. універс. наук. б-ка, Від. краєзнав. л-ри ; Інформ.-бібліогр. від. ; уклад. : Н. М. Вачиля, О. В. Малинич, Г. В. Бобонич, І. М. Горват ; відп. за вип. Л. З. Григаш ; випуск. ред. Л. О. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2011. – С. 228–235.

митця, який щиро вболіває за свій народ, творчість якого поки що цілісно не досліджена, за винятком кількох праць літературознавчого характеру, і як бачимо, цей патріот Срібної Землі розкрився у трьох талантах, подаровиних йому Богом.

Як і А. Дурунда, П. Ходанич належить до середньої генерації літераторів Закарпаття (літературознавці їх називають „сімдесятниками"), основна його літературна творчість реалізована в рамках реалістичного методу. Реалізм є визначальним при творенні літературно-художнього антропонімікону письменника. „Естетика реалізму пов'язана з розумінням мистецтва як форми наслідування дійсності"[1]. Голова Закарпатської СПУ Василь Густі в газеті Срібна Земля. Фест за 23-29 червня 2011 р. наголошує на тому, що „непростими були останні десятиріччя XX століття…, кришилися моральні і духовні цінності …"[2]. Про цю драматичну ситуацію йдеться у книгах Петра Ходанича „Степова земля" (1988) і „Портрет орендатора" (1992). Згодом науковець і письменник М. Рошко відзначить особливість його творчої манери: „Петро Ходанич один із небагатьох сучасних закарпатських письменників, які пишуть про найгостріші проблеми свого часу…"[3]. На цю ж характерну рису творів П. Ходанича звернув увагу й відомий науковець, літературний критик В. Поп у статті „Чи можна зупинити час?"[4], згадавши етапну в творчості П. Ходанича книгу повістей та оповідань „Міст через Тису" (2001), у якій автор порушує найгостріші проблеми українського життя першого десятиліття Незалежності.

Ми погоджуємося з думкою Н. Ференц, що „творчим здобутком письменника є повість у новелах „Пасоля" (2000). З її шести новел постає драматична історія Закарпаття XX століття…"[5]. Твори П. Ходанича різні за тематикою, за жанром. Легко сприймаються, а також приваблюють читача фольклористикою, чистою доступною мовою, колоритністю та глибоким психологізмом.

У 2005 році вийшла ще одна книга письменника „Знак дракона". На думку В. Густі, „вона засвідчила його подальше творче зростання,

---

[1]Ференц Н. Реалізм / Н. С. Ференц. // Теорія літератури і основи естетики : навч. посіб. / Надія Ференц. – Київ : Знання, 2014. – С. 410–419. – (Серія „Вища освіта XXI століття").

[2]Густі В. Ходанич Петро Михайлович : [письм., вчен., худож.-різьбяр по дереву] / Василь Густі // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX століття. – С. 352–353.

[3]Рошко М. Петро Ходанич / Михайло Рошко // Письменники Срібної Землі. До 60-річчя Закарпатської організації Національної спілки письменників України / [упорядкув., передм. П. М. Ходанича]. – Ужгород : КП Ужгород. міська друк., 2006. – С. 550.

[4]Поп В. „Чи можна зупинити час?": [Роздуми над новою зб. новел П. Ходанича] / Василь Поп // Новини Закарпаття. – 2002. – 18 квіт. – С. 5, 8.

[5]Цит. за : Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / [під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець [та ін.] ; редкол. : Ю. Остапець, Р. Офіцинський [та ін.] ; відп. за вип. М. Токар]. – Ужгород : Ліра, 2010. – С. 596.

удосконалення відтворення дійсності, людських переживань”[1]. Однак у 2008 році Петро Ходанич надрукував роман-містерію „Таємниця Капища Перуна”, у якому сам сюжет літературного твору та його літературно-художню антропонімію автор намагається побудувати на засадах естетики постмодернізму. Дія твору відбувається в наш час у гірських районах Закарпатської області, про що свідчать реальні власні назви *Ужгород, Ужгородський замок, Невицький замок, Міжгір’я, гора Піп Іван* тощо. Проте вже саму літературно-художню власну назву полонини, на якій герої роману випасають отари овець, П. Ходанич за канонами постмодернізму вдало перетворює у дейктичний літературно-художній топонім *Криваня*. Авторський онім *Криваня* письменник утворив шляхом добору доонімного антоніма від загальновідомої власної назви закарпатської полонини *Руна*, або *Рівна*.

У сфері літературно-художньої антропонімії роману-містерії „Таємниця Капища Перуна” письменник також намагається реалізувати принципи постмодернізму, бо літературно-художній ономастикон твору побудований на відомому принципі карнавальності[2]. Тут реальне тісно переплітається з вигаданим, минуле з сучасним. За висловом Д. Федаки, „Петро Ходанич – один із небагатьох закарпатських письменників-сучасників, які піднімають у своїх творах найгостріші проблеми сьогодення. Заглиблюється у давню-предавню крайову міфологію. Його образи-персонажі вихоплені з гущі буденного життя, постаті діяльні, невтомні шукачі щастя. Автор заглиблюється у їх внутрішній світ, прагне рельєфно його передати точністю деталей, зосередженістю на філософії буття”[3].

Справді, поруч зі звичними для сучасних українців іменами та іменами по батькові – учитель *Гнат Данилович*, мати – *Катерина Йосипівна*, учень – *Михайлик*, вівчар – *Василь*, він же *В. О. Гукливий,* – вирізняються не лише прізвище професора-етнографа зі Львова – Дмитро *Кицька*, яке позначено емоційною маркованістю через прозорість доонімної семантики, а й ціла низка ЛХА, якими іменуються казкові, містичні персонажі, які, однак, діють у спільних часових та просторових координатах із героями, що позиціонуються як цілком реальні. Наприклад: повітруля *Марилька*, *Поган-дівка, Відьма, Гонихмарник, Синявка* та ін. Усі ці ЛХА П. Ходанич запозичив із українських закарпатських казок, де часто діють однойменні герої. Цікавим є трактування образів повітрулі та босоркані в монографії

[1]Густі В. Літературний похресник Олеся Гончара: Прозаїку Петру Ходаничу виповнюється 60 / Василь Густі // Срібна Земля. Фест. – № 25 (779). – 23-29 черв. – 2011. – С. 14.

[2]Див.: Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. – Т. 1 : А–Л. – С. 463.

[3]Федака Д. Українське красне письменство Закарпаття: літературні портрети й ескізи / Дмитро Федака. – Ужгород : TIMPANI, 2017. – С. 482–483.

„Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект”[1]. Сучасна дослідниця закарпатоукраїнського фольклору О. Тиховська осмислює образи дводушників в українській міфології (упира, шарканя, того, що зміям наказує, чорнокнижника…[2]), акцентуючи на їх специфіці та психологічному підґрунті семантики кожного персонажа. Київська дослідниця Л. Мушкетик виділила специфічні образи українських казок та легенд Закарпаття, сюжети яких не відомі в інших регіонах України: „Лише в українському фольклорі збереглася чарівна казка „Про Матяша і Поган-дівку”, яка символізує, з одного боку, жорсткого правителя-чужинця (погана), а з іншого – язичницькі сили, і вже цим ворожа місцевим мешканцям… Вона мучила людей…”[3]. За народними переказами та легендами, Поган-дівка (туркеня) проживала в Невицькому замку і була дуже жорстока.

Слід зазначити, що на образи карпатської міфології натрапляємо і в новелах-казках Н. Кобринської („Хмарище”) та романі Д. Корній „Гонихмарник”. Ці образи також проаналізовано і в дослідженнях І. Сенька. Науковці А. Гурдуз, В. Кедик[4] опублікували працю, у якій висвітлено протиставлення двох начал. І це дає змогу зробити висновок, що роман-містерія „Таємниця Капища Перуна” Петра Ходанича, як і роман „Гонихмарник” Дари Корній, містить автентичні українські образи.

У дусі народних казок персонажі-тварини, свійські й дикі, роману-містерії „Таємниця Капища Перуна” не лише володіють людською мовою та легко спілкуються з персонажами-людьми, але мають відповідні власні назви, що сприймаються як типові ЛХА. Пор.*: корова Ряба, собака Кутьо, Кудлатий Пес, Жовтий вуж, Сизий орел, Великий віл, гадюка Анаконда* та ін. Ці ЛХА утворені автором шляхом онімізації означень звичайних апелятивних назв, а тому їх доонімне значення надто вичерпно характеризує персонажа-денотата. Однак при цьому зауважимо, що за чинними нормами „Українського правопису” обидва компоненти цих назв (як у випадку *Кудлатий Пес*) треба було писати з великої літери.

---

[1]Тиховська О. Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект : [монографія] / Тиховська О. ; [Переднє слово Василя Івашківа]. – Ужгород : Ґражда, 2011. – 256 с.

[2]Тиховська О. Психологічне підґрунтя образу дводушника в українській міфології / Оксана Тиховська // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Філологія ; відп. за вип. О. Кузьма ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2016. – Випуск 2 (36). – С. 242–248.

[3]Мушкетик Л. Мандрівні мотиви в українському фольклорі про угорського короля Матяша Корвіна (казка „про Матяша та Поган-дівча” / Л. Г. Мушкетик // Компоративні дослідження слов’янських мов і літератур. – Київ. – 2013. – Випуск 21. – С. 259–267.

[4]Гурдуз А. Логіка кольору в романах Дари Корній „Гонихмарник” і Марії Ряполової „Бурецвіт” / А. І. Гурдуз, В. В. Кедик // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О.Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство) : зб. наук. пр. / за ред. О. С. Філатової. – № 1 (15). – квіт. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – С. 52–56.

Незважаючи на прагнення П. Ходанича створити постмодерністський роман-містерію, його літературно-художня антропонімія має лише один штучно утворений первинний ЛХА, тобто онім, який не запозичений з раніших фольклорних або літературних текстів. Це власна назва тварини-мутанта – *Вівцятеляпес*, жертва ворожінь Відьми – *Оввації*. *Оввації* сам про себе каже, що він „заразом схожий і на вівцю, і на теля, і на собаку!" Проте у дусі постмодерністської карнавальності власна назва тварини-потвори має дуже вишукане сприйняття: „ – Як мило з–з–звучить. *Оввац-ці-й*! – мелодійно протягував звуки *Жовтий вуж*. – Слово гада, воно мені нагадує ім'я відомого римського поета Горація!"

Очевидні постмодерністські прикмети літературно-художньої антропонімії роману-містерії „Таємниця Капища Перуна" хоча й слугують задуму письменника відтворити містичний світ давніх вірувань українців району Карпат, проте самі ЛХА цього роману, як видно, мають дуже обмежені функціонально-стилістичні можливості, а тому не можуть вважатися вдалими разом зі спробами автора подати сприйняття геофізиками Ужгородського державного університету польоту Відьми на мітлі як НЛО: „11 год. 05 хв. – помічено невідомий літальний об'єкт (НЛО) видовженої форми, що рухається біля правого борту літака. Він робить неймовірні віражі угору, вниз, вперед і рухається по лівому борту літака. Крізь лінзи бінокля чітко видно жіночу постать. Позаду неї щось перекручене, нагадує змія. 11 год. 13 хв. – літак і НЛО покидають зону спостереження.

Вахтовий Петро Турянський".

Як бачимо, П. Ходанич у романі-містерії „Таємниця Капища Перуна" творить літературно-художній антропонімікон за принципом постмодернізму. Загальновідома постмодерністська карнавальність у сфері ЛХА роману-містерії Ходанича набуває місцевої, карпатської, специфіки завдяки введенню до її складу цілої низки фольклорних ЛХА (*Марилька, Поган-дівка, Відьма, Гонихмарник, Синявка)*, які письменник запозичив із закарпатської усної народної творчості.

ВИСНОВКИ

1. Українська літературно-художня антропонімія XIX–XX ст. на теренах історичного Закарпаття творилася у специфічних умовах: відірваність від решти українського етнокультурного простору, жорстка денаціоналізаційна політика угорського уряду, зокрема в кінці XIX – на початку XX ст.; ліберальність чехословацького режиму міжвоєнної доби; тісні контакти у сфері духовної культури із західнослов'янськими та західноєвропейськими народами; мультикультурність історичного Закарпаття XIX–XX ст.; соціальна нерівність у середовищі закарпатських українців. Специфічні екстралінгвальні фактори, що впливали на закарпатоукраїнську літературно-художню антропонімію XIX – першої половини XX ст., зумовили своєрідний характер її розвитку. Лише після возз'єднання Закарпаття з УРСР закарпатоукраїнська літературно-художня антропонімія стає невід'ємною складовою частиною нової української літературно-художньої антропонімії.

2. Незважаючи на ряд специфічних ознак, закарпатоукраїнська літературно-художня антропонімія XIX–XX ст. ніколи не втрачала зв'язку з літературно-художньою антропонімією, що розвивалася на решті українських земель, ніколи не виходила за межі загальноукраїнського контексту. Починаючи з О. Духновича і аж до возз'єднання Закарпаття з УРСР, у закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії простежуються чіткі паралелі з новою українською літературно-художньою антропонімією, що розвивалася в Галичині та Наддніпрянщині. Так, наприклад, літературно-художня антропонімія драматургії О. Духновича виявляє очевидну схожість до літературно-художньої антропонімії п'єс І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка, а літературно-художній антропонімікон байок закарпатського Будителя має чимало спільних рис із власними назвами байок Є. Гребінки, Л. Боровиковського та П. Гулака-Артемовського.

Тісний зв'язок закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії з літературно-художнім антропоніміконом, що творився на решті українських земель, гарантували не лише чинники суто суб'єктивні (контакти закарпатських та галицьких чи наддніпрянських літераторів, знайомство з їх літературними текстами), а й фактори об'єктивні, наприклад орієнтація на традиційний народнорозмовний антропонімікон як основне джерело літературно-художнього.

3. Розвиток української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. на теренах Закарпаття має такі періоди:

А. Період класицизму та псевдокласицизму (середина XIX – початок 40-х рр. XX ст.), який репрезентує літературно-художня антропонімія О. Духновича, А. Кралицького, І. Сільвая, а також авторів „Сборника хустской литературной школы” (Хуст, 1941) та „Литературного альманаха (Унгваръ–Ужгород, 1943), прикметними рисами якої були: промовистість власних назв головних персонажів, характеристичний потенціал яких закладено в прямій доонімній семантиці ЛХА (у драмах О. Духновича такі ЛХА складали близько 90% літературно-художнього антропонімікону); висока питома вага ЛХА, утворених шляхом онімізації апелятивів чи словосполучень; важливість соціальної ознаки у доборі та функціонуванні ЛХА; широке використання церковнослов’янських мовних засобів у творенні ЛХА. Використання О. Духновичем та його послідовниками й епігонами традиційних народнорозмовних іменних варіантів також не суперечить принципам класицизму, адже автори їх використовують у творах про життя простолюду та адресованих широким народним верствам. Однак відсоток ЛХА народнорозмовного походження був незначним, часто він не сягає навіть 10%.

Б. Період реалізму (міжвоєнна доба) представляє літературно-художня антропонімія В. Ґренджі-Донського, Ф. Потушняка, Ю. Станинця, І. Невицької, Марка Бараболі та авторів „Альманаху підкарпатських українських письменників”. Для літературно-художньої антропонімії цього періоду характерна цілковита орієнтація на традиційний закарпатоукраїнський антропонімікон (більше 90 % ЛХА роману „Сини Верховини” В. Ґренджі-Донського складають оніми, запозичені письменником із народнорозмовного антропонімікону), а також спроби авторського творення характеристичних можливостей ЛХА завдяки відновленню його доонімійного значення, які, однак, не перешкоджають реалістичності таких характеристичних ЛХА. Пор. ще ЛХА Ю. Станинця: *Демканя, Кляпчуканя, Станчуканя, Суринцяня, Юраня, Анна Чорнюкова, Марія Мочаркова, Марія Ліхтейова, Олена Кудрейчикова, Юла Пилипова, Анця Кобринка, Анна Старостова*. Відсоток промовистих ЛХА дуже незначний, як правило, 3-5 %.

Окреме місце в міжвоєнний період закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії посідають власні назви персонажів Марка Бараболі, які майже на 90 % складаються з дейктичних ЛХА.

В. У повоєнний період (кінець 40-х – кінець 80-х рр. XX ст.) у закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії розвивалися як традиційний напрямок антропонімійного реалізму, так і новий –

соціалістичного реалізму. Одні автори продовжуть та збагачують традиції реалізму при творенні літературно-художньої антропонімії, зокрема ускладнюють структуру онімійної семантики ЛХА, використовують ЛХА-символи тощо, а інші письменники цього періоду хоча й зважають на принципи антропонімійного реалізму, проте вводять у свої тексти ідеологічні ЛХА на зразок *В. І. Ленін, Микита Хрущов* та ін., які наділяють ознаками теонімів, а також намагаються засобами літературно-художньої антропонімії давати ідеологічно вмотивовану характеристику денотата, ілюструвати „торжество принципів соціалістичного інтернаціоналізму" тощо.

Г. Період модерністських та постмодерністських пошуків (від початку 90-х рр. XX ст.) репрезентують А. Дурунда, Д. Кешеля, П. Ходанич та ін. Хоча в літературно-художньому антропоніміконі цього періоду й надалі домінують принципи антропонімійного реалізму, проте помітними є спроби низки авторів використовувати ЛХА з метою створення постмодерністичної карнавальності, містичного колориту або для легітимності персонажів майбутнього тощо. Пор.: *корова Ряба, собака Кутьо, Кудлатий Пес, Жовтий вуж, Сизий орел, Великий віл, гадюка Анаконда*.

Однак, як показало наше дослідження, літературно-художня антропонімія окремих авторів може виходити за рамки одного періоду. Так, наприклад, літературно-художній антропонімікон О. Духновича, попри його класицистичну природу, має ряд виразних ознак антропонімійного реалізму. Власні назви персонажів Ю. Станинця, Ф. Потушняка хоч і творилися у руслі реалістичних принципів, проте на них позначилися також модерні естетичні пошуки їх творців. Літературно-художній антропонімікон І. Чендея, початок творчості якого припадає на 40-і рр. XX ст., еволюціонізував від псевдокласицизму через соціалістичний реалізм до глибокого реалізму.

Еволюцію естетичних поглядів закарпатоукраїнських письменників можна наочно простежити на прикладі виражальних можливостей ЛХА *Чорний* у текстах О. Духновича, Ю. Станинця, Ф. Потушняка та В. Ладижця.

4. Незважаючи на різні естетичні принципи, які сповідували українські письменники Закарпаття XIX–XX ст., у їх літературно-художній антропонімії провідне місце належить ЛХА, утвореним на базі традиційних закарпатоукраїнських антропонімів. Упродовж усього досліджуваного періоду високою частотою вживання характеризуються ЛХА, що постали на базі традиційних закарпатоукраїнських іменних варіантів, андронімів, патронімів, а

також колоритних прізвищ закарпатських українців. Такі ЛХА в закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії можуть виконувати не лише характеристичну функцію, тобто мати регіональну стилістичну значущість, але й забезпечують виконання номінативної функції.

Специфічною рисою закарпатоукраїнської літературно-художньої антропонімії XIX – першої пол. XX ст. є обмежене використання ЛХА, яким притаманна лише соціальна значущість. Набагато частіше соціальної значущості ЛХА набувають на тлі національної значущості персонажі, що називаються традиційними українськими антропонімами – селяни, рідше вбогі ремісники, а літературні герої, які йменуються чужомовними антропонімами, – представники вищих соціальних верств – священики, урядовці, корчмарі тощо. Майже кожен закарпатоукраїнський літературно-художній текст XIX–XX ст. не обходиться без ЛХА, створених на базі реальних угорських, чеських, словацьких, німецьких або циганських антропонімів. Питома вага таких ЛХА варіює від 5 до 20–25% від загальної кількості тих, що вживаються у творі.

У закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії XIX – першої половини XX ст. помітним є використання ЛХА, утворених на базі дохристиянських власних імен людей (*Любиця, Богдан, Власта, Драгомир, Доброслав, Славомир, Мирослав*), не стільки для творення відповідного історичного колориту, скільки для національної характеристики персонажів та для пропаганди ідеї національного визволення в умовах неслов'янської держави (Австро-Угорщини), причому такі успішні спроби використовували не лише літератори XIX ст., наприклад, О. Духнович, але й письменники середини XX ст., зокрема Ф. Потушняк у період угорської окупації Закарпаття. За цією ознакою літературно-художня антропонімія Закарпаття подібна до літературно-художньої антропонімії Галичини. Пор., наприклад, „Захар Беркут" Івана Франка.

5. Закарпатоукраїнська літературно-художня антропонімія XIX–XX ст. віддзеркалює багатонаціональний склад населення Закарпаття та виступає одним із ефективних засобів представлення та популяризації традиційних іменувань закарпатських українців у загальноукраїнському масштабі, окремі з них, наприклад *Василина*, увійшли в загальнонаціональний іменник українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Розділ 1

Підрозділ 1.1

1. Духнович О. Вибрані твори / Олександр Духнович ; [упорядкув., вступ. ст. (с. 5–16), підготов. текстів та приміт. Д. М. Федаки]. – Ужгород : Закарпаття, 2003. – 568 с.
2. Духнович О. Твори : [проза, драматичні твори (с. 99–179)] / Олександр Духнович ; [упорядкув., підготов. текстів О. М. Рудловчак ; вступ. ст. (с. 5–16) Ю. А. Бачі ; приміт. (с. 243–251) Д. М. Федаки,]. – Ужгород : Карпати, 1993. – 250, [6] с.
3. Духнович О. Твори : в 4-х т. / Олександр Духнович ; [вступ. ст. (с. 15–168) О. Рудловчак ; упорядкув. : О. Рудловчак, В. Микитася]. – Братислава : Словац. пед. вид-во. Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968. – Т. 1 : Художні твори. – 774 с.

Підрозділ 1.2

1. Кралицький А. „Кому мила єсть отчина…” : оповідання / Анатолій Кралицький ; [упоряд. текстів, авт. вступ. ст. (с. 5–16) та прим. Валерія Падяка]. – Ужгород, 1998. – 112 с.
2. Кралицький А. Розвідка і вибрані твори / Анатолій Кралицький. – [Вид. перше]. – Братислава ; Пряшів : Словац. пед. вид-во, 1984. – 256 с.
3. Сильвай И. А. (Уриил Метеор). Избранные произведения / Сильвай И. А. ; предисловие (с. 9–14) В. Зозуляка. – Пряшев : Словац. изд-во худ. л-ры, 1957. – 407 с.
4. Сильвай И. А. (Уріилъ Метеоръ). Собраніе починеній / Сильвай И. А. – Ужгородъ : [б. в.], 1941. – Кн. первая. – 155 с.

Підрозділ 1.3

1. Литературный альманахъ. – Унгваръ-Ужгородъ : [б. в.], 1943. – 200 с.
2. Сборникъ хустской литературной школы. – Хустъ : [б. в.], 1941. – 165 с.

Розділ 2

Підрозділ 2.1

1. Ґренджа-Донський В. Твори : у 2-х т. / Василь Ґренджа-Донський ; [упорядкув., підготов. текстів, передм. (с. 5–68) З. Ґренджі-Донської]. – Ужгород : Карпати, 2004. – Т. І : Шляхом терновим. – 608 с.

2. Ґренджа-Донський В. Твори : у 2-х т. / Василь Ґренджа-Донський ; [упорядкув., підготов. текстів З. Ґренджі-Донської ; передм. (с. 5–15) О. Мишанича]. – Ужгород : Карпати, 2004. – Т. ІІ : Сини Верховини. – 464 с.
3. Твори Василя Ґренджі-Донського : у 12-ти т. / Ґренджа-Донський В.; [упорядкув. та підготов. текстів Зірки Ґренджі-Донської] ; літ. ред. проф. д-р В. Лев. – Вашінґтон : [Вид. Карпат. Союзу, Інк. від. у Вашінґтоні, Д. К.,], 1985. – Т. V : Повісті. – 280 с.

Підрозділ 2.2

1. Невицька І. Матій Куколка / Ірина Невицька ; [до вид. підгот. Федір Іванчов ; післямова (с. 143–153) О. М. Рудловчак]. – Братислава : Словац. пед. вид-во ; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968. – 142 с.
2. Невицька І. Пригоди Матія Куколки / Ірина Невицька ; [упорядкув., розшифр. текстів, вступ та словник Любиці Баботи та Любиці Лешканин]. – Вид. перше. – Братислава : Словац. пед. вид-во ; Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1994. – 186 с.

Підрозділ 2.3

1. Альманах підкарпатських українських письменників / за ред. А. Ворона, М. Храпка. – Севлюш, 1936. – 198 с.

Підрозділ 2.4

1. Станинець Ю. Сусіди : роман / Юрій Станинець ; [передм. (с. 3–30) Н. Ребрик, упорядкув. І. Ребрика та Н. Ребрик]. – Ужгород : Ґражда, 2006. – 400 с.
2. Станинець Ю. Червона йонатаночка : вибрані твори. Видання присвячене 105-ій річниці від дня народження письменника / Юрій Станинець ; [упорядкув., підготов. тексту І. Ребрика; передм. (с. 3–82) Наталії Ребрик]. – Ужгород : Ґражда, 2011. – 640 с.
3. Станинець Ю. Юра Чорний : повість, оповідання / Юрій Станинець ; [упорядкув., вступ. ст. (с. 5–12), прим., слов. (с. 249–258) І. М. Ребрика]. – Ужгород : Карпати, 1991. – 248 с.
4. Станинець Ю. Юра Чорный : повѣсть / Юрій Станинець. – [Вид. перше]. – Унгваръ : [Друк. Подкарпатского Общества Наукъ], 1943. – Ч. 26. – 168 с.

Підрозділ 2.5

1. Бараболя Марко. Проект автономії : [сатира та гумор] / Марко Бараболя ; [упорядкув., прим. та післямова (с. 78–84) Ю. І. Балеги]. –

Ужгород : [Закарпат. обл. орг. т-ва любителів книги УРСР], 1991. – 87 с.
2. Бараболя Марко. Проект автономії : твори / Марко Бараболя [упорядкув., підготов. текстів, вступ. ст. (с. 5–13) та прим. (с. 110–133) В. С. Попа]. – Ужгород : Карпати, 1991. – 133, [3] с.

Підрозділ 2.6

1. Потушняк Ф. В долині синьої ріки : оповідання / Федір Потушняк. – Ужгород : [Закарпат. обл. вид-во], 1957. – 164, [2] с.
2. Потушняк Ф. Мій сад : поезії та драми / Федір Потушняк ; упорядкув., підготов. текстів, передм. (с. 5–18) та прим. (с. 550–556) Д. М. Федаки. – Ужгород : Закарпаття, 2007. – 576 с.
3. Потушняк Ф. Повінь : роман та оповідання / Федір Потушняк ; вступ. ст. (с. 3–16) В. Микитася. – Київ : Дніпро, 1965. – 566 с.
4. Потушняк Ф. Честь роду : оповідання, повість, поезії у прозі / Федір Потушняк ; упорядкув. та післямова (с. 233–246) В. С. Попа. – Ужгород : Карпати, 1973. – 232 с.

Розділ 3

Підрозділ 3.1

1. Томчаній М. Брати : роман / Михайло Томчаній. – Ужгород : Карпати, 1972. – 176 с.
2. Томчаній М. Вибрані твори / Михайло Томчаній ; упорядкув. дочки автора Г. М. Щоки ; передм. (с. 5–25) О. Ігнатович. – Ужгород : TIMPANI, 2014. – 696 с.
3. Томчаній М. Жменяки : [трилогія] / Михайло Томчаній. – Ужгород : Карпати, 1982. – 712 с.
4. Томчаній М. Жменяки : роман / Михайло Томчаній ; післямова (с. 308–318) В. Попа. – [Третє вид.]. – Ужгород : Карпати, 1970. – 317, [1] с.
5. Томчаній М. Жменяки : роман / Михайло Томчаній ; післямова (с. 325–335) В. Попа. – [Друге вид.]. – Ужгород : Карпати, 1967. – 336 с.
6. Томчаній М. Жменяки : роман / Михайло Томчаній. – Ужгород : Карпати, 1964. – 320 с.
7. Томчаній М. Жменяки : трилогія / Михайло Томчаній ; передм. (с. 3–22) В. Попа. – Київ : Дніпро, 1974. – 733, [3] с.
8. Томчаній М. На кордоні : [оповідання і повість] / Михайло Томчаній. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1962. – 136 с.
9. Томчаній М. Після ночі : [оповідання, повісті] / Михайло Томчаній. – Ужгород : Карпати, 1989. – 304 с.

10. Томчаній М. Терезка : [повість] / Михайло Томчаній ; післямова (с. 113–115) В. Попа. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1957. – 115 с.
11. Томчаній М. Тихе містечко : [роман] / Михайло Томчаній. – Ужгород : Карпати, 1969. – 243 с.

Підрозділ 3.2

1. Чендей І. Вибране : в двох т. / Іван Чендей ; передм. (с. 5–14) М. Г. Жулинського. – Ужгород : Карпати, 2002. – Т. 1 : Оповідання, повісті. – 396 с.
2. Чендей І. Вибране : в двох т. / Іван Чендей. – Ужгород : Карпати, 2003. – Т. 2 : Оповідання, роман. – 518 с.
3. Чендей І. Вибране / Іван Чендей. – Пряшів, 1963. – 198 с.
4. Чендей І. Вибрані твори : в двох т. / Іван Чендей ; [передм. (с. 5–18) М. Жулинського]. – Київ : Дніпро, 1982. – Т. 1 : Оповідання. Птахи полишають гнізда… : роман. – 622, [2] с.
5. Чендей І. Вибрані твори : в двох т. / Іван Чендей. – Київ : Дніпро, 1982. – Т. 2 : Повісті. – 516 с.
6. Чендей І. Калина під снігом : повісті, оповідання / Іван Чендей. – Київ : Рад. письменник, 1988. – 399 с.

Підрозділ 3.3.1

1. Ладижець В. За бруствером світанок : роман-хроніка / Володимир Ладижець ; вступ. ст. (с. 3–8) Ю. Балеги. – Ужгород : Карпати, 1976. – 255 с.
2. Ладижець В. Перехрестя : [роман-хроніка. Трилогія] / Володимир Ладижець. – Київ : Дніпро, 1980. – 682, [6] с.
3. Ладижець В. Перехрестя : роман-трилогія / Володимир Ладижець ; упорядкув., вступ. ст. (с. 5–11) О. Ладижця. – Ужгород : Карпати, 2003. – 765 с.
4. Ладижець В. Перехрестя : роман-хроніка / Володимир Ладижець. – Ужгород : Карпати, 1967. – 262 с.
5. Ладижець В. Розхитана земля : роман-хроніка / Володимир Ладижець. – Ужгород : Карпати, 1971. – 224 с.

Підрозділ 3.3.2

1. Долгош І. Колочава : роман / Іван Долгош ; [перевид. роману здійснено до 70-річчя від дня народження автора ; передм. (с. 5–18) Н. Копистянської]. – Ужгород : Закарпаття, 2001. – 504 с.
2. Долгош І. Колочава : роман / Іван Долгош. – Ужгород : Карпати, 1982. – 480 с.

Підрозділ 3.3.3

1. Мейгеш Ю. Верховинці : роман. Кам’яний ідол : роман / Юрій Мейгеш. – Київ : Дніпро, 1979. – 550 с.

Розділ 4

Підрозділ 4.1

1. Кешеля Д. А Земля таки крутиться : повість, оповідання / Дмитро Кешеля. – Ужгород : Карпати, 1985. – 268, [4] с**.**
2. Кешеля Д. Видіння Зрячої Води, або ж Дурний Іван стріляє, а Богонько кулі направляє : роман з народного життя / Дмитро Кешеля. – Ужгород **:** Карпати, 2007. – 184 с.
3. Кешеля Д. Госундрагоші (всякоє-шіліякоє) / Дмитро Кешеля – Ужгород, 1994. – 138 с.
4. Кешеля Д. Дерево зеленого дощу : оповідання / Дмитро Кешеля ; передм. (с. 3–5) І. Чендея. – Ужгород : Карпати, 1978. – 92 с.
5. Кешеля Д. Жіванський світ: роман із народного життя у трьох серіях / Дмитро Кешеля. – Ужгород : Патент, 1997. – 188, [4] с.
6. Кешеля Д. Колиска сонця : оповідання, повість / Дмитро Кешеля. – Ужгород : Карпати, 1982. – 124 с.
7. Кешеля Д. Осінь Великих Небес, або Прирічанські характери : романи з народного життя / Дмитро Кешеля ; післяслово (с. 391–396) Д. Федаки. – Ужгород : Карпати, 2006. – 400 с.
8. Кешеля Д. Осінь Великих Небес, або Прирічанські характери : трагікомічні романи / Дмитро Кешеля ; післяслово (с. 391–396) Д. Федаки ; (с. 397–404) О. Ігнатович. – Ужгород : Карпати, 2005. – 408 с.
9. Кешеля Д. Чим би не бавилися пани, лем би не було війни!.. : трагікомічний роман із народного життя / Дмитро Кешеля. – Мукачево **:** Карпат. вежа, 2003.– 180 с.

Підрозділ 4.2

1. Дурунда А. Замах на Паганіні : нариси / Андрій Дурунда. – Ужгород : Два кольори, 2002. – 240 с.
2. Дурунда А. Не карай самотністю : оповідання / Андрій Дурунда ; передм. (с. 5–8) Василя Попа. – Ужгород : Карпати, 1988. – 157 с.
3. Дурунда А. Невидимі пута : [повість] / Андрій Дурунда. – Ужгород, 1992**.** – 171 с.
4. Дурунда А. Сльози Святої Марії : роман / Андрій Дурунда ; передм. (с. 5–8) Петра Скунця. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 504 с.

5. Дурунда А. Сльозинка на зеленім листку : [повість у новелах]. Поезії. Дорожні нариси / Андрій Дурунда. – Ужгород : Карпати ; Патент, 1994. – 292 с.

Підрозділ 4.3

1. Ходанич П. Таємниця Капища Перуна : роман-містерія / Петро Ходанич. – Ужгород : Карпати, 2008. – 224 с.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Альтман М. Достоевский: по вехам имен / М. С. Альтман ; [наук. ред. Лугачев В. В.]. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1975. – 280 с.
2. Амвросова С. Вариативность номинации действующего лица в художественном тексте как средство создания полифонии / С. В. Амвросова // Номинация и контекст / [редкол. : Тиунова С. П. (отв. ред.) и др.]. – Кемерово : Кемеров. гос. ун-т, 1985. – С. 17–22.
3. Андрєєнко О. Комунікативно-прагматичний потенціал власних назв у науково-фантастичному тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.19 „Теорія мовознавства” / О. Ю. Андрєєнко // Одеський держ. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 1992. – 17 с.
4. Антофійчук В. Євангельські образи в українській літературі XX століття : монографія / В. І. Антофійчук. – Чернівці : Рута, 1999. – 335 с.
5. Антофійчук В. Юда Іскаріотський в українській літературі і загальнокультурний контекст / В. І. Антофійчук // Сучасна українська культура: традиції і нові парадигми відновлення та розвитку : матеріали Міжнар. наук. симпозіуму (Клуж-Напока, 18 – 19 жовт. 2007 р.) ; упоряд. : Юдіт Барталіш-Бан ; наук ред. Михайло Кондор. – Echinox, CIuj, 2010. – С. 16–26.
6. Арутюнова Н. Номинация и текст / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация. Виды наименований / [А. А. Уфимцева, Э. С. Азнаурова, В. Н. Телия и др.] ; отв. ред. чл.-кор. АН СССР Б. А. Серебренников, д-р филол. наук А. А. Уфимцева. – Москва : Наука, 1977. – С. 304–357.
7. Багнюк А. Символи українства. Художньо-інформаційний довідник / А. Л. Багнюк. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2010. – 512 с.
8. Балега Ю. [Література на Закарпатті] / Юрій Балега. Особистість у вимірі часу ; [упорядкув. Надії Ференц]. – Ужгород : Ґражда, 2017. – 742 с.
9. Балега Ю. Література Закарпаття двадцятих–тридцятих років XX століття / Юрій Балега. – Київ : Рад. письменник, 1962. – 245 с.
10. Балега Ю. Марко Бараболя. Проект автономії : [сатира та гумор] / Ю. Балега // Бараболя, Марко / [упорядкув., приміт. та післямова Ю. Балеги]. – Ужгород : [Закарпат. обл. орг. т-ва любителів книги УРСР], 1991. – 87 с.
11. Балега Ю. На перехрестях історії : [передм.] / Юрій Балега // Ладижець В. Перехрестя : роман / Володимир Ладижець. – Ужгород, 1989. – С. 5–14.

12. Балега Ю. Уперше на своїй землі : [післямова] / Ю. Балега // Бараболя, Марко. Проект автономії : [сатира та гумор] / Марко Бараболя. – Ужгород : [Закарпат. обл. орг. т-ва любителів книги УРСР], 1991. – С. 78–84.
13. Балега Ю. Художні відкриття чи правда факту? / Юрій Балега. – Ужгород : Карпати, 1969. – 219 с.
14. Балега Ю. Через важкі випробування : [передм.] / Юрій Балега // Ладижець В. За бруствером – світанок : роман-хроніка / Володимир Ладижець. – Ужгород, 1976. – С. 3–8.
15. Балла Е. Митець за покликанням : [передм.] / Евеліна Балла // Михайло Томчаній : до 95-річчя від дня народження : бібліогр. покажч. ; Упр. культури Закарпат. обл. держ. адмін., Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. : М. Б. Бадида, О. А. Канюка ; ред. Л. О. Ільченко ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2009. – С. 7–12.
16. Балла Е. Психологізм та ліризм: прийоми кореляції (на прикладі новели Івана Чендея „Син”) / Евеліна Балла // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) / [відп. ред. І. В. Сабадош] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 26–30.
17. Бартенева В. Герменевтическая интерпретация поэтики онимов романа Дж. Джойса „Улисс” / Виктория Бартенева // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. ; наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 56–61.
18. Барчан В. Поетична творчість Василя Ґренджі-Донського : навч. посіб. / Валентина Барчан ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. , Каф. укр. л-ри, Зак. ін-т післядипл. педагог. освіти ; передм. Б. М. Качура. – Ужгород : Карпати ; Інформ.-видав. центр ЗІППО, 2004. – 152 с.
19. Барчан О. Пропагандистська діяльність В. Ґренджі-Донського у період виборів до Сойму Карпатської України / Олеся Барчан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія ; [відп. за вип. І. М. Сенько] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2008. – Вип. 18. – С. 107–110.
20. Барчан О. Публіцистика Василя Ґренджі-Донського 20–30-х рр. XX століття : монографія / О. В. Барчан. – Ужгород : Ліра, 2017. – 200 с.

21. Бача Ю. „…А на батька пам’ятайте…”: Про життєвий і творчий шлях Олександра Духновича : [передм.] / Юрій Бача // Олександр Духнович. Твори / упорядкув., підгот. текстів О. М. Рудловчак ; вступ. ст. Ю. А. Бачі. – Ужгород : Карпати, 1993. – С. 5–16.
22. Бача Ю. Іван Чендей у моєму житті / Юрій Бача // Іван Чендей у колі сучасників : зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. До 95-річчя від дня народження письменника ; [уклад. О. Д. Гаврош, С. С. Кіраль, М. І. Трещак та ін.]. – Ужгород : [ТОВ „РІК-У”], 2017. – С. 143–150.
23. Белей Л. „Русинський” сепаратизм: націєтворення in vitro / Любомир Белей. – Київ : Темпора, 2017. – 392 с.
24. Белей Л. Від коріння роду свого // Екзиль. Науково-мистецький часопис. – 2007. – № 9 (14). – С. 2–4.
25. Белей Л. Відображення соціально-політичних змін в українській літературно-художній антропонімії 20-х років ХХ ст. / Л. О. Белей // Шоста республіканська ономастична конференція (4–6 груд. 1990, Одеса) : тези доп. і повідомл. – Одеса, 1990. – Ч. 1. – С. 102–103.
26. Белей Л. Власні імена українців на порозі ІІІ тисячоліття / Любомир Белей // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. ; [упорядкув. І. Сабадоша, О. Миголинець] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2009. – Вип. 13. – С. 6–11.
27. Белей Л. Глобалізація як панівна тенденція розвитку сучасного українського антропонімікону / Любомир Белей // Ономастика і апелятиви : зб. наук. пр. / за ред. В. О. Горпинича. Ювілейний випуск на пошану 80-річчя від дня народження професора Володимира Олександровича Горпинича. – Дніпропетровськ : ДПУ, 2007. – Вип. 30. – С. 76–82.
28. Белей Л. Ім’я дитини в українській родині / Л. О. Белей. – Харків : Фоліо, 2011. – 283 с.
29. Белей Л. Ім’я дитини в українській родині : словник-довідник / Любомир Белей. – Ужгород : Закарпат. крайове т-во „Просвіта”, 1993. – 116 с.
30. Белей Л. Літературно-художні імена-символи / Любомир Белей // Культура слова : респ. міжвід. зб. ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1996. – Вип. 46–47. – С. 63–67.
31. Белей Л. Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців / Любомир Белей // Мовознавство. – 1993. – № 3. – С. 35–40.

32. Белей Л. Літературно-художня антропонімія як мовно-стилістичний засіб розкриття характерів персонажів / Любомир Белей // Укр. мова і л-ра в шк. – 1993. – № 7. – С. 36–39.
33. Белей Л. Мовна ситуація на Закарпатті у міжвоєнний період (на матеріалі споминів Ф. Тихого „Ужгород 1923”) / Любомир Белей // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні : матеріали наук.-практ. конф. (Ужгород, 5–6 трав. 1992 р.). – Ужгород, 1993. – С. 56–59.
34. Белей Л. Не минаючи ані титли… Лінгвобіографія старослов’янської мови / Любомир Белей. – Київ : Темпора, 2015. – 256 с.
35. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії : монографія / Любомир Белей. – Ужгород : [СМТ „Інвазор”], 2002. – 176 с. – Бібліогр.: с. 150–175 (289 назв) та в підрядк. прим.
36. Белей Л. Основні тенденції розвитку новітньої української літературно-художньої антропонімії / Любомир Белей // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. ; [відп. ред. М. І. Сюсько] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [б. в.], 2005. – Вип. 8 : Збірник пам’яті професора Василя Добоша. – С. 189–194.
37. Белей Л. Особливості вживання антропонімів у творах Федора Потушняка / Любомир Белей // Тези народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Т. Легоцького (Мукачево, 26–27 жовт. 1990 р.). – Мукачево, 1990. – С. 120–121.
38. Белей Л. Особливості функціонального розвитку іменника словаків та українців / Л. О. Белей // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови : тези доп. Респ. конф. (Ужгород, листоп., 1989 р.). – Ужгород, 1989. – С. 11–12.
39. Белей Л. Офіційні та розмовні варіанти / Л. О. Белей // Укр. мова і л-ра в шк. – 1986. – № 6. – С. 63–64.
40. Белей Л. Про соціальне в українській антропонімії / Любомир Белей // Укр. мова і л-ра. в шк. – 1990. – № 10. – С. 49–51.
41. Белей Л. Про християнські джерела української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. / Л. Белей // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Збірник на честь 70-річчя проф. В. В. Німчука. – Житомир, 2003. – Вип. 10. – С. 150–154.

42. Белей Л. Словотворче варіювання власного імені людини / Л. О. Белей // Семасіологія і словотвір: [зб. наук. пр.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1989. – С. 56–59.
43. Белей Л. Старословянсько-український словник / Любомир Белей, Олег Белей. – Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу : Видав. від. „Свічадо”, 2001. – 332 с.
44. Белей Л. Стилістична роль антропонімів в оповіданнях Івана Франка / Л. Белей // Тези доповідей IV конференції молодих вчених УжДУ (Ужгород). – Ужгород, 1989. – С. 151.
45. Белей Л. Стилістичні функції антропонімів-історизмів у творчості Т. Г. Шевченка / Л. О. Белей // Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. – Ужгород, 1989. – С. 37.
46. Белей Л. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. О. Белей ; Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород, 1997. – 48 с.
47. Белей Л. Український пострадянський іменник : основні тенденції розвитку / Любомир Белей // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 318–320.
48. Белей Л. Українські імена колись і тепер : [монографія] / Любомир Белей. – Київ : Темпора, 2010. – 128 с. – Бібліогр.: с. 125–126 та в підрядк. прим.
49. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. : монографія / Любомир Белей ; наук. ред. М. І. Сюсько. – Ужгород : [Патент], 1995. – 120 с. – Бібліогр.: с. 106–118 (114 назв).
50. Белей Л. Характеристичний потенціал словотворчих ресурсів української літературно-художньої антропонімії / Л. О. Белей // Методичні читання „Словотвірна та семантична структура української лексики”, присвячені пам’яті засновника дериватологічної школи в Україні проф. Івана Ковалика (Львів, 15–17 трав. 1991 р.) : тези доп. – Львів, 1991. – С. 25–26.
51. Белей Л. Як „промовляють” імена літературних персонажів: про мовні засоби української літературно-художньої антропонімії / Л. Белей // Мовознавство. – 2002. – № 1. – С. 23–31.
52. Берегеч В. Власні назви як змістотворчий компонент художнього тексту (на матеріалі поетичної творчості Юрія Федьковича та Міхая Емінеску) / Вероніка Берегеч // Науковий вісник Чернівецького

університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 62–66.
53. Бияк Н. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Н. Я. Бияк. – Івано-Франківськ, 2004. – 19 с.
54. Бідзіля Ю. Творчість Івана Сільвая : монографія / Юрій Бідзіля ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [б. в.], 2000. – 120 с. – Бібліогр.: с. 109–118 (240 назв).
55. Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Руси / Володимир Бірчак. – Друге доповн. вид. – Ужгород : Друкарня „Школьная помощь", 1937. – 177 с. ; [Факс. вид. – Ужгород : Карпати ; Патент, 1993. – 186, [6] с.].
56. Боєва Е. Паралелізм функцій онімної та безіменної систем у художньому тексті (на матеріалі творів М. Коцюбинського і В. Винниченка) / Е. В. Боєва // Традиційне і нове у вивченні власних імен : тези доп. міжнар. ономастичної конф. (Донецьк-Горлівка-Святогірськ, 13–16 жовт. 2005 р.). – Горлівка : ГДПІІМ, 2005. – С. 136–139.
57. Боєва Е. Поіменованість і безіменність у поетонімосфері прози М. Коцюбинського і Б. Грінченка / Е. В. Боєва // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія ; [редкол. : Матвіїшин В. Г. (голова) та ін.]. – Івано-Франківськ : Видав.-дизайнер. від., 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 555–558.
58. Боєва Е. Специфіка функціонування поетонімів в сатирично-викривальній драматургії О. Олеся / Евеліна Боєва // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. ; наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 67–71.
59. Бондалетов В. Русская ономастика : [учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. 2101 „Рус. яз. и л-ра"] / В. Д. Бондалетов. – Москва : Просвещение, 1983. – 224 с.
60. Буевская М. Психолингвистический аспект поэтики собственных имен в идиолекте М. Цветаевой / Марина Буевская // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 72–75.
61. Бучко Г. Питання про деривацію онімічну та апелятивну / Г. Бучко // Методичні читання „Словотвірна та семантична структура української лексики", присвячені пам'яті засновника

дериватологічної школи в Україні проф. Івана Ковалика (Львів, 15–17 трав. 1991 р.) : тези доп. – Львів, 1991. – С. 16–18.
62. Буштян Л. К проблеме фонетической коннотации собственных имен в поэзии / Л. М. Буштян // Русская ономастика : сб. науч. тр. / [отв. ред. Ю. А. Карпенко]. – Одесса : ОГУ, 1984. – С. 118–124.
63. Васильєва Н. Собственное имя в мире текста / Н. В. Васильєва. – Москва : Акад. гуманит. исследований, 2005. – 224 с.
64. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Івана Чендея / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) ; [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 204–208.
65. Вегеш А. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби : [монографія] / Анастасія Вегеш ; наук. ред. Л. О. Белей ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”, НДІ україністики ім. Михайла Мольнара. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2012. – 272 с. – Бібліогр.: с. 196–229 (271 назва).
66. Вегеш А. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / А. І. Вегеш ; Прикарпатський нац. ун-т. ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2010. – 19 с.
67. Вегеш А. Характеристичний потенціал літературно-художніх антропонімів в українських сучасних прозових текстах / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 76–82.
68. Вегеш М. Громадсько-політична і культурно-освітня діяльність Василя Ґренджі-Донського (1897–1974) : (матеріли до спецкурсу Історія української культури XX століття) / М. М. Вегеш, Л. В. Горват ; Ужгор. держ. ун-т ; НДІ карпатознавства. – Ужгород : [б. в.], 2000. – 106 с.
69. Вегеш М. У вінок шани і визнання / М. М. Вегеш, В. В. Туряниця ; Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород : [б. в.], 1995. – 36 с.
70. Виноградов В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика / В. В. Виноградов. – Москва : Изд-во АН СССР, 1963. – 250 с.

71. Вінтонів Т. Семантична аура антропоетоніма Мазепа в творах світової літератури / Тетяна Вінтонів // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 83–88.
72. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – Київ : Лебідь, 2002. – 664 с.
73. Галас К. Про назву „Лаборець" / Кирило Галас // Народний календар 1991. – Братислава : Словац. пед. вид-во ; Пряшів : Від. укр. л-ри. ; Ужгород : Карпати, 1990. – С. 60–62.
74. Галич В. Антропонімія Олеся Гончара: природа, еволюція, стилістика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / В. М. Галич ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 1993. – 24 с.
75. Голомб Л. Джерела ліричного міфосвіту Федора Потушняка / Лідія Голомб // Із спостережень над українською поезією XIX–XX століть. : зб. ст. : [монографія] / Лідія Голомб ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т, Каф. укр. літ. – Ужгород : Ґражда, 2005. – С. 354–365. – Бібліогр. в кінці розд.
76. Голомб Л. З історії національно-культурного відродження на Закарпатті / Лідія Голомб // Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст. – Ужгород : Ґражда, 2008. – С. 236–291.
77. Голомб Л. Літературно-критичний дискурс поезії Закарпаття 20-30-х рр. XX ст. / Лідія Голомб // Українська поезія Закарпаття XX століття : наук. зб.; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т., Філол. фак., Каф. укр. л-ри / упорядкув. та передм. В. В. Барчан. – Ужгород : [Ліра], 2004. – С. 168–182.
78. Голомб Л. Таємнича Саломея лірики Федора Потушняка / Лідія Голомб // Науковий і мистецький світ Федора Потушняка : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. видатного укр. письменника і вченого, Ужгород, 15–16 квіт. 2010 р. / [редкол. : Любиця Бабота, В. Барчан та ін. ; відп. за вип. І. Ліхтей] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т", Каф. історії стародав. світу і серед. віків, Каф. укр. літ. – Ужгород : Ліра, 2010. – С. 45–57.
79. Гомоннай Василь Васильович // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX століття / [редкол. : В. Бедь (голова) та ін. ; наук. ред. О. Д. Довганич]. – Ужгород : Ґражда, 2007. – С. 98–99.
80. Молоді письменники України / О. Гончар // Вітчизна. – 1951. – № 4. – С. 128–137.

81. Григорук О. Антропонімія художніх творів Л. Мартовича / О. П. Григорук // Питання сучасної ономастики : зб. ст. ; [редкол. : К. К. Цілуйко (відп. ред.) та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1976. – С. 159–162.
82. Грицак Я. Яких-то князів були столиці в Києві? / Я. Грицак // Україна молода. – 2001. – № 6. – С. 79.
83. Гриценко Т. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини XX ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Т. Б. Гриценко ; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – Київ, 1998. – 17 с.
84. Гриценко Т. Ономастикон художнього тексту як об’єкт лінгвістичного аналізу / Т. Б. Гриценко // Щорічні записки з українського мовознавства. – Одеса : ОДУ, 1999. – Вип. 6. – С. 92–98.
85. Гуйванюк Н. Лінгвокультурологічні виміри онімного простору творів Юрія Федьковича для дітей / Ніна Гуйванюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 89–94.
86. Гурдуз А. Логіка кольору в романах Дари Корній „Гонихмарник” і Марії Ряполової „Бурецвіт” / А. І. Гурдуз, В. В. Кедик // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. пр. / за ред. О. С. Філатової. – № 1 (15). – квіт. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. – С. 52. –56.
87. Густі В. З відкритим серцем і чистою душею : [передм.] / Василь Густі // Дурунда А. Чаша. Новели, оповідання, вірші / Андрій Дурунда. – Київ, 2016. – С. 3–9.
88. Густі В. Літературний похресник Олеся Гончара: Прозаїку Петру Ходаничу виповнюється 60 / Василь Густі // Срібна Земля. Фест. – № 25 (779). – 23-29 черв. – 2011. – С. 14.
89. Густі В. Сім крутих перевалів. До 70-річчя Закарпатської обласної організації Національної спілки письменників України : [передм.] / Василь Густі // Сім крутих перевалів: Літературний альманах Закарпаття ; [редкол. : В. Густі, (голова) та ін].– Київ : Знання, 2017. – С. 5–20.
90. Густі В. Ходанич Петро Михайлович : [письм., вчен., худож.-різьбяр по дереву] / Василь Густі // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX століття / [редкол. : В. Бедь (голова) та ін. ; наук. ред. О. Д. Довганич]. – Ужгород : Ґражда, 2007. – С. 352–353.

91. Ґренджа-Донська З. „…Ми є лишень короткі епізоди...” : [передм.] / Зірка Ґренджа-Донська // Василь Ґренджа-Донський. Твори : у 2-х т. / упорядкув., підготов. текстів та передм. З. Ґренджі-Донської. – Ужгород : Карпати, 2004. – Т. 1: Шляхом терновим. – С. 5–68.
92. Ґренджа-Донська З. „Ми є лишень короткі епізоди …”: Життя і творчість Василя Ґренджі-Донського / Зірка Ґренджа-Донська. – Ужгород : ЮВТФ „Срібна земля”, 1993. – 82, [7] с. – (Серія „До джерел”. Ч. 3).
93. Ґренджа-Донський В. Твори : у 2-х т. / упорядкув. та підготов. текстів Зірки Ґренджі-Донської / В. Ґренджа-Донський. – Ужгород : Карпати, 2004. – Т. 2 : Сини Верховини. – 402 с.
94. Дащенко О. Антропонимы в переводном тексте / Ольга Дащенко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 95–97.
95. Дворянчикова С. Парадоксальность как фактор комического в поэтике собственного имени / Светлана Дворянчикова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Бунчук Б. І. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 98–100.
96. Дмитришин Л. Міфологічні імена у творчості поетів Празької школи / Леся Дмитришин // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 157–160.
97. Долгош Іван Іванович // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття / [редкол. : В. Бедь (голова) та ін. ; наук. ред. О. Д. Довганич]. – Ужгород : Ґражда, 2007. – С. 119.
98. Дуйчак М. Антропонімія Пряшівщини / М. Дуйчак. – Пряшів, 2003. – 349 с.
99. Духнович О. Твори / упорядкув., підготов. текстів О. М. Рудловчак ;. прим. Д. М. Федаки. – Ужгород : Карпати, 1993. – 250,[6]с.
100. Дьякова Т. Антропонимикон авторской сказки в диахроническом аспекте / Татьяна Дьякова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук.– Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 101–103.
101. Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття / [редкол. : В. Бедь (голова) та ін. ; наук. ред. О. Д. Довганич]. – Ужгород : Ґражда, 2007. – 385 с.
102. Жовта Н. Стилістично-виражальні можливості хоронімів (на матеріалі роману Семена Скляренка „Володимир”) / Наталія Жовта // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук.

ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 104–106.
103. Жук О. Оніми як ключові слова текстів українознавчих телепрограм / Олеся Жук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук.– Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 107–111.
104. Жулинський М. Духовна свіча Івана Чендея : [передм.] / Чендей І. Вибране : в двох т. / Іван Чендей ; передм. М. Г. Жулинського. – Ужгород : Карпати, 2002. – Т. 1 : Оповідання, повісті. – С. 5–14.
105. Жулинський М. Іван Чендей: художнє формування національного образу світу / Микола Жулинський // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) / [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла", 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С.11–13.
106. Жулинський М. Історія його краю – в його творах : [передм.] / Чендей І. М. Вибрані твори : в двох т. / Іван Чендей ; [передм. М. Жулинського]. – Київ : Дніпро, 1982. – Т. 1 : Оповідання. Птахи полишають гнізда… : роман. – С. 5–18.
107. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / ; [під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець [та ін.] ; редкол. : Ю. Остапець, Р. Офіцинський [та ін.] ; відп. за вип. М. Токар]. – Ужгород : Ліра, 2010. – 720 с.
108. Зіневич Л. Поетичний ономастикон М. К. Зерова / Людмила Зіневич // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград, 2001. – Вип. 37. – С. 161–166.
109. Зубов М. Ім'я персонажа як елемент мовленнєво-образної структури художнього твору / М. І. Зубов // Літературна ономастика української та російської мов : взаємодія, взаємозв'язки : зб. наук. пр. – Київ : НМКВО, 1992. – С. 4–14.
110. Іван Чендей у колі сучасників : зб. спогадів, ст., есе, худож. творів, бібліогр. джерел. До 95-річчя від дня народж. письменника / Іван Чендей / [уклад. : О. Д. Гаврош, С. С. Кіраль, М. І. Трещак та ін.]. – Ужгород : [ТОВ „РІК-У"], 2017. – 420 с.
111. Івасюта М. Символізація власних назв у творах українських письменників Буковини кінця XIX – початку XX століття / Марина Івасюта // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. /

наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 112–116.
112. Ігнатович О. … Introductio : [передм.] / Олександра Ігнатович // Кешеля Д. І в Смерті були твої очі: Осінні сповіді / Дмитро Кешеля. – Ужгород : Госпрозрахунк. РВВ упр. у справах преси та інформації, 2004. – С. 5–6.
113. Ігнатович О. Коли у свідках співоче каміння : [передм.] / Олександра Ігнатович // Кешеля Д. Запишіть у свідки мої сльози : романи із народного життя / Дмитро Кешеля. – Ужгород : Патент, 2011. – С. 5–20.
114. Ігнатович О. Літературні портрети / Олександра Ігнатович. – Ужгород : Ліра, 2013. – 120 с.
115. Ігнатович О. Митро: на крилах благодаті: [післямова] / Олександра Ігнатович // Кешеля Д. Осінь Великих Небес, або Прирічанські характери : трагікомічні романи / Дмитро Кешеля ; післяслово Д. Федаки, О. Ігнатович. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 397– 404.
116. Ігнатович О. Покликаний любов'ю : [передм.] / Олександра Ігнатович // Томчаній М. Вибрані твори / Михайло Томчаній ; [упорядкув. дочки автора Г. М. Щоки]. – Ужгород : TIMPANI, 2014. – С. 5–25.
117. Ігнатович О. Художній світ роману Михайла Томчанія „Тихе містечко" / Олександра Ігнатович // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія ; відп. за вип. О. Кузьма ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла"], 2016. – Вип. 2 (36). – С. 126–131.
118. Історія української мови. Лексика і фразеологія / [В. М. Русанівський (відп. ред.), В. Л. Карпова, В. В. Німчук, І. П. Чепіга]. – Київ : [Наук. думка], 1983. – 744 с.
119. Калинкин В. Несколько замечаний к теории онимного пространства литературного произведения / Валерий Калинкин // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 167–169.
120. Калинкин В. Поэтика онима / В. М. Калинкин ; [отв. ред. Е. С. Отин]. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 408 с.
121. Калинкин В. Поэтика собственных имен в произведениях романтического направления : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык" / В. М. Калинкин. – Одесса, 1988. – 16 с.

122. Калинкин В. Пролегомены к истории поэтонимологии / Валерий Калинкин // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356 –359 : Слов'янська філологія. – С. 117–121.
123. Калінкін В. Теоретичні основи поетичної ономастики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 „Російська мова", 10.02.15 „Загальне мовознавство" / В. М. Калінкін. – Київ, 2000. – 35 с.
124. Канна В. Из наблюдений над функциями топопоэтонимов в творчестве Иосифа Бродского / Виктория Канна // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 122–124.
125. Карпенко М. Русская антропонимика : конспект лекций спецкурса / М. В. Карпенко / [отв. ред. В. А. Попова]. – Одесса, 1970. – 41 с.
126. Карпенко Ю. Власні назви в художній літературі / Ю. О. Карпенко // Літературна ономастика. Збірник статей. – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 9–14.
127. Карпенко Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 „Загальне мовознавство" / О. Ю. Карпенко. – Київ, 2006. – 32 с.
128. Карпенко Ю. Літературна ономастика : зб. ст. / Ю. О. Карпенко ; відп. ред. М. І. Зубов. – Одеса : Астропринт, 2008. – 328 с.
129. Карпенко Ю. Літературна ономастика Ліни Костенко : монографія / Ю. О. Карпенко, М. Р. Мельник. – Одеса : Астропринт, 2004. – 215 с.
130. Карпенко Ю. Специфика имени собственного в художественной литературе / Ю. О. Карпенко // Onomastica. – Wrocław etc, 1986. – Rocz. XXXI. – S. 5–22.
131. Касим Ю. Словотворчі особливості прізвищ персонажів у творах українських радянських сатириків і гумористів / Ю. Ф. Касим // Питання сучасної ономастики : зб. ст. / [редкол. : К. К. Цілуйко (відп. ред.) та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1976. – С. 163–166.
132. Кешеля Д. Юрій Станинець (1906-1994) Дмитро Кешеля // Письменники Срібної Землі. До 60-річчя Закарпатської організації Національної спілки письменників України / упорядкув, передм., ст., підготов. текстів П. М. Ходанича. – Ужгород : Ужгор. міська друк, 2006. – С. 220–225.

133. Климчук О. Історичні джерела літературно-художнього антропонімікону П. Куліша / Оксана Климчук // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 172–173.
134. Климчук О. Літературно-художній антропонімікон П. Куліша : склад, джерела, функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. В. Климчук. ; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород, 2004. – 19 с.
135. Ковалик І. Стефаникове назовництво. Метода й техніка назовництва в творах Стефаника / І. І. Ковалик // Рідна мова. – Варшава, 1939. – Ч. 3. – С. 131.
136. Ковалів Ю. Абетка дисертанта: методологічні принципи написання дисертації : посібник / Ю. Ковалів. – Київ : Твім інтер, 2009. – 457, [3] с.
137. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ „Академія”, 2007. – Т. 1 : А–Л. – 608 с. – (Сер. „Енциклопедія ерудита”).
138. Ковтун А. Трансформація семантики теоніма Мати Божа в художньому мовленні ХХ століття / Альбіна Ковтун // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Бунчук Б. І. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 125–128.
139. Козак М. Романтизм у ліриці В. Ґренджі-Донського / Марія Козак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Філологія : зб. наук. пр. ; [відп. за вип. І. М. Сенько] ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Ліра], 2002. – Вип. 6.– С. 103–105.
140. Козак М. Своєрідність ранніх поетичних збірок Ф. Потушняка / Марія Козак // Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження проф. Петра Лизанця ; [відп. за вип. К. І. Горват, М. П. Фабіан] ; Ужгор. держ. ун-т, Каф. угор. філол., Центр гунгарології. – Ужгород : [Патент], 2000. – С. 266–271.
141. Козак М. Символізм у ліриці Ф. Потушняка / Марія Козак // Українська поезія Закарпаття ХХ століття : наук. зб. ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т, Філол. фак., Каф. укр. л-ри / упорядкув. та передм. В. В. Барчан. – Ужгрод : [Ліра], 2004. – С. 125–136.
142. Кокорина Е. Ономастический мир Среднеземья и Гринландии (имена собственные в произведениях Дж. Толкина и А. Грина) / Елена Кокорина // Науковий вісник Чернівецького університету:

зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 129–136.
143. Колесник Н. Жанрова специфіка використання особових імен (на матеріалі української народної обрядової поезії) / Наталія Колесник // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 174–177.
144. Колесник Н. Способи ідентифікації особи в українській неофіційній системі називання XIX – першої половини XX ст. (на матеріалі співанок-хронік) / Наталія Колесник // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 137–142.
145. Колесник Н. Топонімічна легенда як об'єкт вивчення ономастики / Наталія Колесник, Світлана Марусяк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 197–199.
146. Колоколова Л. Имена собственные в раннем творчестве А. П. Чехова (литературно-художественная антропонимия) / Л. И. Колоколова. – Киев : Изд-во Киевского ун-та, 1961. – 76 с.
147. Копистянська Н. Верховина, верховинці та їх великий друг : [передм.] / Н. Копистянська // Долгош І. І. Колочава : роман / Іван Долгош. – Ужгород : Закарпаття, 2001. – С. 5–18.
148. Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту : [курс лекцій для студ. філол. ф-ту] / І. М. Кочан. – Львів : Світ, 1999. – 142 с.
149. Кочерган М. Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ „Академія", 1999. – 288 с.
150. Кравченко Э. Аллюзийные и автоаллюзийные онимы в романе В. Набокова „Приглашение на казнь" / Элла Кравченко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 178–180.
151. Кравченко Э. Повтор имени как прием интертекстуальной поэтики онимов / Элла Кравченко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 143–149.
152. Краткий библейский словарь. – Изд-во „Благая весть". – 973 с.
153. Кричун Л. Функції антропонімів у сучасному українському сатиричному романі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. П. Кричун ; Кіровоград. держ. пед. ун-т. ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 1998. – 17 с.
154. Крупеньова Т. Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки / Т. І. Крупеньова. – Одеса : Астропринт, 2004. – 159 с.
155. Крупеньова Т. Ономастика драматичних творів Лесі Українки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Т. І. Крупеньова ; Одеський держ. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 20 с.
156. Крупеньова Т. Особливості поетонімів у драматургії Лесі Українки / Тетяна Крупеньова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 150–152.
157. Крупеньова Т. Функції власних назв у драматичній поемі Лесі Українки „Адвокат Мартіан” / Тетяна Крупеньова // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 181–183.
158. Кузнєцова О. Потенційні можливості поетонімів в орудному порівняння / О. Кузнєцова // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 184–185.
159. Куриляк Л. Кореферентні відношення в ономастиконі тексту (на матеріалі роману Ліни Костенко „Берестечко”) / Леся Куриляк // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик.– Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 186–189.
160. Курс історії української літературної мови : у 2 т. / за ред. І. К. Білодіда ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. 1 : Дожовтневий період. – 595 с.
161. Лавер О. Літературно-художні антропоніми як засіб увиразнення українського регіонального колориту (на матеріалі повісті Ю. Станинця „Юра Чорний”) / Оксана Лавер // Наукові записки. Серія : Мовознавство ; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка ; відп. ред. Т. П. Вільчинська. – Тернопіль : Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Вип. 1 (27). – 2017. – С. 199–2003.
162. Лавер О. Розмаїття літературно-художніх антропонімів у романі Ю. Станинця „Сусіди” / Оксана Лавер // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : (зб. наук. пр.) / відп. ред. І. Сабадош ; відп. за вип. В. Барчан ; О. Кузьма ; М-во освіти і науки

України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2018. – Вип. 23. – С. 410–414.
163. Ладижець Володимир Іванович // Український Радянський Енциклопедичний Словник : у 3-х т. / редкол. : Ф. С. Бабичев, А. Ф. Денисов, А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – Друге вид. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1987. – Т. 2 : Каліграфія–Португальці. – 735, [1] с.
164. Ладижець О. За бруствером – життя. Слово про батька : [передм.] / Олег Ладижець // Ладижець В. Перехрестя : роман-трилогія / Володимир Ладижець ; [упорядкув., вступ. ст. О. Ладижця]. – Ужгород : Карпати, 2003. – С. 5–11.
165. Лєвочкіна С. Множинна номінація фентезійних персонажів (когнітивний аспект) / Світлана Лєвочкіна // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 153–157.
166. Лінчицька Ю. Використання біблійних онімів у порівняльних конструкціях (на матеріалі сучасної української поезії) / Ю. Лінчицька // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. – 37. – С. 190–91.
167. Лісняк С. Онімія „Літопису Підгорецького монастиря” / Стефанія Лісняк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С.158–161.
168. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ „Академія”, 2007. – Т. 1 : А–Л. – 608 с. – (Сер. „Енциклопедія ерудита”).
169. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ „Академія”, 2007. – Т. 2 : М–Я. – 624 с. – (Сер. „Енциклопедія ерудита”).
170. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – Київ : Академія, 1997. – 748 с.
171. Лозко Г. Коло свароже: Відроджені традиції / Г. Лозко ; 3-тє вид., виправл. та доповн. – Ніжин : Вид-во „Аспект-Поліграф”, 2009. – 228 с.
172. Лукаш Г. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Г. П. Лукаш ; Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1997. – 18 с.

173. Лукаш Г. Поетика історичного топоніма в українській поезії / Галина Лукаш // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 192 –194.
174. Магазаник Э. Б. Ономапоэтика, или „говорящие имена” в литературе / Э. Б. Магазаник / [отв. ред. Р. П. Шагинян]. – Ташкент : Фан, 1978. – 146 с.
175. Магочій П. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) / Павло Роберт Магочій. – Ужгород : Поличка „Карпат. краю”, 1994. – 296 с.
176. Макар І. Міфоніми у романі давньогрецького письменника Лонга „Дафніс і Хлоя” / Інеса Макар // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 162–168.
177. Максимюк М. Топонімія роману В. Кожелянка „Котигорошко” / Марта Максимюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 169–174.
178. Мандриченко Л. Ірина Невицька: „Де я в житті маю втяти плужок у борозну?..”: Життєвий і творчий шлях письменниці / упорядкув. та передм. [с. 5–16] Л. Мандриченко. – Ужгород : Ґражда, 2005. – 272, [4] с.
179. Мариненко І. Кіса Вороб’янінов : антропонімічні секрети комічного / Ірина Мариненко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 195–198.
180. Масенко Л. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко ; [ред. А. В. Жихорська]. – Київ : [Т-во „Знання” УРСР], 1990. – 48 с. – (Сер. 6. Духовний світ людини. – № 3).
181. Мельник Г. Поетонім Степова Еллада як художня домінанта Євгена Маланюка / Галина Мельник // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 175–178.
182. Мельник М. Антропоніми у збірці Івана Драча „Соняшник” / Мирослава Мельник // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 179–182.
183. Мельник М. Антропонімічні знахідки драматичної поеми Ліни Костенко „Сніг у Флоренції” / Мирослава Мельник // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред.

В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 199–201.
184. Мельник М. Ономастика творів Ліни Костенко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / М. Р. Мельник ; Одеський держ. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 1999. – 18 с.
185. Микитась В. О. В. Духнович: літературно-критичний нарис / Василь Микитась. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1959. – 101 с.
186. Микитась В. Ф. М. Потушняк : [літ.-критич. нарис про письм. і науковця] / Василь Лазаревич Микитась. – Ужгород : Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1961. – 95 с.
187. Микитась В. Федір Потушняк : [передм.] / Василь Микитась // Потушняк Ф. Повінь : роман та оповідання / Федір Потушняк. – Київ : Дніпро, 1965. – С. 3–16.
188. Митровка Л. До питання про початки нового словацького літературно-художнього ономастикону / Л. Митровка // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 202 –203.
189. Михайленко В. Антропонім у публіцистичному мегадискурсі / Валерій Михайленко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 183–185.
190. Мишанич О. Володимир Бирчак і його книжка „Літературні стремління Підкарпатської Руси” : післямова / Олекса Мишанич // Володимир Бірчак. Літературні стремління Підкарпатської Руси. – Факс. вид. [друге доповн. вид. 1937 р.]. – Ужгород : Карпати ; Патент, 1993. – С. [192–193].
191. Мишанич О. Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття: Літературно-критичні студії / Олекса Мишанич. – Ужгород : Ґражда, 1996. – 96 с.
192. Мишанич О. Син Верховини : [передм.] / Олекса Мишанич // Ґренджа-Донський В. Твори : у 2 т. – Ужгород : Карпати, 2004. – Т. 2 : Сини Верховини / упорядкув. та підготов. текстів Зірки Ґренджі-Донської. – С. 5–15.
193. Мишанич О. Співець полонин. До 90-річчя з дня народження В. Ґренджі-Донського / Олекса Мишанич // Твори Василя Ґренджі-Донського : у 12-ти т. / Ґренджа-Донський В. ; [упорядкув. та підготов. текстів Зірки Ґренджі-Донської]. – Вашінґтон : [Вид. Карпат. Союзу, Інк. Від. у Вашінґтоні, Д. К.], 1990. – [Друге вид.]. – Т. XI : Похорон поета. Огляд творчості поета. – С. 513–515.

194. Можарова Т. Стилістико-синтаксичні особливості топонімічних назв у поетичному доробку Івана Драча / Тамара Можарова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 186–192.
195. Мозер М. Чи намагався Олександр Духнович створити русинську літературну мову? / Міхаель Мозер // Причинки до історії української мови. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – С. 627–640.
196. Мольнар М. Доля співця полонин. Причинок до творчої біографії В. Ґренджі-Донського / Михайло Мольнар // Зустрічі культур. З чехословацько-українських взаємовідносин. – Братислава : Словац. пед. вид-во. Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1980. – С. 388–447.
197. Мольнар М. Друге повернення Марка Бараболі : [післямова] / Михайло Мольнар // Марко Бараболя. Тутешняцька губернія. Сатири ; підготов. текстів, упорядкув. та післямова Михайла Мольнара. – Словац. пед. вид-во в Братіславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1970. – С. 143–179.
198. Мольнар М. Українсько-словацькі культурні взаємини від початку XIX до середини XX ст. / Михайло Мольнар ; упоряд., наук. ред. Л. Белей ; Ужгор. нац. ун-т, НДІ україністики ім. М. Мольнара. – Ужгород : Іва, 2011. – 96 с. – (Серія Ucrainica: ad fontes. Кн. 7).
199. Мушинка М. Що не забуло серце / Микола Мушинка // Новини Закарпаття. – 1997. – 7 серп. – С. 6.
200. Мушкетик Л. Мандрівні мотиви в українському фольклорі про угорського короля Матяша Корвіна (казка „про Матяша та Поган-дівча" / Л. Г. Мушкетик // Компоративні дослідження слов'янських мов і літератур. – Київ. – 2013. – Випуск 21. – С. 259–267.
201. Науковий і мистецький світ Федора Потушняка : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. видатного укр. письменника і вченого, Ужгород, 15–16 квіт. 2010 р. / редкол. : Любиця Бабота [та ін.] ; упоряд. Ігор Ліхтей ; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2010. – 456 с.
202. Науменко Л. Прізвиська та прізвища у ранній прозі В. Винниченка / Людмила Науменко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 204–205.
203. Неймет О. Імена-символи у романах Ф. Моріака / Оксана Неймет // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 206 –207.

204. Никонов В. Имя и общество / В. А. Никонов. – Москва : Наука, 1974. – 278 с.
205. Нитка В. Петро Михайлович Ходанич : 60-річчя від дня народження письменника, вченого-педагога і художника (нар. 1951) / Василь Нитка // Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік : реком. бібліограф. посіб. / Закарпат. обл. універс. наук. б-ка, Від. краєзнав. л-ри ; Інформ.-бібліогр. від. ; уклад. : Н. М. Вачиля, О. В. Малинич, Г. В. Бобонич, І. М. Горват ; відп. за вип. Л. З. Григаш ; випуск. ред. Л. О. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2011. – С. 228–235.
206. Німчук В. Українські прізвища з суфіксами -(')ук, -чук та етимологічно споріднені утворення / В. В. Німчук // Українська діалектологія і ономастика (зб. статей). – Київ : Наук. думка, 1964. – С. 195–210.
207. Новіцька Л. Специфіка антропонімікону роману Михайла Стельмаха „Дума про тебе" / Людмила Новіцька // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 193–196.
208. Оборнєва О. Имя и безымянность в поэтонимосфере романа В. Набокова „Король, дама, валет" / Ольга Оборнєва // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 200–202.
209. Онишкевич М. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – Київ : Наук. думка, 1984. – Ч. 2 : О–Я. – 516 с.
210. Онишкевич М. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – Київ : Наук. думка, 1984. – Ч. 1 : А–Н. – 496 с.
211. Павликівська Н. Функціональні можливості псевдонімів / Наталія Павликівська // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 203–205.
212. Пагиря В. Юра Станчук – Юрій Станинець / Василь Пагиря, Мирослав Дочинець // Мукачево і мукачівці: науково-популярні нариси і статті. – Ужгород : Ґражда, 1994. – С. 95–96.
213. Падяк В. Герой, що оберіг своє кохання : [передм.] / Кралицький А. „Кому мила єсть отчина…" : оповідання / Анатолій Кралицький ; [упоряд. текстів, авт. вступ. ст. та прим. Валерія Падяка]. – Ужгород, 1998. – С. 5–16.
214. Папіш В. Психологічні фактори у художньому мовленні Федора Потушняка / Віталія Папіш // Науковий і мистецький світ Федора

Потушняка : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. видатного укр. письменника і вченого, Ужгород, 15–16 квіт. 2010 р. / редкол. : Любиця Бабота [та ін.] ; упоряд. Ігор Ліхтей ; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2010. – С. 161–166 .

215. Пахомова С. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах : монографія / С. М. Пахомова. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. – 344 с. – Бібліогр.: 337 назв. – (Серія „Бібліотека української ономастики").

216. Петренко О. Специфіка онімного простору повісті-казки Роалда Дала „The Witches" / Оксана Петренко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов'янська філологія. – С. 206–209.

217. Петрова Л. Власне ім'я як засіб інтелектуалізації поетичного мовлення (на матеріалі поезій Ліни Костенко) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова" / Л. П. Петрова ; Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. – Харків, 2003. – 18 с.

218. Письменники Срібної Землі. До 60-річчя Закарпатської організації Національної спілки письменників України / [упорядкув., передм. П. М. Ходанича]. – Ужгород : КП Ужгород. міська друк., 2006. – 672 с.

219. Плугатор Г. Літературний ономастикон поезії визвольних змагань / Галина Плугатор // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик.– Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 208 –210.

220. Подольская Н. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская / отв. ред. Суперанская А. В. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Москва : Наука, 1988. – 187 с.

221. Поп В. Верховина – світ її людей : [передм.] / Василь Поп // Дурунда А. Не карай самотністю : оповідання / Андрій Дурунда. – Ужгород : Карпати, 1988. – С. 5–8.

222. Поп В. „Чи можна зупинити час?": [Роздуми над новою зб. новел П. Ходанича] / Василь Поп // Новини Закарпаття. – 2002. – 18 квіт. – С. 5, 8.

223. Поп В. З глибин життя : післямова / Василь Поп // Томчаній М. Жменяки : роман / Михайло Томчаній. – Ужгород : Карпати, 1970. – [Третє вид.]. – С. 308–318.

224. Поп В. З глибин життя народного: [передм.] / Василь Поп // Томчаній М. Жменяки : трилогія / Михайло Томчаній. – Київ : Дніпро, 1974. – С. 3–22.

225. Поп В. Марко Бараболя і його твори : [передм.] / Василь Поп // Бараболя М. Проект автономії : твори / Марко Бараболя / упорядкув., підготов. текстів, вступ. ст. та приміт. В. С. Попа. – Ужгород : Карпати, 1991. – С. 5–13.
226. Поп В. Михайло Томчаній : [післямова] / Василь Поп // Томчаній М. Терезка : [повість] / Михайло Томчаній. – Ужгород : Закарпат. обл. вид-во, 1957. – С. 113–115.
227. Поп В. Обрії драматизму й духовності : [передм.] / Василь Поп // Мейгеш Ю. Одісея залюблених: роман / Юрій Мейгеш. – Мукачево : Карпат. вежа, 2006. – С. 3–7.
228. Поп В. Побачений талантом світ : післямова / Василь Поп // Потушняк Ф. Честь роду : оповідання, повість, поезії у прозі / Федір Потушняк ; [упорядкув. В. С. Попа]. – Ужгород : Карпати, 1973. – С. 233–246.
229. Поп В. Реальний і віртуальний світ Дмитра Кешелі: Нарис життя і творчості / В. С. Поп. – Ужгород : Мистецька лінія, 2005. – 136 с.
230. Поп В. Струмки великої ріки: Літературно-критичні нариси / Василь Поп. – Ужгород : Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1961. – 206 с.
231. Поп В. Суцвіття таланту : [передм.] / Василь Поп // Ладижець В. Вибране / Володимир Ладижець. – Ужгород, 1984. – С. 5–19.
232. Поп В. Творчість Михайла Томчанія. Літературно-критичний нарис : [монографія] / Василь Поп ; наук. ред. Ю. Д. Туряниця. – Ужгород : Патент, 1997. – 160 с. : іл. – Бібліогр.: с. 124–131.
233. Поп В. Юрій Мейгеш: Життя і творчість. Літературно-критичний нарис : [монографія] / Василь Поп ; наук. ред. Ю. І. Балега. – Ужгород : Патент, 1997. – 160 с. – Бібліогр.: с. 148–152.
234. Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси / Иван Поп. – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – 431 с.
235. Попович А. Особливості функціонування топонімів у сатирично-гумористичних творах / Анжеліка Попович // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 211– 212.
236. Попович Н. Літературно-художня антропонімія української драматургії XIX – XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 „Українська мова” / Н. Ф. Попович ; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород, 2004. – 21 с.
237. Порпуліт О. Семантика власної назви в казковому тексті / О. Пурпуліт // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 212–215.

238. Потушняк Ф. Повінь : роман та оповідання / Федір Потушняк ; вступ. ст. В. Микитася. – Київ : Дніпро, 1965. – 565, [3] с.
239. Потушнякъ Ф. Ростина въ народномъ вѣрованю // Лит. Недѣля Подкарпатского общества наукъ. – Унгваръ, 1942. – Рочник II. – Ч. 6. – С. 50–51.
240. Ребрик І. „Як дивитися на білу смерть пелюсток?..” : [передм.] / І. Ребрик // Ю. Станинець. Юра Чорний: Повість. Оповідання / упорядкув., вступ. ст., приміт., слов. І. М. Ребрика. – Ужгород : Карпати, 1991. – С. 5–12.
241. Ребрик І. Кола на воді / Іван Ребрик // Екзиль. Науково-мистецький часопис. – 2007. – № 8. – С. 32.
242. Ребрик Н. „…Платити мені маєте не сріблом-злотом, а такими почуттями до мене у ваших серцях при читанні цієї книжки, які я мав до вас, коли цю книжку писав…” : [передм.] / Наталія Ребрик // Станинець Ю. Червона йонатаночка: Вибрані твори. – Ужгород : Ґражда, 2011. – С. 3–82.
243. Ребрик Н. Велика правда життя і творчості Юрія Станинця : [передм.] / Н. Ребрик // Станинець Ю. Сусіди : Роман / Юрій Станинець. – Ужгород : Ґражда, 2006. – С. 3–30,[1]. – (Літ. краєзнавча серія „Люби своє” пам’яті Олекси Мишанича).
244. Ребрик Н. Література народовецтва і Чину на українському Підкарпатті в першій половині XX століття : [монографія] / Наталія Ребрик. – Ужгород : Ґражда, 2007. – 220 с. ; Друге вид. – Ужгород : Ґражда, 2010. – 220 с.
245. Редьква М. Пропріальна номінація нечистої сили в українських народних чарівних казках (у записах XIX ст.) / Марія Редьква // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 210–213.
246. Редько Ю. Довідник українських прізвищ / Ю. К. Редько ; [за ред. Івана Варченка]. – Київ : Рад. шк., 1969. – 253, [2] с.
247. Редько Ю. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько / [відп. ред. І. І. Ковалик ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]. – Київ : Наук. думка, 1966. – 214, [2] с.
248. Рогозина В. Концепт Европа в ономастиконе поэзии В. Брюсова / Виолетта Рогозіна // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 214–217.
249. Романенчук Б. Василь Ґренджа-Донський (23.04.1897-25.11.1974) : [передм.] / Б. Романенчук // Твори Василя Ґренджі-Донського : [у 12-ти т.] ; зібрала і впорядкувала. Зірка Ґренджа-Донська ; літ. ред.

проф. д-р В. Лев. – Друге вид. – Вашінґтон : Вид. Карпат. Союзу, Інк. від. у Вашінґтоні, Д. К., 1990. – Т. 1 : Шляхом терновим. Поезії. – С. XI–XXVI.
250. Романюк М. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. XX – поч. XXI ст. : [монографія] / М. І. Романюк. – Ужгород : Ґражда, 2007. – 124 с.
251. Рошко М. Петро Ходанич / Михайло Рошко // Письменники Срібної Землі. До 60-річчя Закарпатської організації Національної спілки письменників України / [упорядкув., передм. П. М. Ходанича]. – Ужгород : КП Ужгород. міська друк., 2006. – С. 547–557.
252. Рудловчак О. Біля джерел сучасності: Розвідки, статті, нариси / Олена Рудловчак. – [Вид. перше]. – Словац. пед. вид-во в Братиславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1981. – 420 с.
253. Рудловчак О. Олександр Духнович: Життя і діяльність : [передм.] / О. Рудловчак // О. В. Духнович. Твори : в 4-х т. ; [вступ. ст. О. Рудловчак ; упорядкув. : О. Рудловчак, В. Микитась]. – Т. 1 : Художні твори. – Словац. пед. вид-во в Братиславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968. – С. 15–168.
254. Рудловчак О. Післямова / О. Рудловчак // Невицька І. Матій Куколка / Ірина Невицька. – Словац. пед. вид-во в Братиславі, Від. укр. л-ри в Пряшеві, 1968. – С. 143–153.
255. Ряшко М. Андрій Дурунда. Слово в сльозі: Літературний портрет / М. Ряшко. – Ужгород, 2006. – 140 с.
256. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району : [наук. вид.] / Іван Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 478 с.
257. Сапригіна Н. Аналіз імені літературного персонажу за компонентною структурою „семантичної хвилі” / Ніна Сапригіна // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 216–219.
258. Селіверстова Л. Лексико-семантичне поле поетоніма / Л. Селіверстова // Вісник Прикарпатського національного ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія / [редкол. : Матвіїшин В. Г. (голова) та ін.]. – Івано-Франківськ : Вид.-дизайнер. від., 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 547–550.
259. Сенько І. Земля з іменем: краєзнавчі студії / Іван Сенько; передм. (с. 3–4) М. Тиводара ; Ужгор. держ. ун-т, Закарпат. обл. орг. т-ва охорони пам’яток історії та культури. – Ужгород : Патент, 1998. – 160 с.

260. Сенько І. Історія у дзеркалі літератури : [зб. літературознав. студій] / І. М. Сенько ; Ужгор. держ. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2000. – 100 с.
261. Сенько І. Роман Федора Потушняка „Повінь”: хронотопи, прототипи та етнологічні аспекти / Іван Сенько // Науковий і мистецький світ Федора Потушняка : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. видатного укр. письменника і вченого, Ужгород, 15–16 квіт. 2010 р. / [редкол. : Любиця Бабота та ін. ; відп. за вип. І. Ліхтей] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : Ліра, 2010. – С. 222–233.
262. Системы личных имен у народов мира / В. А. Никонов, З. Н. Блягоз, Л. Г. Гулиева и др. ; [редкол. : М. В. Крюков (отв. ред.) и др.]. – Москва : Наука, 1989. – 383 с.
263. Сколоздра О. Явище гетерономінації особи у художньому тексті (на матеріалі оповідань Івана Франка про духовенство) / О. Сколоздра // Вісник Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Філологія / [редкол. : В. Г. Матвіїшин (голова) та ін.]. – Івано-Франківськ : Вид.-дизайнер. від., 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 365–368.
264. Скрипник Л. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / [ред. В. М. Русанівський]. – 3-тє вид., випр. – Київ : Наук. думка, 2005. – 335 с.
265. Скрипник Л. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / [ред. В. М. Русанівський]. – 2-ге вид., випр. й доповн. – Київ : Наук. думка, 1996. – 336 с.
266. Скрипник Л. Власні імена людей. Словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / [за ред. В. М. Русанівського]. – Київ : Наук. думка, 1986. – 311 с.
267. Скунць П. І ніякий він не герой – герой твору : [передм.] / Петро Скунць // Дурунда А. І. Сльози Святої Марії : роман / Андрій Дурунда. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – С. 5–8.
268. Словарь української мови : у 4 т. / [зібрала ред. журн. „Киевская Старина” ; упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко]. – Репринт. вид. 1907–1909. – Київ : Лексикон, 1996. – Т. 1–4.
269. Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці : [Рута], 2005. – 688 с.
270. Словник власних імен людей (українсько-російський і російсько-український) ; уклали : С. П. Левченко, Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / [за ред. Л. Г. Скрипник]. – П’яте вид., виправл. і доповн. – Київ : Наук. думка, 1976. – 314, [2] с.

271. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1977. – 776 с.
272. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1975. – Т. VI : П. – 832 с.
273. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні]. – Київ : Наук. думка, 1978. – Т. IX : С. – 916 с.
274. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1971. – Т. II : Г–Ж. – 550 с.
275. Соколова А. Онімічний аспект проблеми ідіостилю письменника (на матеріалі зіставлення антропонімії у романах Григорія Тютюнника „Вир” і Василя Земляка „Лебедина зграя”) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / А. В. Соколова ; Одеський нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – 19 с.
276. Соколова А. Усічено-суфіксальні демінутиви та вжиток цієї антропомоделі у романах Г. Тютюнника „Вир”, І. В. Земляка „Лебедина зграя” / Алла Соколова // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 220–221.
277. Соціалістичний реалізм // Українська Радянська Енциклопедія : у 17 т. / [редкол. : М. П. Бажан (голов. ред.), І. К. Білодід, В. Г. Бондарчук та ін.]. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1963. – Т. 13. – С. 350–352.
278. Справочник личных имен народов РСФСР / А. В. Суперанская (отв. ред.), Ю. М. Гусева. – 4-е изд., стер. – Москва : Рус. яз., 1989. – 656 с.
279. Станинець Ю. Сусіди. Роман / Юрій Станинець ; передм. Наталії Ребрик „Велика правда життя і творчості Юрія Станинця” ; упорядкув. І. Ребрика та Н. Ребрик. – Ужгород : Ґражда, 2006. – С. 29. – [Літ. краєзнавча серія „Люби своє” пам’яті Олекси Мишанича].
280. Станинець Ю. Юра Чорний. Повість. Оповідання / Ю. І. Станинець / упорядкув., вступ. ст., приміт., слов. І. М. Ребрика. – Ужгород : Карпати, 1991. – 257 с.
281. Статєєва В. Іван Чендей як мовна особистість: чинники становлення / Валентина Статєєва // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород) / [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип.

В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 239–253.
282. Статєєва В. Мовознавчі праці Федора Потушняка / Валентина Статєєва // Науковий і мистецький світ Федора Потушняка” : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. видатного укр. письменника і вченого, Ужгород, 15–16 квіт. 2010 р. / [редкол. : Любиця Бабота та ін. ; відп. за вип. І. Ліхтей] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : Ліра, 2010 – С. 167–178.
283. Степан Жупанин : бібліогр. покажч. / уклад. І. В. Хланта. – Ужгород : [б. в.], 1985. – [б. с.]
284. Суперанская А. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская ; [отв. ред. А. А. Реформатский]. – Москва : Наука, 1973. – 367 с.
285. Сухомлин І. З історії українських прізвищ / І. Д. Сухомлин // Укр. мова та л-ра в шк. – 1965. – № 4. – С. 24–28.
286. Сухомлин І. Питання антропоніміки в українській мові / І. Д. Сухомлин. – Дніпропетровськ, 1975. – 110 с.
287. Сухомлин І. Прізвища та їх функції в поезіях Т. Г. Шевченка / І. Д. Сухомлин // Питання стилістики української мови в її взаємозв’язку з іншими слов’янськими мовами : тези доп. міжвуз. наук. конф. (Чернівці, 15–19 жовт. 1963 р.) – Чернівці : ЧДУ, 1963. – С. 68–70.
288. Сюсько М. Мовний світ В. Ґренджі-Донського: літературна й діалектна стихія у творчості письменника / М. І. Сюсько // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / упоряд. М. І. Сюсько ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. держ. ун-т”. – Ужгород : Ліра, 2000. – Вип. 2. – С. 209–215.
289. Сюсько М. Питання сучасної української літературної та живорозмовної мови. Вибране : монографія / Михайло Сюсько. – Ужгород : Ґражда, 2014. – 624 с.
290. Сюсько М. Псевдоніми В. Ґренджі-Донського та інших персоналій у творчому доробку письменника / Михайло Сюсько // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр.) / упоряд. М. І. Сюсько ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : [б. в.], 2005. – Вип. 8 : Збірник пам’яті професора Василя Добоша. – С. 293–302.
291. Таланчук О. Українознавство. Усна народна творчість : Навч. посібник / О. М. Таланчук. – Київ : Либідь, 1998. – 248 с.

292. Твори Василя Ґренджі-Донського : [у 12-ти т.] ; зібрала і впорядкув. Зірка Ґренджа-Донська ; літ. ред. проф. д-р В. Лев. – Друге вид. – Вашінґтон : Вид. Карпат. Союзу, Інк. від. у Вашінґтоні, Д. К., 1990. – Т. 1 : Шляхом терновим. Поезії. – 456 с.
293. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, В. З. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Х. Султанов / [отв. ред. А. П. Непокутный]. – Москва : Наука, 1986. – 254 с.
294. Тесличко Л. Поетична творчість Володимира Ладижця / Лідія Тесличко // Українська поезія Закарпаття : наук. зб. ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. , Філол. фак., Каф. укр. л-ри / упорядкув. та передм. В. В. Барчан. – Ужгород : [Ліра], 2004. – С. 183–198.
295. Тиводар М. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка : [монографія] / М. П. Тиводар ; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Ґражда, 2005. – 284 с. : іл. – Бібліогр.: с. 269–282.
296. Тиха Л. Стилістичні функції антропонімів у поетичних текстах І. Драча / Лариса Тиха // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 222–225.
297. Тиховська О. Психологічне підґрунтя образу дводушника в українській міфології / Оксана Тиховська // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Філологія ; відп. за вип. О. Кузьма ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2016. – Вип. 2 (36). – С. 242–248.
298. Тиховська О. Психологічний аспект образу русалки та повітрулі в українській міфології / Оксана Тиховська // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Філологія ; відп. за вип. Н. П. Бедзір ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород, 2017. – Вип. 1 (37). – С. 91–96.
299. Тиховська О. Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект : [монографія] / Тиховська О. ; [Переднє слово Василя Івашківа]. – Ужгород : Ґражда, 2011. – 256 с.
300. Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / Франтішек Тіхий ; пер. з чес. Любомира Белея, Михайла Сюська. – Ужгород : [б. в.], 1996. – 226 с.
301. Трійняк І. Словник українських імен / І. І. Трійняк ; [відп. ред. І. М. Желєзняк] ; НАН України ; Ін-т укр. мови. – Київ : Довіра, 2005. – 509 с. – Бібліогр. : с. 488.
302. Угорсько-український словник / за ред. П. М. Лизанця. – Ужгород : ІВА, 2001. – 792 с.

303. Україна в словах : мовокраїнознавчий словник-довідник. – Київ : ВЦ „Просвіта”, 2004. – 704 с.
304. Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – Київ : Вид-во „Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
305. Українська Радянська Енциклопедія : у 17 т. / [редкол. : М. П. Бажан (голов. ред.), І. К. Білодід, В. Г. Бондарчук та ін.]. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1963. – Т. 13. – С. 195–200.
306. Унбегаун Б. Русские фамилии / Б. О. Унбегаун ; пер. с англ. / общ. ред. и послесловие (с. 336–364) Б. А. Успенского. – Москва : Прогресс, 1989. – 443 с.
307. Усова О. Фонові оніми малої прози М. Хвильового / Оксана Усова // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 226–228.
308. Фаріон І. Комунікаційний та ономастичний простір Маркіяна Шашкевича як чинник націєтворення / Ірина Фаріон // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 218–223.
309. Федака Д. Дивосвіт Дмитра Кешелі, або що нашіптують йому небеса / Кешеля Д. Осінь Великих Небес, або Прирічанські характери : трагікомічні романи / Д. М. Федака // Д. Кешеля ; післяслово Д. Федаки, О. Ігнатович. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 391–396.
310. Федака Д. Духовні ораниці Юрія Станинця / Дмитро Федака // Наш рідний край. – 1999. – Річн. 1 (XVIII). – № 6–7 (лют.–берез.). – С. 14.
311. Федака Д. Сходинки у безсмертя. Життєвий і творчий шлях Олександра Духновича : [передм.] / Д. М. Федака // Духнович О. Вибрані твори / Олександр Духнович ; [упорядкув., вступ. ст., підготов. текстів та прим. Д. М. Федаки]. – Ужгород : Закарпаття, 2003. – С. 5–16.
312. Федака Д. Творчі овиди Федора Потушняка : [передм.] / Д. Федака // Федір Потушняк. Мій сад : поезії та драми / Федір Потушняк ; [упорядкув., підготов. текстів, передм. та прим. Д. М. Федаки]. – Ужгород : Закарпаття, 2007. – С. 5–18.
313. Федака Д. Українське красне письменство Закарпаття: літературні портрети й ескізи / Дмитро Федака. – Ужгород : TIMPANI, 2017. – 588 с.

314. Ференц Н. Він був землі своєї вірним сином : [В. Ладижець] // Ференц Н. Поетичні горизонти Закарпаття: Літературно-критичні статті / Надія Ференц. – Ужгород : Мистецька лінія, 2006. – С. 244–267.
315. Ференц Н. Найвидатніший сатирик Закарпаття. До 105-річчя від дня народження Марка Бараболі (Івана Рознійчука) / Надія Ференц // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія / відп. за вип. Н. П. Бедзір ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2015. – Вип. 1 (33). – С. 64–67.
316. Ференц Н. Поетичні горизонти Закарпаття: Літературно-критичні статті / Надія Ференц. – Ужгород : Мистецька лінія, 2006. – 416 с.
317. Ференц Н. Реалізм / Н. С. Ференц // Ференц Н. Теорія літератури і основи естетики : навч. посіб. – Київ : Знання, 2014. – С. 410–419. – (Серія „Вища освіта ХХІ століття”).
318. Фонякова О. Имя собственное в художественном тексте : учеб. пособие / О. И. Фонякова. – Ленинград : ЛГУ, 1990. –104 с.
319. Франко З. Ономастика в мові творів Івана Франка / З. Т. Франко // Мовознавство. – 1975. – № 2. – С. 55–86.
320. Франко І. З остатніх десятиліть XIX віку / І. Я. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50-ти т. ; [упорядкув. та коментарі О. О. Білявської, А. В. Горецького. – Київ : Наук. думка, 1984. – Т. 41 : Літературно-критичні праці (1890–1910). – С. 471–529.
321. Франко І. Причинки до української ономастики / І. Я. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50-ти т. ; [упорядкув. та коментарі О. О. Білявської, А. В. Горецького. – Київ : Наук. думка, 1982. – Т. 36 : Літературно-критичні праці (1890–1910). : С. 391–426.
322. Хланта І. Володимир Ладижець – поет, прозаїк / Іван Хланта // Літературне Закарпаття у ХХ столітті : бібліогр. покажч. ; [відп. за вип. Л. З. Григаш]. – Ужгород, 1995. – С. 360–373.
323. Хланта І. Літературне закарпаття у ХХ столітті : бібліогр. покажч. / Іван Хланта ; [відп. за вип. Л. З. Григаш]. – Ужгород : Закарпаття, 1995. – 967 с.
324. Ходанич П. Широкий світ малої прози : [передм.] / Петро Ходанич // Закарпатське оповідання ХХ століття : антологія / [упорядкув., передм., підготов. текстів, приміт. та слов. П. М. Ходанича]. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – С. 3–16. – (Серія антологій „Красне письменство Закарпаття”).
325. Ходанич Петро // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття / [редкол. : В. Бедь (голова) та ін. ; наук. ред. О. Д. Довганич]. – Ужгород : Ґражда, 2007. – С. 352–353.

326. Худаш М. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – Київ : Наук. думка, 1977. – 236 с.
327. Чендей І. Благодатної і щасливої : [передм.] / Іван Чендей // Кешеля Д. Дерево зеленого дощу : оповідання / Дмитро Кешеля. – Ужгород : Карпати, 1978. – С. 3–5.
328. Чендей І. Калина під снігом: Повісті, оповідання / Іван Чендей. – Київ : Рад. письменник, 1988. – 399 с.
329. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму / Дмитро Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.
330. Чижмар О. Вплив модерністських пошуків Петра Ходанича на літературно-художній антропонімікон його творів / Ольга Чижмар // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : (зб. наук. пр.) / відп. ред. І. Сабадош ; відп. за вип. В. Барчан ; О. Кузьма ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2018. – Вип. 23. – С. 424–427.
331. Чижмар О. Вплив соцреалізму на літературно-художню антропонімію романів Ю. Мейгеша „Верховинці” та „Кам’яний ідол” / Ольга Чижмар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія : [зб. наук. пр.] / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Ліра], 2005. – Вип. 12. – С. 63–65.
332. Чижмар О. Ґренджа-Донський – засновник нової української літературно-художньої антропонімії на теренах Закарпаття / Ольга Чижмар // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : (зб. наук. пр.) / відп. ред. І. Сабадош ; відп. за вип. В. Барчан ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2011. – Вип. 15. – С. 386–391.
333. Чижмар О. Імпресіонізм літературно-художнього антропонімікону новел Ф. Потушняка / Ольга Чижмар // Наукові записки. Серія : Мовознавство / голов. ред. Д. Г. Бучко. – Тернопіль : [ДТПУ], 2003. – Ч. 2. (Ономастика). – С. 183–186.
334. Чижмар О. Літературно-художній антропонімікон прози В. Ладижця / Ольга Чижмар // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія : Філологія. Соціальні комунікації: [зб. наук. пр.] / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2011. – Вип. 25. – С. 86–89.
335. Чижмар О. Літературно-художня антропонімія Дмитра Кешелі : від реалізму до псевдопостмодернізму / Ольга Чижмар // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : (зб. наук. пр.) /

упорядкув. І. Сабадоша, О. Миголинець ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2009. – Вип. 13. – С. 141–142.

336. Чижмар О. Ознаки класицизму в літературно-художній антропонімії драматургії О. Духновича / Ольга Чижмар // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 229–230.

337. Чижмар О. Про специфіку літературно-художнього антропонімікону прози А. Дурунди / Ольга Чижмар // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : матеріали Всеукр. наук. конф. (14–16 трав. 2007 р., Ужгород / [відп. ред. І. В. Сабадош ; відп. за вип. В. В. Барчан] ; М-во освіти і науки України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2007. – Вип. 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. – С. 262–265.

338. Чижмар О. Про специфіку онімійного почерку Івана Чендея / Ольга Чижмар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації : [зб. наук. пр.] / відп. за вип. В. В. Барчан ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], 2012. – Вип. 28. – С. 195–198.

339. Чижмар О. Специфіка власних назв персонажів повісті Ю. Станинця „Юра Чорний” та „Сусіди” / Ольга Чижмар // Ювілейний збірник на честь 80-річчя від дня народження професора Петра Лизанця ; [відп. за вип. К. І. Горват, М. П. Фабіан] ; Ужгор. нац. ун-т., Каф. угор. філол., Центр гунгарології. – Ужгород : Патент, 2010. – С. 601–612.

340. Чижмар О. Специфіка літературно-художньої антропонімії роману І. Долгоша „Колочава” / Ольга Чижмар // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Філологія. Соціальні комунікації : [зб. наук. пр.] / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Вид-во УжНУ „Говерла”, 2010. – Вип. 22. – С. 120–123.

341. Чижмар О. Специфіка літературно-художньої антропонімії роману М. Томчанія „Жменяки” / Ольга Чижмар / Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 224–226.

342. Чижмар О. Функціонально-стилістична специфіка літературно-художньої антропонімії Марка Бараболі / Ольга Чижмар // Науковий

вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія : [зб. наук. пр.] / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Ліра], 2004. – Вип. 9. – С. 59–60.

343. Чижмар О. Функціонування літературно-художнього антропонімікону в романі Федора Потушняка „Повінь” / Ольга Чижмар // Науковий і мистецький світ Федора Потушняка : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. видатного укр. письменника і вченого, Ужгород, 15–16 квіт. 2010 р. / [редкол. : Любиця Бабота, В. Барчан та ін. ; відп. за вип. І. Ліхтей] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”, Каф. історії стародав. світу і серед. віків, Каф. укр. літ. – Ужгород : Ліра, 2010. – С. 179–184.

344. Чуб Т. Поэтика имен отконнотонимного происхождения (на материале произведений Ш. Бодлера) / Тетяна Чуб // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 227–234.

345. Чучка П. Антропонімія Закарпаття : [монографія] / П. П. Чучка. – Ужгород : [ТОВ „Папірус”], 2008. – 671 с.

346. Чучка П. Національне назвотворення в умовах бездержавності (на матеріалі українського Закарпаття міжвоєнних років) : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю Кирила Кузьмича Цілуйка / П. Чучка // Українська ономастика ; НАН України, Ін-т укр. мови. – Київ, 1998. – С. 175–179.

347. Чучка П. Наші псевдоніми / П. П. Чучка // Дивослово. – 2002. – № 7. – С. 16–18.

348. Чучка П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник : [монографія] / Павло Чучка ; наук. ред. Василь Німчук. – Львів : Світ, 2005. – 704+XLVIII с.

349. Чучка П. Слов’янські особові імена українців. Історико-етимологічний словник : монографія / Павло Чучка ; [наук. ред. Василь Німчук] ; ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : Ліра, 2011. – 432 с. – Бібліогр.: с. 320–329 (440 назв).

350. Чучка П. Сучасні процеси у класі прізвищ / П. Чучка // Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII Slovenská onomastická konferencia. – Bratislava, 1980. – № 7. – S. 219–227.

351. Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців / П. Чучка // Волинь–Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Збірник на честь 70-річчя проф. В. В. Німчука. – Житомир, 2003. – Вип. 10. – С. 171–194.

352. Чучка П. Украинские андронимы на славянском фоне / П. П. Чучка // Перспективы развития славянской ономастики / [отв.

ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская] ; АН СССР, Ин-т языкознания. – Москва : Наука, 1980. – С. 157–162.
353. Шестопалова Л. Антропонімія повісті В. Г. Дрозда „Балада про Сластьона” / Людмила Шестопалова // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 231–233.
354. Шестопалова Л. Антропонімний простір повісті В. Г. Дрозда „Ірій” / Л. Шестопалова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7 : Власні назви у мові та художньому мовленні. – С. 106–114.
355. Шестопалова Л. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Г. Дрозда) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. Д. Шестопалова ; Одеський нац. ун-т ім. І. Мечникова. – Одеса, 2006. – 19 с.
356. Шетеля В. Василь Гренджа-Донський і розвиток театрального мистецтва на Закарпатті 20–30-х рр. / Віктор Шетеля // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія ; зб. наук. пр. ; відп. за вип. Н. П. Бедзір ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ „Ужгор. нац. ун-т”. – Ужгород : [Вид-во УжНУ „Говерла”], – 2017. – Вип. 1 (37). – С. 101–106.
357. Шинкар І. Ідейно-тематичний зміст та художня своєрідність оповідання А. Кралицького „Князь Лаборець” Іван Шинкар // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. праць. – Серія : Філологія / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2004. – Вип. 10. – С. 135–138.
358. Шотова-Ніколенко Г. Онімний простір романів Ю. І. Яновського / Г. В. Шотова-Ніколенко / [відп. ред. Ю. О. Карпенко]. – Одеса : Астропринт, 2007. – 168с.
359. Шотова-Ніколенко Г. Особливості функціонування міфонімів у поетичних творах Дж. Г. Байрона / Ганна Шотова-Ніколенко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359 : Слов’янська філологія. – С. 235–238.
360. Штець М. Літературна мова українців Закарпаття і Східної Словаччини (після 1918) / Микола Штець // Педагогічний збірник. Серія мовознавча. – Братислава : Словац. пед. вид-во, 1969. – № 1. – 169 с.

361. Штець М. Українська мова в Словаччині (Соціолінгвістичне та інтерлінгвістичне дослідження) / М. Штець. – Пряшів, 1996. – 256 с.
362. Щока Л. Діалектика національного та регіонального в онімній семантиці літературно-художніх антропонімів І. Чендея / Лариса Щока // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія / відп. ред. І. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : [Ліра], 2003. – Вип. 7. – С. 40–42.
363. Щока Л. Структура онімійного простору оповідань Івана Чендея / Лариса Щока // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія : [зб. наук. пр.] / відп. за вип. І. М. Сенько ; М-во освіти і науки України, Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород : Ліра, 2005. – Вип. 12. – С. 79–81.
364. **Carpatika-Карпатика.** Науково-педагогічна діяльність та літературна творчість Федора Потушняка (до 90-річчя від дня народження) / [редкол. : Е. Балагурі та ін. ; відп. за вип. М. Тиводар] ; Ужгор. нац. ун-т, НДІ карпатознав. – Ужгород : [б. в.], 2001. – Вип. 9. – 263 с.
365. Knappová M. Jak se bude vaše dítě jmenovat? / M. Knappová. – Praha : Academia, 2006. – S. 366–468.
366. Majtán M. Meno pre naše dieťa / M. Majtán, M. Považaj. – Bratislava, 1989. – 254 с.
367. Zemberova V. Onomastika v strategii autora epickeho textu / Viera Zemberova // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. В. В. Лучик. – Кіровоград : [РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка], 2001. – Вип. 37. – С. 234–244.

Наукове видання

Чижмар Ольга Михайлівна

ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНЕ ТА РЕГІОНАЛЬНЕ В ЗАКАРПАТОУКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ АНТРОПОНІМІЇ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

Монографія

Науковий редактор – проф. Любомир Белей

Коректура авторська

Комп'ютерна верстка В. В. Фленька

В оформленні обкладинки використано фото В. Ю. Балеги

Підписано до друку 21 серпня 2018 р.
Формат 60х84/16.
Папір офсетний, друк офсетний.
Ум. друк. арк. 10,93.
Тираж 300 прим. Замов. № 27.

Видавництво «Карпатська Вежа»
89608, м. Мукачево, вул. Миру, 10

Висловлюю щиру подяку ПП С. Савицькій та Т. Юричко, які сприяли публікації монографії

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія Зт № 10